

Wetenschappelijk onderzoek naar de praktische financiële,
maatschappelijke en economische basiskennis van leerlingen
uit de derde graad ASO

Promotor: Mevrouw Greta Van De Velde

Bachelorproef voorgedragen door:

Yannick De Blander
Stijn De Schepper
Siglin Reyhler
Fiona Uyttersprot

2011-2012
JUNI

tot het behalen van het
diploma van:

Bachelor in het onderwijs:
secundair onderwijs

Wetenschappelijk onderzoek naar de praktische financiële,
maatschappelijke en economische basiskennis van leerlingen
uit de derde graad ASO

Promotor: Mevrouw Greta Van De Velde

Bachelorproef voorgedragen door:

Yannick De Blander
Stijn De Schepper
Siglin Reyhler
Fiona Uyttersprot

2011-2012
JUNI

tot het behalen van het
diploma van:

Bachelor in het onderwijs:
secundair onderwijs

Woord Vooraf

Deze drie jaar durende lerarenopleiding, waarin we veel pedagogische en theoretische bagage meekregen en ook de mogelijkheid kregen om deze bagage uit te testen in de praktijk, wordt in schoonheid afgesloten met een bachelorproef. In ons geval is dit een wetenschappelijk onderzoek: 'Onderzoek naar de financiële, maatschappelijke en economische basiskennis van leerlingen uit de derde graad ASO'.

Met dit onderzoek willen wij nagaan of er een groot verschil bestaat tussen de leerlingen uit de derde graad ASO op het vlak van financiële, economische en maatschappelijke basiskennis. Uit het gelijkaardig onderzoek dat zich richtte tot de tweede graad ASO bleek dat de basiskennis van de leerlingen eerder onvoldoende was. Daarom willen wij weten of hetzelfde probleem zich voordoet bij de leerlingen uit de derde graad ASO. Op deze manier kunnen wij misschien deuren openen zodat er meer aandacht wordt besteed aan de praktische financiële, maatschappelijke en economische basiskennis bij leerlingen in het secundair onderwijs.

Voor het ontwikkelen van deze bachelorproef hebben wij de steun gekregen van verschillende mensen. Eerst en vooral willen wij Mevr. G. Van De Velde bedanken. Als promotor van deze bachelorproef heeft zij ons voorzien van een uitstekende begeleiding doorheen het ontwikkelingsproces. Van bij het begin tot het einde was zij steeds bereid om ons een uitgebreid antwoord te geven op al onze vragen.

Verder willen wij ook alle scholen en leerlingen bedanken voor hun deelname aan ons onderzoek. Zonder hen was er geen sprake van dit resultaat.

Ook willen wij onze ouders niet vergeten die ervoor zorgen dat wij in ideale omstandigheden kunnen groeien en bloeien, ons bijstaan in moeilijke momenten en ons blijven motiveren om er het beste van te maken.

Tot slot willen wij ook elkaar bedanken voor de goede samenwerking.

1 Inhoud

Woord Vooraf.....	4
1 Inhoud.....	5
2 Inleiding	7
3 Voorbereiding enquête	9
3.1 Uit de actualiteit	9
3.2 Probleemformulering.....	13
3.3 Vraagstelling	13
3.4 De doelstelling	13
3.5 Formuleren van de gewenste situatie.....	14
3.6 Bij wie de informatie zoeken?	14
3.6.1 Waarom jongeren van 17 – 18 jaar?	14
3.6.2 Waarom jongeren van beide onderwijsnetten?.....	15
3.6.3 Waarom 1193 jongeren?.....	18
3.7 Vorm van ondervraging.....	20
4 Opstellen van de enquête.....	21
4.1 Vraagtypes.....	21
4.1.1 Open vragen	21
4.1.2 Gesloten vragen	22
4.2 Wenken	25
4.2.1 Wenken i.v.m. de vraaginhoud.....	25
4.2.2 Wenken i.v.m. de vraagvorm.....	25
4.2.3 Wenken i.v.m. de vraagvolgorde	25
4.3 Besluit.....	26
5 Verwerking van de gegevens	27
5.1 Software	27
5.2 De eigenlijke verwerking	27

6	Bespreking resultaten.....	36
6.1	Financieel.....	36
6.2	Conclusie financieel	43
6.3	Maatschappelijk.....	44
6.4	Conclusie maatschappelijk	52
6.5	Economisch.....	53
6.6	Conclusie economisch	61
6.7	Totalen	62
6.8	Conclusie totaal	74
6.9	Vergelijking tussen tweede en derde graad	75
6.10	Interesses	76
6.10.1	Thema ‘financieel’	77
6.10.2	Thema ‘maatschappelijk’	81
6.10.3	Thema ‘Economisch’	85
6.11	Conclusie interesses.....	91
6.12	Bespreking algemeen overzicht.....	92
7	Economie in het onderwijs: nu en in de toekomst	94
8	Besluit.....	96
9	Bijlagen	97
9.1	Bijlage 1: Schoolbevolking derde graad	97
9.2	Bijlage 2: Brief aan de begeleidende leerkracht	99
9.3	Bijlage 3: De enquête	100
9.4	Bijlage 4: Oplossing enquête	105
9.5	Bijlage 5: Cd-rom verwerking gegevens enquête	118
10	Literatuurlijst.....	119

2 Inleiding

Een algemeen secundaire school is een plaats waar leerlingen klaargestoomd worden voor verdere studies aan hogescholen en universiteiten. Normaal zouden deze leerlingen dan ook, op basis van hun toekomstvisie, een richtingkeuze moeten maken die hierbij aanleunt. Algemeen kunnen we stellen dat de vakken van een bepaalde richting een leerling instaat moet stellen, te kunnen omgaan met de problemen die zich voordoen tijdens zijn carrière.

Naast deze carrière zal een leerling echter ook geconfronteerd worden met problemen in zijn persoonlijk leven: “Hoe kan ik betalingen uitvoeren?”, “Wat moet ik doen met mijn spaargeld?”, “Wanneer breng ik een geldige stem uit tijdens de verkiezingen?”... Kortweg problemen op financieel, maatschappelijk en economisch vlak. Problemen waar iedereen, gewild of ongewild, mee geconfronteerd wordt. De vraag is in welke mate elke richting een leerling hierop voorbereidt... Beschikt elke leerling die het zesde middelbaar ASO verlaat over de nodige bagage om op een degelijke manier te kunnen functioneren in het dagelijkse leven? Kunnen leerlingen werken met de bankkaart die in hun achterzak steekt? Weten jongeren hoeveel dagen ze mogen werken? Kennen ze hun rechten? Weten ze wat te doen bij verlies van belangrijke documenten? ...

De rugzak van de leerlingen uit de derde graad ASO is reeds gevuld met heel wat kennis die werd opgedaan gedurende de verschillende vakken die zij kregen. De inhoud van elke rugzak zal dan ook verschillend zijn van richting tot richting. Dit wordt reeds bepaald vanaf de start in het secundair onderwijs. Eén van de richtingen die gekozen kan worden, is Moderne Wetenschappen. In deze richting worden de leerlingen op de leeftijd van 14 jaar voor de eerste maal geconfronteerd met economie in het vak SEI (socio-economische initiatie). Dit vak is een proevertje om leerlingen warm te maken voor een verdere schoolloopbaan in de economische richting. Leerlingen die geen Moderne Wetenschappen volgen in het ASO komen hiermee niet in aanraking.

In het schooljaar 2011-2012 werd een in het kader van een bachelorproef eerste onderzoek gevoerd door vier leerlingen van de opleiding bachelor in het onderwijs: secundair onderwijs aan de Arteveldehogeschool. De titel van dit werkstuk luidde: “Wetenschappelijk onderzoek naar de economische basiskennis in tweede graad ASO”. De resultaten van dit onderzoek waren onrustwekkend, wat uiteraard de media niet onopgemerkt voorbij liet gaan. Het onderzoek van deze bachelorproef toonde aan dat jongeren vandaag over onvoldoende basiskennis beschikken.

Zouden leerlingen van de derde graad beter scoren op een soortgelijk onderzoek? Zorgt het volgen van twee jaar extra economie ervoor dat de economische rugzak van elke leerling voldoende gevuld is? En wat met leerlingen die tot in het zesde jaar nog nooit een les economie hebben gevolgd?

De vraag is dus niet alleen of een vak 'algemene vorming' nodig is voor leerlingen uit een niet-economische richting, maar of dit ook nodig is voor leerlingen uit een economische richting of met een economische achtergrond!? Deze vraag prikkelde ons sterk. Het leek ons dan ook een hele uitdaging en noodzakelijk om de bachelorproef van 2010-2011 te vervolledigen.

Onze bachelorproef start met twee krantenartikelen waarin de media het onderwerp van onze bachelorproef behandelt. Uit deze artikelen blijkt dat er nog onderzoek kan gevoerd worden om zo een nog duidelijker en concreter beeld te krijgen van de economische basiskennis van de leerlingen uit het ASO.

Ons onderzoek werd gevoerd in vijftien scholen, verspreid in Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Vlaams Brabant. Uiteindelijk bereikten we een mooi aantal van 1193 ondervraagde leerlingen. De bevraging gebeurde aan de hand van een enquête bestaande uit twintig vragen. Deze zorgvuldig gekozen vragen werden na vele malen overleg goedgekeurd en onderverdeeld in drie grote thema's: financieel, maatschappelijk en economisch. De verwerking van de enquêtes gebeurde op basis van Excel. Op deze manier hadden we zelf de vrijheid te bepalen op welke manier we de gegevens zouden indelen en hoe we ze het best konden weergeven. Ook hier werd na lang overleg besloten om van de grote groep, de derde graad, te vertrekken en zo verder uit te splitsen naar het vijfde en zesde jaar, vervolgens naar economisch en niet-economisch om te eindigen bij wel of geen voorkennis economie of SEI.

Door de goede keuze van de grafieken en aan de hand van het cijfermateriaal werden uiteindelijk onze bevindingen, conclusies en besluiten over de verschillende categorieën geschreven. Daarnaast werd ook de interesse van de leerlingen omtrent de thema's in kaart gebracht.

Aan de hand van onze bachelorproef, hebben wij geprobeerd een beeld te schetsen van de financiële, maatschappelijke en economische kennis van de leerlingen van de derde graad ASO. Wij hopen dan ook hierin geslaagd te zijn, zodat u op een eenvoudige en snelle manier, samen met ons eenzelfde conclusie zal kunnen trekken.

3 Voorbereiding enquête

3.1 Uit de actualiteit

Wij, als toekomstige leerkrachten economie in het secundair onderwijs, zijn de afgelopen drie jaar dagelijks in contact gekomen met allerlei economische elementen. Maar het zijn niet enkel personen die voor een economische richting gekozen hebben of werken in een economische sector die nood hebben aan een algemene, economische basiskennis. ‘Basiskennis economie’ is een onderwerp dat de afgelopen jaren vaak in de media aan bod kwam. In het academiejaar 2010 – 2011 hebben vier studenten van de Arteveldehogeschool, opleiding ‘Bachelor in het onderwijs: secundair onderwijs, onderwijsvak economie’, de bachelorproef ‘Wetenschappelijk onderzoek naar de economische basiskennis’ gemaakt. Dit onderzoek had betrekking op leerlingen uit de tweede graad ASO. Na de voltooiing van deze bachelorproef werd er in de media terug extra aandacht besteed aan dit onderwerp.

Hieronder vindt u een krantenartikel naar aanleiding van de bachelorproef in 2011.

"Helpt ASO-leerlingen zakt op praktijkgerichte economie¹"

Uit een bevraging van 820 leerlingen uit de tweede graad van het ASO (algemeen secundair onderwijs) blijkt dat de helft niet slaagt voor praktische economische kennis. Leerlingen die een economische richting volgen, scoren tien procent beter, en vierdejaars beter dan derdejaars, verduidelijkt docente economie Greta Van De Velde (Arteveldehogeschool).

Bachelorstudenten Wies De Rammelaere, Hans D'Hont, Jan Teurrekens en Nathalie Van Heule, die voor leraar in het secundair onderwijs studeren, testten 15- en 16-jarigen, met en zonder economie in het lespakket, op maatschappelijke, financiële en economische kennis.

Maatschappelijke vragen

Op de maatschappelijke vragen, bijvoorbeeld op de vraag of een 16-jarige iemand mag vervoeren op de brommer, gaf niet de helft van de leerlingen het juiste antwoord.

Financiële vragen

Op de financiële vragen, bijvoorbeeld "is het protonsaldo op een betaalkaart verloren als de kaart zoek raakt of gestolen wordt", antwoordden vier op de tien juist. De economische richtingen scoorden tien procent beter.

Economische vragen

Op de economische vragen, zoals "het verschil tussen bruto- en nettoloon", antwoordde iets meer dan de helft juist. Vierdejaarsleerlingen scoorden hierop beter, zowel bij wie economie als geen economie kreeg.

"Roept vragen op"

"Het roept toch vragen op dat een heel groot aantal leerlingen, die naar de derde graad overstapt, niet weet wat een domiciliëring is, hoe de rente van een spaarrekening wordt berekend, wat het verschil is tussen omzet en winst, wat een knelpuntberoep is en hoe een protonkaart werkt", aldus Van De Velde.

Basisvak

De studenten pleiten voor een basisvak praktijkgerichte economie voor alle leerlingen en concluderen dat dit via de vakoverschrijdende eindtermen niet bereikt wordt.

(Helpt ASO-leerlingen zakt op praktijkgerichte economie, 2011)

¹ Helpt ASO-leerlingen zakt op praktijkgerichte economie. (2011, juli 14). *Het Laatste Nieuws* .

Het onderwerp dat onze bachelorproef behandelt, is al jaren brandend actueel. Vlaams onderwijsminister Pascal Smet (SP.A) is het secundair onderwijs en haar ingewikkelde structuren aan het vernieuwen. In 2014 zullen er mogelijks grote veranderingen plaatsvinden, waarin men zal pleiten voor een bredere algemene vorming. Er is al sprake geweest om economie als basisvak in te voeren in de eerste graad van het secundair onderwijs.

Economie wordt verplicht schoolvak²

Leerlingen secundair onderwijs krijgen vanaf 2014 les over geldzaken.

Ze kunnen niet altijd een aandeel van een obligatie onderscheiden en horen het in Keulen donderen wanneer ze het woord 'laagconjunctuur' in de maag gesplitst krijgen. Maar er komt beterschap: alle leerlingen van het secundair onderwijs krijgen vanaf

2014 Economie als verplicht basisvak.

Nu de bankencrisis volop woedt, laait het debat op of leerlingen in het secundair onderwijs meer economie moeten krijgen. Drie jaar geleden al, vlak na het Fortis-debacle, zei toenmalig onderwijsminister Frank Vandenbroucke (SP.A) dat Vlaamse leerlingen zich meer bewust zouden moeten worden van wat er zich afspeelt in de financiële wereld. De eindtermen werden vorig schooljaar geactualiseerd, met daarin meer aandacht voor de socio-economische samenleving. Via mini-ondernemingen, workshops, bedrijfsbezoeken of films krijgen de leerlingen van het secundair onderwijs nu al die moeilijke economische woordenschat zachtjes ingelepeld.

De grote verandering komt er pas vanaf 2014 met een nieuw decreet. Vlaams onderwijsminister Pascal Smet (SP.A) is het secundair onderwijs en haar ingewikkelde structuren aan het vernieuwen. Daarin streeft hij onder meer naar een brede algemene vorming. Opvallend: economie wordt vanaf de eerste graad een verplicht basisvak in alle richtingen. Zelfs voor de leerlingen die Latijn en Grieks studeren.

² De Herdt, C. (2011, oktober 11). Economie wordt verplicht schoolvak. *Het Nieuwsblad*.

Ongeletterde studenten

De economische richtingen kunnen in ieder geval een *boost* gebruiken. In het schooljaar 2007-2008 telden die richtingen 31.530 leerlingen (27 procent). In 2010-2011 zakte dat aantal naar 29.800 leerlingen (26 procent). Tien jaar geleden was dat nog 32 procent. Die daling heeft nefaste gevolgen. 'De economische kennis van onze eerstejaarsstudenten, die geen of weinig economie kregen in het secundair, is zo goed als nihil', zegt Marie-José Schalley, lector Economie aan de Lerarenopleiding van de Antwerpse Karel de Grote-Hogeschool. 'Vertel je hen over aandelen, obligaties en bedrijfsvoorheffing, dan horen ze het in Keulen donderen.'

Die 'ongeletterdheid' gaat verder dan haar studenten, zegt ze. 'Weet je dat ik vaak dokters en ingenieurs hoor zeggen dat ze hun geld niet kunnen beheren omdat het hen aan de basiskennis ontbreekt?'

Henri Christiaen, Vlaams inspecteur Economie, kan daarom de geplande hervormingen alleen maar toejuichen. 'Economie als basisvak is onontbeerlijk', benadrukt Christiaen. 'Over de maatschappelijke relevantie kan je moeilijk discussiëren. Sla een krant of tijdschrift open, en je wordt overdonderd met socio-economische informatie en financiële berichten. We moeten de leerlingen een gezonde, kritische kijk bijbrengen op het reilen en zeilen van de economie. Dat bevordert een beter beoordelingsvermogen.'

Net dat beoordelingsvermogen is zoek, vindt Itinera-hoofdeconoom Ivan Van de Cloot. 'Maar al te vaak wordt er geschoten op de pianist. In dit geval: de economist. Mensen wantrouwen ons. Ze geven ons de schuld dat ze geld verliezen. Dat ze hun job verliezen. Het is dan ook belangrijk voor onze democratie dat hun economische kennis erop vooruit gaat', legt Van de Cloot uit. 'Wie niet weet wat de oorzaken en gevolgen zijn van deze bankencrisis, zal als burger, bij de verkiezingen, nooit de juiste keuzes kunnen maken. Omdat hij simpelweg niet weet welke politici hij verantwoordelijk moet stellen voor die crisis.'

(De Herdt, C., 2011)

Zoals hier te merken is, is ons onderzoek zeer actueel. Doordat de bachelorproef van 2011 heel wat teweeg bracht in de media, gaf dit ons een extra motivatie om verder te onderzoeken hoe het met de algemene financiële, maatschappelijke en economische kennis van leerlingen uit de derde graad ASO is gesteld.

3.2 Probleemformulering³

“Aan de formulering van de doelstelling en vraagstelling van een empirisch onderzoek gaat meestal een langdurig proces vooraf. In het geval van ons onderzoek is het zo dat een bestaande situatie in zijn geheel of in onderdelen daarvan als problematisch en ongewenst aanzien wordt en dat zich dat letterlijk als probleem stelt. Onze, te onderzoeken, probleemstelling is in welke mate jongvolwassenen in de derde graad van het algemeen secundair onderwijs een financiële, maatschappelijke en economische basiskennis bezitten. In het door ons gevoerd onderzoek gaan we op zoek of er nood is aan ‘economie als basisvak’ in elke richting van het huidige secundaire onderwijs.” (De Rammelaere, D’hont, Teurrekens, & Van Heule, 2011)

3.3 Vraagstelling

Binnen onze vraagstelling willen we aan de hand van de thema’s financieel, maatschappelijk en economisch, een antwoord vinden op onze centrale vraag. Deze luidt: ‘Is er nood aan een economisch vak in alle richtingen? Is de praktische financiële, maatschappelijke en economische basiskennis van de leerlingen in de derde graad toereikend voor het dagelijkse leven?’. Doordat we zowel economische als niet-economische richtingen, rekeninghoudend met de voorkennis van economie of SEI onderzoeken, kunnen we aan de hand van onze vraagstelling hier een duidelijk beeld van krijgen.

3.4 De doelstelling

Aan de hand van dit wetenschappelijk onderzoek hebben wij als doelstelling een beeld te krijgen over de eventuele richtingen waar leerlingen ondermaats presteren op onze enquête en bijgevolg minder weerbaar zijn in het dagelijkse leven op het vlak van praktische financiële, maatschappelijke en economische zaken.

Door het toevoegen van de waardeschaal kunnen we de link leggen naar de eventuele (des)interesse voor deze thema’s. Zo kunnen we gericht op zoek gaan naar oplossingen voor de mogelijke noden aan praktische financiële, maatschappelijke en economische basiskennis. Op deze manier willen wij een aanzet geven om de invulling van het onderwijs in Vlaanderen nog te verbeteren.

---

³ De Rammelaere, W., D’hont, H., Teurrekens, J. & Van Heule, N. (2011). *Wetenschappelijk onderzoek naar de economische basiskennis*. Gent: Arteveldehogeschool.

3.5 Formuleren van de gewenste situatie

Als 18-jarige gaat er een nieuwe wereld voor jou open. Je bent volwassen en je wordt op vele vlakken zelfstandiger. Dit is ook het geval op financieel, maatschappelijk en economisch vlak. Zo begin je bijvoorbeeld te rijden met de auto, ontdek je de volledige rompslomp van verzekeringspapieren en inschrijvingsbewijzen, beheer je zelf je bankrekening, voer je meerdere betalingen uit, mag je voor het eerst gaan stemmen en kom je terecht in de onbetrouwbare wereld van reclame en verkooptrucs.... Maar ben je als 18-jarige hier reeds genoeg tegen gewapend met de nodige economische bagage?

Ons doel is om, op basis van een wetenschappelijk onderzoek, een antwoord te krijgen op de vraag of de leerlingen over voldoende financiële, maatschappelijke en economische basiskennis beschikken om mee te kunnen draaien in het dagelijkse leven. Is er nood aan een vak financiële, maatschappelijke en economische vorming in alle richtingen van het secundair onderwijs?

3.6 Bij wie de informatie zoeken?

Ons wetenschappelijk onderzoek naar de praktische financiële, maatschappelijke en economische basiskennis hebben we gericht op de derde graad ASO. Meerbepaald 17- en 18-jarigen. Om zo representatief mogelijk te werk te gaan, hebben we scholen bevraagd uit zowel West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, alsook Vlaams Brabant. Het blijft uiteraard een steekproef, maar door ons groot aantal afnames hebben we toch reeds een zeer duidelijk en representatief beeld over de praktische financiële, maatschappelijke en economische basiskennis van leerlingen derde graad ASO in zowel economische als niet-economische richtingen en met of zonder voorkennis economie of SEI.

3.6.1 Waarom jongeren van 17 – 18 jaar?

Als doelgroep hebben we zeer bewust gekozen voor de derde graad, namelijk 17- en 18-jarigen. Deze groep leerlingen beleven hun laatste jaar/jaren in het secundair onderwijs. Over welke praktische financiële, maatschappelijke en economische basiskennis moeten deze jongeren nu al beschikken om op een goede manier te kunnen functioneren in het dagelijkse leven. Er zijn verschillende 17- en 18-jarigen die reeds volop gebruik maken van een bankkaart, in contact komen met diverse maatschappelijke thema's, het stemrecht, de rechtbank.... Juist door onze gerichte vraagstelling trachten we te weten te komen in hoeverre ze reeds over deze basiskennis beschikken.

Ook willen we onderzoeken of de keuze van een economische richting een effect heeft op de praktische financiële, maatschappelijke en economische basiskennis. De eventuele effecten van de voorkennis uit economie of SEI worden ook verder geanalyseerd.

3.6.2 Waarom jongeren van beide onderwijsnetten?

Wij hebben ervoor gekozen jongeren uit verschillende onderwijsnetten te ondervragen. Bij de bachelorproef 'Wetenschappelijk onderzoek naar de praktische financiële, maatschappelijke en economische basiskennis bij leerlingen uit de tweede graad ASO' werd hierover reeds de nodige informatie gegeven. Dit hebben wij overgenomen en is hieronder te lezen⁴.

Eerst en vooral stonden we stil bij de verschillende onderwijsnetten. Welke soorten bestaan er en gaan we ze allemaal bevragen?

Waarom slechts één onderwijsvorm enquêteren? Naar welk soort onderwijsnet de jongere naar school gaat, is niet van belang om de economische basiskennis te testen. Daarom hebben we dus gekozen om beide onderwijsnetten te bevragen. Met als gevolg dat onze steekproef representatief is voor de ganse populatie en niemand gediscrimineerd wordt. Daarnaast zullen we in onze steekproef rekening houden met de verhoudingen tussen beide onderwijsnetten om deze dan zo goed mogelijk toe te passen op onze populatie.

3.6.2.1 Soorten onderwijsnetten

Een onderwijsnet is een representatieve vereniging van inrichtende machten en neemt dikwijls bepaalde verantwoordelijkheden van de inrichtende macht over. Ze stellen bijvoorbeeld eigen leerplannen en lesroosters op. De betrokken inrichtende machten staan zo een deel van hun autonomie af aan de netten.

Er zijn drie onderwijsnetten:

- Gemeenschapsonderwijs

Het officieel onderwijs wordt door de openbare instelling 'het onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap' georganiseerd in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap. Het GO! is

---

⁴ De Rammelaere, W., D'hont, H., Teurrekens, J. & Van Heule, N. (2011). *Wetenschappelijk onderzoek naar de economische basiskennis*. Gent: Arteveldehogeschool.

door de grondwet verplicht tot neutraliteit. De religieuze, filosofische of ideologische overtuiging van de ouders en de leerlingen moet gerespecteerd worden.

- **Privaatrechtelijk**

Het vrij gesubsidieerd onderwijs (VGO) wordt door een privépersoon of privé-organisatie ingericht. De inrichtende macht is vaak een vereniging zonder winstoogmerk (vzw). Het vrij onderwijs bestaat hoofdzakelijk uit katholieke scholen. Zij zijn verenigd in de koepel Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (VSKO). Er zijn ook protestantse, joodse, orthodoxe, islamitische... scholen. Naast de confessionele scholen bestaan er scholen die niet aan een godsdienst gebonden zijn. Voorbeelden zijn de methodescholen (op basis van de inzichten van Freinet, Montessori of Steiner) die specifieke pedagogische methodes toepassen.

- **Provincie & Gemeente**

Het officieel gesubsidieerd onderwijs (OGO) omvat het gemeentelijk onderwijs (georganiseerd door de gemeentebesturen) en het provinciaal onderwijs (georganiseerd door de provinciebesturen). De inrichtende machten van dit onderwijs zijn verenigd in twee koepels: het Onderwijssecretariaat van de Steden en Gemeenten van de Vlaamse Gemeenschap (OVSG) en het Provinciaal Onderwijs Vlaanderen (POV).

3.6.2.2 *Verhouding verschillende onderwijsnetten*⁵

We hebben ons onderzoek beperkt tot de derde graad ASO van de regio's Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Vlaams Brabant.

- Oost-Vlaanderen, 3de graad, ASO
  - Gemeenschapsonderwijs $\frac{2.421}{13.169} \times 100 = 18,38 \%$
  - Privaatrechtelijk $\frac{10.408}{13.169} \times 100 = 79,03 \%$
  - Gemeente $\frac{340}{13.169} \times 100 = 2,58 \%$
- West-Vlaanderen, 3de graad, ASO
  - Gemeenschapsonderwijs $\frac{1.157}{9.547} \times 100 = 12,12 \%$
  - Privaatrechtelijk $\frac{8.390}{9.547} \times 100 = 87,88 \%$
- Vlaams Brabant, 3de graad, ASO
  - Gemeenschapsonderwijs $\frac{1.643}{8.614} \times 100 = 19,07 \%$
  - Privaatrechtelijk $\frac{6971}{8.614} \times 100 = 80,93\%$

3.6.2.3 *Welke scholen?*

Om ons wetenschappelijk onderzoek zo representatief mogelijk te laten verlopen, hebben we ervoor gekozen om een zo groot mogelijk aantal scholen aan te spreken. Ondanks de vele scholen die niet openstonden voor het afnemen van deze enquête, hebben we toch een mooi en zeer gespreid resultaat behaald. Uit de onderstaande lijst kan je concluderen dat ons wetenschappelijk onderzoek een beeld geeft, gaande van West-Vlaanderen tot Vlaams Brabant.

---

⁵ Zie bijlage 1

Deelnemende scholen:

- Koninklijke Atheneum Voskenslaan Gent
- Benedictuspoort Ledeborg
- Sint-Maartensinstituut Aalst
- Sint-Jozefscollege Aalst
- Instituut Sint-Vincentius a Paulo Gijzegem
- Sint-Bernarduscollege Oudenaarde
- Vrij Landelijk Instituut Oudenaarde
- Koninklijk Atheneum Oudenaarde
- Onze-Lieve-Vrouwcollege Zottegem Campus Bevegem
- Sint-Jozefsinstituut 't Karmelieten Geraardsbergen
- Sint-Catherinacollege Geraardsbergen
- Koninklijk Atheneum Ronse
- Katholiek Secundair Onderwijs Glorieux Ronse
- Heilig-Hartcollege Waregem
- Sint-Godelieve-Instituut Lennik

Ook hebben bepaalde kleinere groepen leerlingen deelgenomen aan de enquête, losstaand van de schooluren. Uit welke scholen zij afkomstig zijn, vind je terug in onderstaande lijst:

- Sint-Jozefscollege Aalst
- DVM Humaniora Aalst
- Sint-Aloysius Ninove
- Koninklijk Atheneum Ninove

3.6.3 Waarom 1193 jongeren?

Wat een steekproef ons wil laten geloven, kan niet zomaar geprojecteerd worden over de hele populatie. Er bestaat een steekproeffout waar we zeker rekening moeten mee houden bij de interpretatie van de onderzoeksgegevens. Een wetenschappelijk onderzoek kan je dus representatiever maken als je het aantal afnames en het deelnemend gebied vergroot. Zo hebben het grote aantal (1193 jongeren) en het betrekken van de drie provincies (West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen en Vlaams Brabant) een positieve invloed op de representativiteit van dit wetenschappelijk onderzoek.

Maar opgelet... Ook al vergroot je de representativiteit van dit wetenschappelijk onderzoek, toch moet je rekening blijven houden met de zogenaamde steekproeffout. Je moet dus steeds voor ogen houden dat de resultaten uit dit onderzoek een mogelijk beeld zijn van de huidige situatie. De resultaten zouden dus veralgemeend mogen worden naar het volledige Vlaamse onderwijs. De steekproeffout blijft bestaan maar deze wordt verkleind naarmate het aantal afnames stijgt. Hierdoor stijgt ook de representativiteit.

Via de wiskunde en meerbepaald via de statistiek kunnen we onze steekproeffout gaan vertalen in een concreet cijfer. In de tabel kun je een percentage terugvinden gekoppeld aan het aantal afnames die een wetenschappelijk onderzoek omvat. Hieruit kan je deze omgekeerde evenredigheid tussen de steekproefgrootte en de steekproeffout afleiden.

Steekproefgrootte	Foutenmarge in procent	Steekproefgrootte	Foutenmarge in procent
100	10,00	4000	1,58
200	7,08	5000	1,42
300	5,78	6000	1,30
400	5,00	7000	1,20
500	4,48	8000	1,12
750	3,66	9000	1,06
1000	3,16	10.000	1,00
1500	2,58	15.000	0,82
2000	2,24	20.000	0,70
2500	2,00	30.000	0,58
3000	1,82	40.000	0,50

Tabel: foutenmarge gekoppeld aan de steekproefgrootte⁶

(De Rammelaere, D’hont, Teurrekens, & Van Heule, 2011)

We kunnen concluderen dat we bij ons wetenschappelijk onderzoek te maken hebben met een foutenmarge die varieert tussen de 3,16 en 2,58 procent. Deze relatief kleine foutenmarge verkrijgen we door ons groot aantal afnames. Wel blijft het belangrijk om hier geen abstractie van te maken en hier

⁶ De Rammelaere, W., D’hont, H., Teurrekens, J. & Van Heule, N. (2011). *Wetenschappelijk onderzoek naar de economische basiskennis*. Gent: Arteveldehogeschool.

toch rekening mee blijven te houden. Indien we deze foutenmarge nog kleiner willen maken, moeten we een nog groter onderzoek organiseren.

3.7 Vorm van ondervraging

We hebben gekozen voor een papieren versie. Dit leek voor ons de meest effectieve, duidelijke en praktisch haalbare methode. Een digitale versie daarentegen zou minder efficiënt zijn, omdat er dan telkens computerlokaal zouden moeten gereserveerd worden.

We kozen voor een duidelijke structuur bestaande uit een antwoordenblad en vragenbladen. Op de vragenbladen hoeven de leerlingen niets aan te duiden, enkel de meerkeuzevragen zijn hier terug te vinden. De uiteindelijke antwoorden vullen de leerlingen in op het antwoordenblad. Hierop hoeven ze enkel de letter van hun keuze in het vakje in te vullen onder het cijfer van de bijhorende vraag. Verder vullen ze ook hun school, studierichting en hun eventuele voorkennis van economie of SEI in. Ook polsen we naar de interesse in het thema aan de hand van een waardeschaal gaande van 'heel saai' tot 'heel interessant'. Dit zou voor onze latere verwerking ook nog een interessant gegeven kunnen zijn.

Door deze structuur konden de enquêtes efficiënt afgenomen worden door (studie)leerkrachten en ook, zonder begeleiding, door ons. Als extra ondersteuning hebben we ook nog een begeleidende brief voorzien die de (studie)leerkracht nog extra kan ondersteunen om de enquêtes zo correct en vlot mogelijk af te nemen. De enquête nam gemiddeld vijftien à twintig minuten in beslag en werd grotendeels afgenomen tijdens studie-uren van de leerlingen.

4 Opstellen van de enquête

4.1 Vraagtypes

Voor we aan de inhoud van de vragen zijn beginnen werken, gingen we eerst op zoek naar de juiste soorten vragen voor onze enquête. Bij de bachelorproef 'Wetenschappelijk onderzoek naar de praktische financiële, maatschappelijke en economische basiskennis bij leerlingen uit de tweede graad ASO' werd dit vooronderzoek ook gedaan. De bevindingen over de soorten vragen en de besluiten zijn hieronder te lezen⁷.

4.1.1 Open vragen

Een open vraag begint meestal met een vragend voornaamwoord. Je kan het antwoord op voorhand niet weten, het antwoord is open. Aan dit vraagtype zijn er heel wat voor- en nadelen verbonden.

De grote vrijheid die de ondervraagde heeft in het formuleren van zijn antwoorden is een eerste groot voordeel. Ook zijn de antwoorden spontaan, waarin de respondent zelf de accenten kan leggen. Wat hij belangrijk vindt, behandelt hij uitvoerig. Zaken die voor hem van secundair belang zijn, komen weinig of niet ter sprake. Daarnaast kan hij in eigen woorden vertellen, waarbij de fijne schakeringen in gevoelens en gedachten niet verloren gaan. Tenslotte kan de respondent, in tegenstelling tot gesloten vragen, niet zomaar een willekeurig antwoord aankruisen.

Natuurlijk zijn er ook twee grote nadelen aan verbonden. Eerst en vooral is het moeilijk te beantwoorden: taalvaardigheid is een belangrijke factor en men vindt deze gave niet in gelijke mate terug bij alle bevolkingsgroepen. Groepen die niet vlot in taal zijn, geven korte, oppervlakkige antwoorden of reageren met 'weet ik niet'. Hierdoor weegt in de globale resultaten hun stem minder zwaar door. Daarnaast is het verwerken van open vragen een moeilijk en tijdrovende opgave. Het vraagt heel wat inzicht en tijd om binnen de ruime waaier van antwoorden bepaalde constanten te ontdekken en de antwoorden overeenkomstig te verwerken.

---

⁷ De Rammelaere, W., D'hont, H., Teurrekens, J. & Van Heule, N. (2011). *Wetenschappelijk onderzoek naar de economische basiskennis*. Gent: Arteveldehogeschool.

4.1.2 *Gesloten vragen*

Gesloten vragen zijn vragen die je enkel met ja of nee kan beantwoorden. Natuurlijk heb je ook nog verschillende manieren. Wanneer we de gesloten vragen bekijken, kunnen we kort en bondig de voor- en nadelen bespreken.

Een algemeen geweten nadeel is natuurlijk de mogelijkheid die de ondervraagden hebben om te gokken. Natuurlijk mogen we het grote voordeel, dat het statistisch snel te verwerken is, niet over het hoofd zien. Ook voor de ondervraagden zijn er verschillende voordelen zoals dat het gemakkelijker is om te beantwoorden en het schrijfwerk dat erg beperkt wordt.

Hieronder gaan we een aantal mogelijkheden na om leerlingen te bevragen.

4.1.2.1 *Dichotome vragen*

Zolang het over feitelijke gegevens gaat, stelt het beperken van de keuze tot twee antwoorden geen grote problemen. Wanneer de vraag eerder een opiniërend karakter krijgt, neem je beter een andere soort vraag.

Voorbeelden

- “Jongeren van 18 kunnen huwen zonder toestemming van de ouders.” (juist/fout)
- “ Bent u voor of tegen het invoeren van het vak economie in alle ASO-richtingen?” (voor/tegen)
- “Kinderen onder de 14 jaar die een bankkaart hebben, is een goede zaak.” (eens/oneens)

4.1.2.2 *Schalen*

Schalen laten toe de sterkte van gevoelens en gedachten weer te geven. Er zijn twee soorten schalen die we hierna kort bespreken.

Eerst en vooral heb je een schaal met een oneven aantal mogelijkheden: de respondent hoeft niet te kiezen om pro of contra te zijn maar kan voor de middelste (d.w.z. neutrale) antwoordmogelijkheid kiezen.

Voorbeeld

- “Vooraleer u klant geworden bent bij een bepaalde bank, hebt u ongetwijfeld een aantal redenen overwogen bij uw keuze. Kan u voor elk van de factoren die ik u ga opsommen, zeggen in welke mate u ze belangrijk vond?”

	Zeer belang- rijk	Belangrijk	Neutraal	Niet zo be- langrijk	Helemaal niet belangrijk
Vriendelijk personeel	1	2	3	4	5
Snelle en efficiënte service	1	2	3	4	5

Naast de oneven schaal hebben we natuurlijk de even schaal. Hier wenst men de respondent toch tot een keuze te dwingen.

Voorbeeld

- “In welke mate vindt u volgende vakken uit het lessenpakket belangrijk of onbelangrijk. Ken per vak een cijfer toe van 1 tot en met 4 (1 wil zeggen: erg onbelangrijk, 4 wil zeggen: erg belangrijk).”

	1	2	3	4
Godsdienst				
Economie				
Esthetica				

4.1.2.3 Meerkeuzevragen

Hier sluiten de antwoordmogelijkheden elkaar uit. Doch zijn de antwoorden niet altijd op voorhand gemakkelijk te voorzien. Bij de vraag “Waar hecht u belang aan als u inkopen gaat doen?” zullen de factoren zoals vriendelijkheid, snelle service, aangename sfeer, goedkope producten, voldoende parking wel bij de antwoorden behoren. Maar is de lijst daarmee volledig?

Is men niet zeker dat men alle antwoorden heeft kunnen voorzien, dan is het goed een antwoord ‘andere mogelijkheid, namelijk ‘...’ in te lassen.

Er zijn wel een aantal gevaarlijke factoren waarmee je rekening moet houden bij het opstellen van meerkeuzevragen. Eerst en vooral is het duidelijk dat het vergeten van bepaalde antwoordmogelijkheden de beantwoording sterk beïnvloedt. Onderzoeken toonden aan dat de uitweg 'andere mogelijkheid' zeker niet altijd voldoende garantie biedt.

Ook bestaat het gevaar, dat door het opsommen van antwoordmogelijkheden een vraag, suggestief wordt, omdat bepaalde punten wel en andere niet onder de aandacht van de respondent komen. Ten slotte kan, net zoals bij andere vormen van gesloten vragen, gegokt worden.

4.1.2.4 Rangschikkingvragen

Bij deze soort vragen moet de respondent een hiërarchie aanbrenge in een lijst van mogelijkheden die hem/haar worden voorgelegd. Het voordeel hiervan is dat de respondent wordt gedwongen om keuzes te maken. Maar het vergt natuurlijk veel tijd en begrip van de respondent.

Voorbeeld

- "Hieronder vindt u een lijst van factoren waarop u kan letten bij de keuze van een baan. Geef aan wat u het belangrijkste acht (cijfer 1), wat op de tweede plaats komt (cijfer 2) , wat op de derde plaats komt (cijfer 3), enz. tot en met het cijfer 8".

Interessant werk	
Werkzekerheid	
Werk met hoog inkomen	
Werk met veel carrièremogelijkheden	
Werk met hoge status	
Nuttig werk	
Werk met grote verantwoordelijkheid	
Werk met grote vrijheid	

4.2 Wenken

Aangezien een vragenlijst drie functies vervult, is het van essentieel belang dat de vraaginhoud, de vraagvorm en de juiste vraagvolgorde meer dan goed zijn. Daarom moeten we, vooraleer we de enquête opstellen, rekening houden met de volgende aspecten. Deze aspecten werden in de bachelorproef 'Wetenschappelijk onderzoek naar de praktische financiële, maatschappelijke en economische basiskennis' ook aangehaald en zijn hieronder te lezen⁸.

4.2.1 Wenken i.v.m. de vraaginhoud

- Alle mogelijke antwoorden moeten aan bod komen.
- De abstracte begrippen moeten 'juist' worden geconcretiseerd.
- De vraag mag 'het kunnen' van de ondervraagde niet overschrijden.

4.2.2 Wenken i.v.m. de vraagvorm

- De vraag mag het antwoord niet beïnvloeden door haar vorm.
- Opletten voor vragen die een bedreiging voor het ego kunnen zijn.
  - Vragen die raken aan het prestige van de ondervraagde:
Bijvoorbeeld: "Hoeveel keer kijkt u naar het nieuws per week?"
"Weet u het verschil tussen bruto- en nettoloon?"
  - Vragen die raken aan de privacy:
Bijvoorbeeld: "Wat is uw bruto maandloon?"
"Welk bedrag staat er op dit ogenblik op uw spaarboekje?"
- De vraag moet enkelvoudig zijn.
- De vraag dient door iedereen op dezelfde wijze begrepen te worden.
- De vraag moet concreet worden gesteld.
- De vraag moet eenvoudig worden geformuleerd

4.2.3 Wenken i.v.m. de vraagvolgorde

De eerste vragen moeten het terrein effenen, daarom komen geen kernvragen in het begin van de vragenlijst. Daarnaast moeten ze dienen om contact te creëren.

---

⁸ De Rammelaere, W., D'hont, H., Teurrekens, J. & Van Heule, N. (2011). *Wetenschappelijk onderzoek naar de economische basiskennis*. Gent: Arteveldehogeschool.

4.3 Besluit⁹

“Na een grondige analyse van de verschillende vraagsoorten zijn we tot de conclusie gekomen dat meerkeuzevragen voor onze enquête de beste optie is. Eerst en vooral gaat het om pure kennis, leerlingen hoeven hun eigen mening dus niet te uiten. Daarnaast is het, gezien het groot aantal deelnemers, een stuk eenvoudiger voor ons om de gegevens te verwerken. Het is ook een meerwaarde wanneer we verschillende groepen met elkaar vergelijken. Natuurlijk zijn we ons bewust van het grote nadeel van deze manier van ondervragen. Daarom hebben wij, om het gokken tegen te gaan, bij elke vraag de antwoordmogelijkheden ‘ik weet het niet’ en ‘ik twijfel’ toegevoegd. Vele leerlingen durven het antwoord ‘ik weet het niet’ niet aankruisen omdat het te radicaal is. Terwijl de leerlingen veel minder moeite zullen hebben om de mogelijkheid ‘ik twijfel’ aan te duiden.

Bij het opstellen van de enquête moeten we ook rekening houden met de groepering en de nummering van de vragen. Eerst en vooral is het essentieel om de vragen te nummeren met cijfers en de antwoordmogelijkheden met letters. Dit spaart enorm veel werk wanneer je de antwoorden achteraf moet ingeven. Daarnaast hebben we besloten om te werken in drie grote thema’s. Hierdoor zit er meer structuur in de enquête waardoor de ondervraagden er minder tegenop zien om deze in te vullen. Tenslotte willen we na elk thema nagaan hoe interessant de leerlingen het vonden. We hebben geopteerd voor een oneven schaal omdat leerlingen het recht hebben een neutrale houding aan te nemen tegenover een bepaald thema.” (De Rammelaere, D’hont, Teurrekens, & Van Heule, 2011)

---

⁹ De Rammelaere, W., D’hont, H., Teurrekens, J. & Van Heule, N. (2011). *Wetenschappelijk onderzoek naar de economische basiskennis*. Gent: Arteveldehogeschool.

5 Verwerking van de gegevens

Net als vorig jaar kozen we ervoor om onze enquêtes op papier te laten invullen door de leerlingen. Door deze keuze hebben we onze gegevens manueel moeten invoeren in de door ons gekozen software. Dit gaf ons het voordeel zelf te kunnen bepalen op welke manier de gegevens werden ingevoerd. Het nadeel hieraan was dat tijdens het invoeren fouten konden optreden bij de overname van de ingevulde enquêtes. Wij garanderen echter dat de invloed hiervan op de resultaten en op de eindconclusie zo goed als onbestaande is.

5.1 Software

We hebben ervoor gekozen om met het officeprogramma Excel te werken om de gegevens, afkomstig van de enquêtes, te verwerken.

5.2 De eigenlijke verwerking

Het opgemaakte Excel-bestand moet de volgende zaken weergeven: de resultaten van de verschillende vragen en een overzicht van enkele totalen. Deze resultaten werden verdeeld over een aantal tabbladen.

Hieronder volgt een overzicht van de verschillende tabbladen.

- In het eerste tabblad is de legende terug te vinden. Hierop zijn de codes zichtbaar die we gebruikt hebben voor het verwerken van de gegevens.
- In het tweede tabblad werden de gegevens van de afgenomen enquêtes ingevoerd. Op dit tabblad zijn ook de individuele scores van de ondervraagde leerlingen terug te vinden.
- Vervolgens zijn er 20 tabbladen waarop de verschillende vragen worden verwerkt (1 tabblad per vraag).
- Een tabblad voor de totale resultaten van de drie onderdelen van de enquête (financieel, maatschappelijk en economisch).
- Een tabblad voor de interesse van de leerlingen voor elk onderdeel van de enquête (financieel, maatschappelijk en economisch).
- Een tabblad voor de totale resultaten.
- Een tabblad voor de gemiddelde score per onderdeel van de enquête.

Per tabblad worden de ondervraagde leerlingen opgedeeld in 27 verschillende groepen:

- 3de graad;
- 3de graad, SEI of economie gehad;
- 3de graad, geen SEI of economie gehad;
- 3de graad, economische richting;
- 3de graad, geen economische richting;
- 3de graad, economische richting, SEI of economie gehad;
- 3de graad, economische richting, geen SEI of economie gehad;
- 3de graad, geen economische richting, SEI of economie gehad;
- 3de graad, geen economische richting, geen SEI of economie gehad;
- 5de jaar;
- 5de jaar, SEI of economie gehad;
- 5de jaar, geen SEI of economie gehad;
- 5de jaar, economische richting;
- 5de jaar, geen economische richting;
- 5de jaar, economische richting, SEI of economie gehad;
- 5de jaar, economische richting, geen SEI of economie gehad;
- 5de jaar, geen economische richting, SEI of economie gehad;
- 5de jaar, geen economische richting, geen SEI of economie gehad;
- 6de jaar;
- 6de jaar, SEI of economie gehad;
- 6de jaar, geen SEI of economie gehad;
- 6de jaar, economische richting;
- 6de jaar, geen economische richting;
- 6de jaar, economische richting, SEI of economie gehad;
- 6de jaar, economische richting, geen SEI of economie gehad;
- 6de jaar, geen economische richting, SEI of economie gehad;
- 6de jaar, geen economische richting, geen SEI of economie gehad.

Het ingeven van de gegevens

Voor het ingeven van de gegevens werden codes gebruikt. Deze werden horizontaal ingegeven in het verwerkingsbestand.

In het verwerkingsprogramma werden volgende codes gehanteerd:

- Voor de studierichting staat een **1** voor een economische richting en een **0** voor een andere richting.
- Voor het studiejaar staat een **5** voor het vijfde jaar en een **6** voor het zesde jaar.
- Voor de economische voorkennis betekent een **1** dat de leerling wel reeds SEI of economie gehad heeft in de voorgaande jaren en een **0** betekent dat dit niet het geval is.
- Naast de vragen komt het overeenkomstige letter van het antwoord dat de leerling heeft aangeduid. Dit kan gaan van **a** tot en met **f**.
- Naast de interesse in het onderwerp komt het overeenkomstige cijfer dat de leerling omcirkeld heeft. Dit kan gaan van **1** tot **5**.

Op de volgende pagina staat een voorbeeld van de gegevens van een leerling uit een niet-economische richting vijfde jaar die reeds SEI of economie heeft gehad in de voorgaande jaren. Aangezien we horizontaal werken, wordt onder deze rij de gegevens van de andere leerlingen ingevuld.

Eenmaal deze gegevens zijn ingevuld, wordt alles automatisch berekend. Aan de rechterkant van het tabblad wordt dan de individuele score per leerling berekend. Dit gebeurt zowel voor het financiële, maatschappelijke en economische deel van de enquête als voor het totaal.

ENQUÊTE: GEGEVENS

o	Provincie			
o	Studierichting			
5	Leerjaar			
1	Sei of Economie gehad?			
c	Vraag 1	Financieel	Maatschappelijk	Economisch
d	Vraag 2			
d	Vraag 3			
d	Vraag 4			
d	Vraag 5			
d	Vraag 6			
3	Interesse			
d	Vraag 7			
c	Vraag 8			
e	Vraag 9			
d	Vraag 10			
c	Vraag 11			
a	Vraag 12			
d	Vraag 13			
a	Vraag 14			
a	Vraag 15			
4	Interesse			
a	Vraag 16			
c	Vraag 17			
a	Vraag 18			
c	Vraag 19			
a	Vraag 20			
4	Interesse			
0	Vraag 1	Financieel	Maatschappelijk	Economisch
1	Vraag 2			
0	Vraag 3			
1	Vraag 4			
0	Vraag 5			
0	Vraag 6			
2	Score (/6)			
0	Vraag 7			
1	Vraag 8			
0	Vraag 9			
0	Vraag 10			
1	Vraag 11			
0	Vraag 12			
0	Vraag 13			
1	Vraag 14			
0	Vraag 15			
3	Score (/9)			
1	Vraag 16			
0	Vraag 17			
0	Vraag 18			
1	Vraag 19			
0	Vraag 20			
2	Score (/5)			
7	Totaal (/20)			

Verwerking per vraag

Per categorie wordt er aangegeven hoeveel leerlingen ertoe behoren. Vervolgens worden de verschillende antwoordmogelijkheden weergegeven met daarnaast het aantal leerlingen van de respectievelijke categorie die het overeenkomstige antwoord hebben gekozen. Ook worden het aantal juiste antwoorden, het aantal foute antwoorden, het aantal keren dat een leerling het antwoord niet wist en het aantal twijfelaars berekend. Dit absolute aantal wordt omgezet in procenten en weergegeven in een schijfdiagram.

Voorbeeld:

Vraag 1

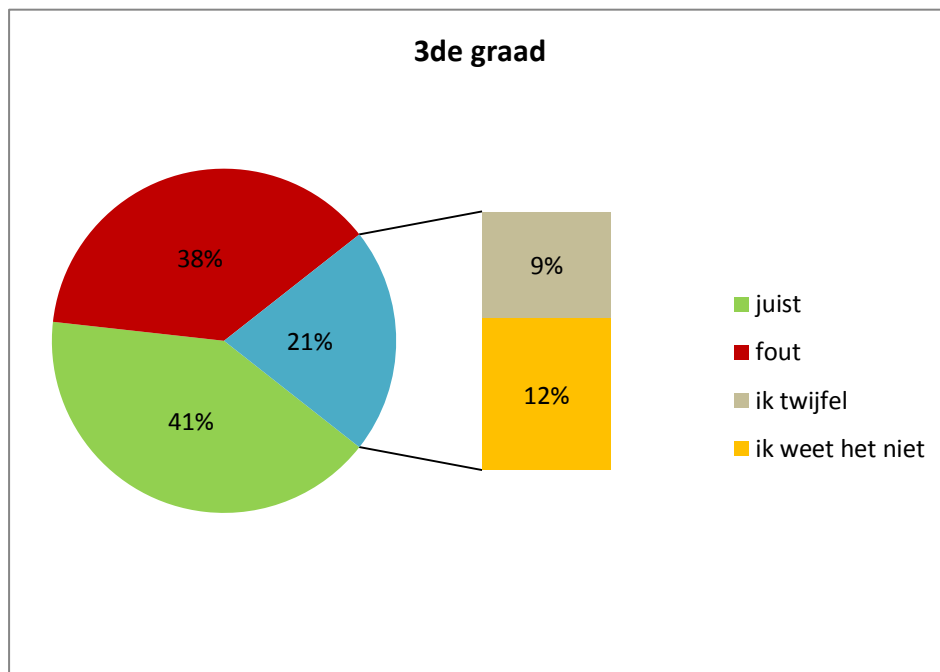
Voor het betalen van de huur van mijn kot hebben mijn ouders met de bank geregeld dat de huurprijs iedere maand automatisch betaald wordt via hun zichtrekening. Dit is ...

Overzicht 3de graad

3de graad

Antwoorden		Aantal leerlingen:	1193
a	een doorlopende opdracht		491
b	een overschrijving		82
c	een domicilliëring		367
d	ik twijfel		105
e	ik weet het niet		148

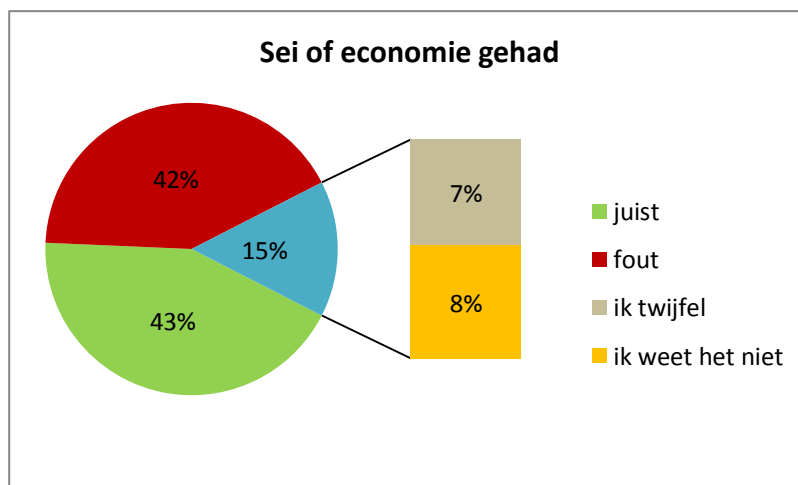
Verwerking	
juist	491
fout	449
ik twijfel	105
ik weet het niet	148

Sei of economie gehad

Antwoorden		Aantal leerlingen:	658
a	een doorlopende opdracht		284
b	een overschrijving		42
c	een domicilliëring		233
d	ik twijfel		48
e	ik weet het niet		51

Verwerking	
juist	284
fout	275
ik twijfel	48
ik weet het niet	51

Verwerking van de totalen

Per onderdeel van de enquête wordt er per groep een totaal berekend. Voor het financiële deel is dit een totaal van zes vragen, voor het maatschappelijk deel een totaal van negen vragen en voor het economische deel een totaal van vijf vragen.

Voorbeeld:

Resultaten thema financieel (6 vragen)

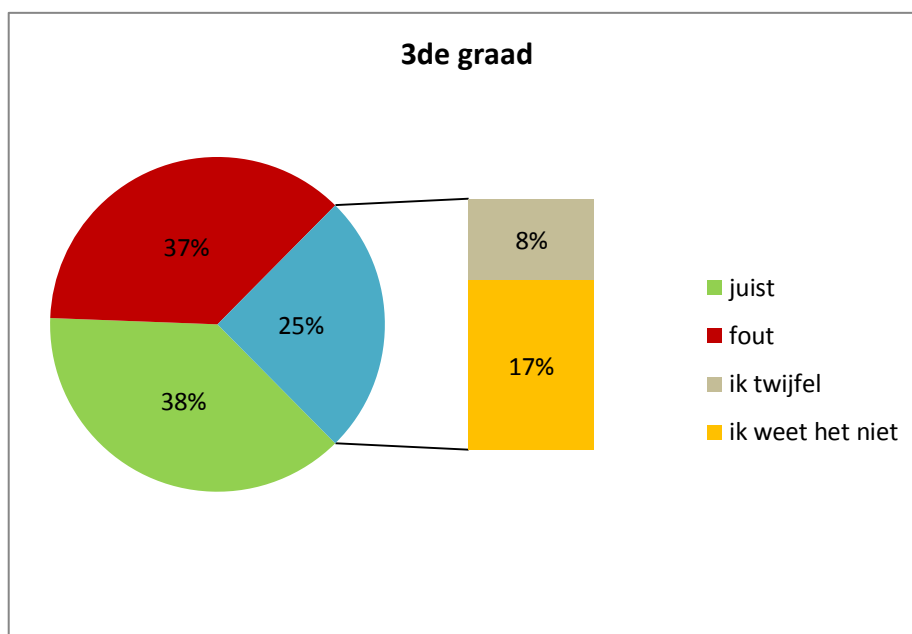
Overzicht 3de graad

3de graad

Aantal leerlingen	1193
--------------------------	-------------

Resultaat	
juist	2719
fout	2633
ik twijfel	588
ik weet het niet	1212

Dit betekent dat er op de 6 vragen met betrekking tot het financiële deel hiernavolgende antwoorden werden gegeven:

Naast de totalen per thema wordt er ook een algemeen totaal berekend. Dit handelt over de twintig vragen van de enquête.

Resultaten totaal

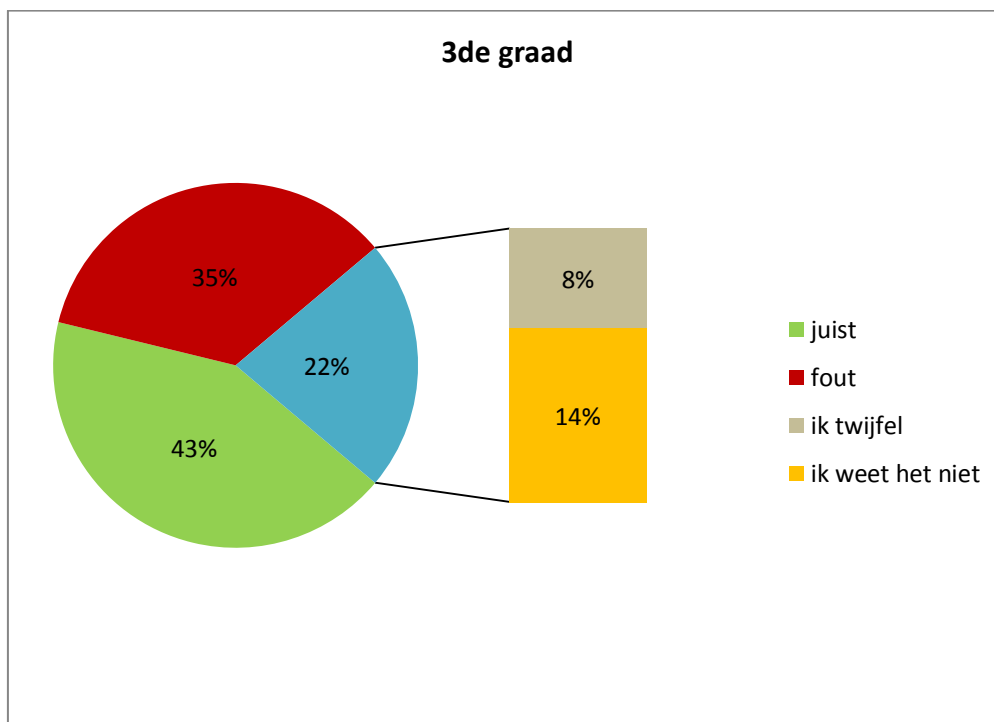
Overzicht 3de graad

3de graad

Aantal leerlingen	1193
-------------------	------

Resultaat	
juist	10169
fout	8353
ik twijfel	1934
ik weet het niet	3379

Dit betekent dat er op de volledige enquête hiernavolgende antwoorden werden gegeven:

Verwerking van de interesses

Per onderdeel van de enquête wordt de interesse van de leerlingen verwerkt in een staafdiagram.

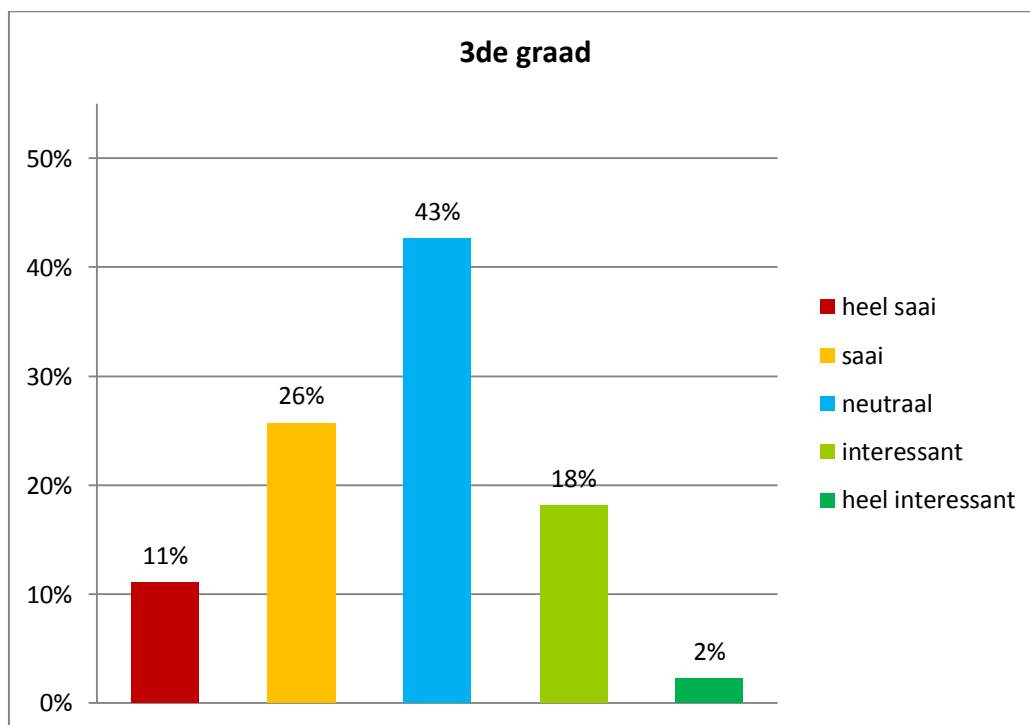
Interesse thema financieel

Overzicht 3de graad

3de graad

Aantal leerlingen	1193
-------------------	------

Resultaat		
heel saai	132	11%
saai	307	26%
neutraal	509	43%
interessant	217	18%
heel interessant	27	2%

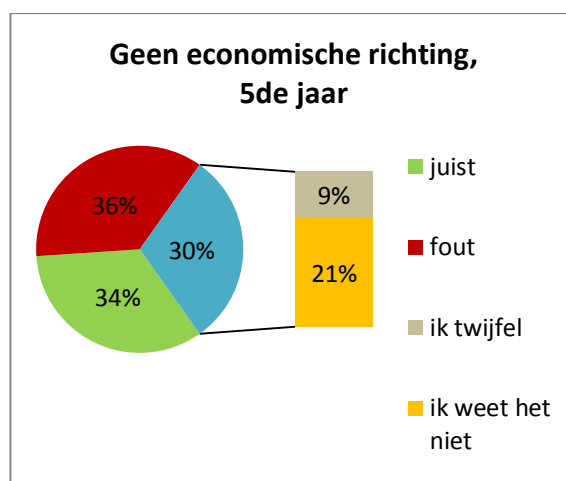
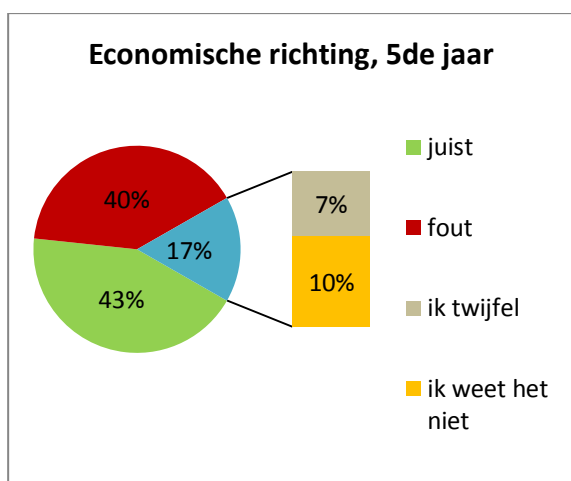
6 Bespreking resultaten

Onze enquête is ingedeeld in drie grote thema's: financieel, maatschappelijk en economisch. Daarom gaan we eerst de resultaten per thema bespreken. Bij de bespreking werken we in een andere volgorde dan in het verwerkingsbestand in Excel. We hebben ervoor gekozen eerst het vijfde jaar, vervolgens het zesde jaar en dan de derde graad algemeen toe te lichten. Daarna bekijken we hoe de leerlingen scoren op de volledige enquête. Tot slot onderzoeken we in hoeverre de leerlingen geïnteresseerd zijn in de verschillende thema's.

6.1 Financieel

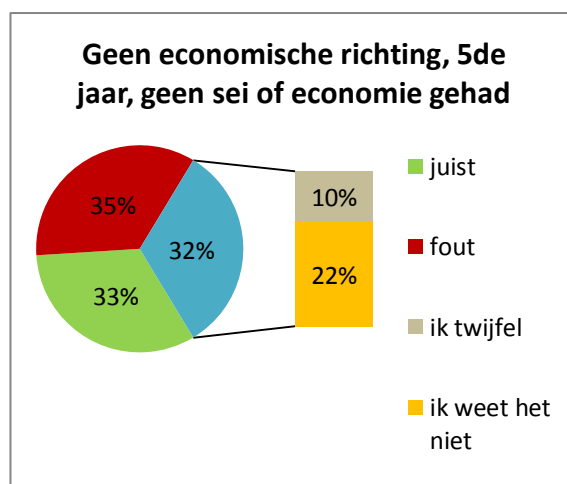
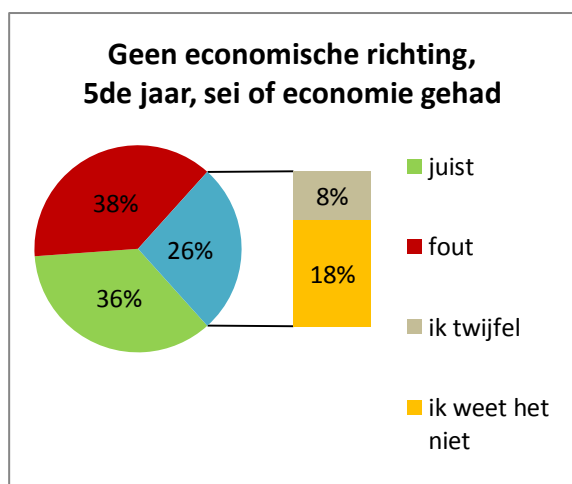
Leerlingen uit de derde graad ASO, al dan niet met een financiële bagage verworven uit de tweede graad, komen nog meer in contact met alledaagse financiële zaken in vergelijking met die uit de tweede graad. Weldra komen deze jongeren ook in contact met het zelfstandig beheren van hun spaarrekening en eventueel andere beleggingsvormen. In het financiële gedeelte wordt deze kennis en hun interesse hierover onderzocht. Dit leidt tot een verontrustend resultaat, zeker wanneer we dit vergelijken met het wetenschappelijk onderzoek naar de economische basiskennis in de tweede graad ASO.

Vijfde jaar

Wanneer we de resultaten van de economische richtingen en niet-economische richtingen met elkaar vergelijken dan kunnen we de volgende zaken vaststellen.

In het totaal scoren de economische vijfdejaars 9% beter op het financiële gedeelte dan de niet-economische vijfdejaars. Ze hebben respectievelijke 43% en 34% juiste antwoorden. Het procent foute antwoorden ligt bij beide categorieën in elkaars buurt, bij de economische richtingen is dit 40% en bij de niet-economische richtingen 36%. Ook het aandeel twijfelaars, in beide categorieën, ligt in elkaars buurt. Opmerkelijk is wel dat er in de niet-economische richtingen 21% van de antwoorden aangekruist zijn met 'ik weet het niet', in tegenstelling met slechts 10% in de economische richtingen.

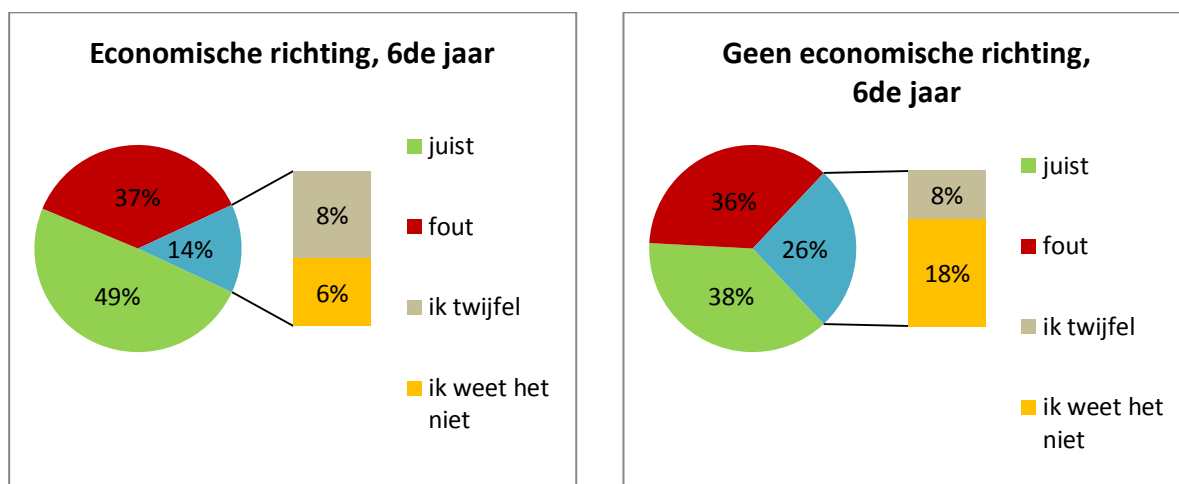

De leerlingen die het vak SEI of economie kregen in de voorgaande jaren, scoren op het financiële gedeelte 3% beter dan de leerlingen die dit niet kregen. Opmerkelijk is wel dat het aantal foute antwoorden ook 3% hoger ligt in deze categorie. Het aandeel van de twijfelaars en de leerlingen die het niet weten, ligt wel hoger in de categorie van de leerlingen zonder economische voorkennis, namelijk 32%, tegenover 26% bij de leerlingen met een economische voorkennis.

Het is niet zinvol om een vergelijking te maken tussen leerlingen in de economische richting die al dan niet een economische voorkennis hebben. We hebben slechts 18 leerlingen zonder enige voorkennis. Dit aantal is te klein om te veralgemenen over de volledige populatie en er besluiten uit te trekken.

Zesde jaar

Wanneer we het zesde jaar bekijken, zien we dat ook hier een verschil te merken is tussen de economische richtingen en de niet-economische richtingen.

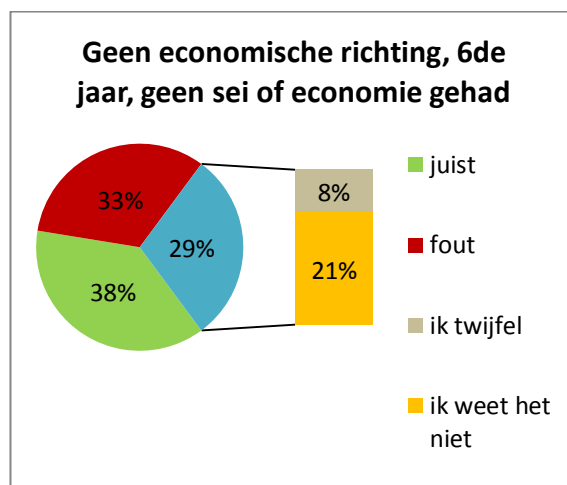
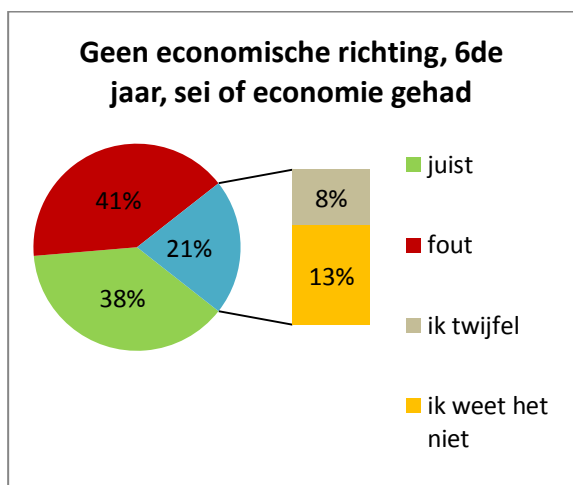

De economische richtingen scoren met 49% juiste antwoorden ruim hoger dan de niet-economische richtingen, waarbij slechts 38% van de antwoorden juist zijn. Opnieuw zien we bij beide categorieën een ongeveer gelijk aandeel twijfelaars en leerlingen die foutief antwoorden. In dit geval is het aantal twijfelaars hetzelfde, namelijk 8% en schommelt het aandeel leerlingen die foutief antwoorden rond de 37%. Ook hier zien we een opmerkelijk verschil tussen de economische richtingen en de niet-economische richtingen op het vlak van het aantal leerlingen die het antwoord schuldig blijven. In de economische richtingen zijn dit 6% van de antwoorden en in de niet-economische richtingen zijn dit 18% van de antwoorden.

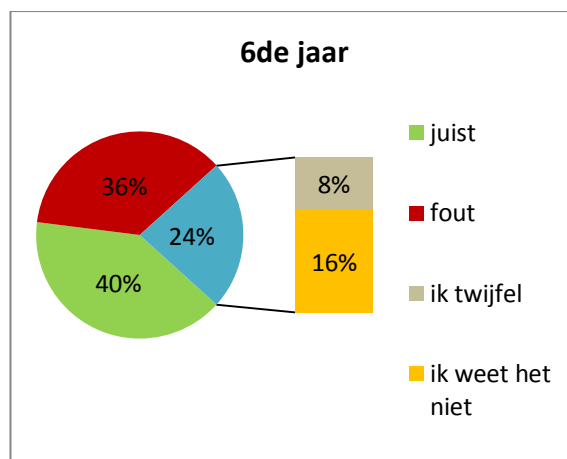
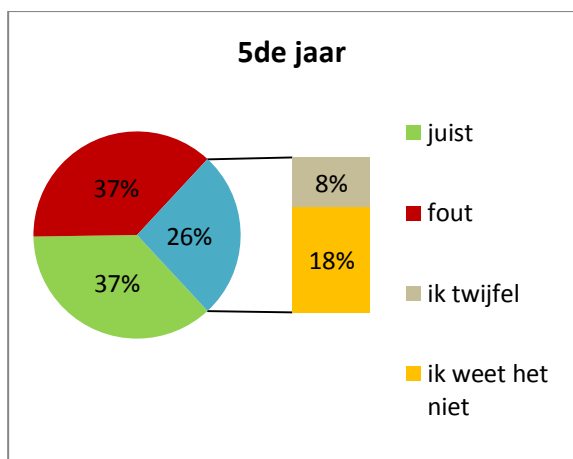
Het is niet interessant om binnen de economische richtingen het verschil weer te geven tussen de leerlingen die reeds SEI of economie volgden en de leerlingen die dit niet deden. In een zesde jaar hebben alle leerlingen in een economische richting reeds SEI of economie gehad. Er zijn slechts twee enkelingen in het zesde jaar economie die aangeven geen economische voorkennis te hebben. Hierbij hebben wij onze bedenkingen aangezien iedere leerling zijn laatste graad in dezelfde studierichting moet afwerken.

Het is echter wel interessant om binnen de niet-economische richtingen het verschil weer te geven tussen de leerlingen die reeds SEI of economie gehad hebben en de leerlingen die dit niet hadden. De onderstaande schijfdiagrammen tonen echter aan dat het verschil tussen deze groepen niet zo

groot is. Beide groepen halen een lage score, namelijk 38% juiste antwoorden. Het aandeel van de leerlingen die fout antwoorden, ligt wel hoger bij de leerlingen met een economische voorkennis, namelijk 41%, tegenover 33% bij de leerlingen zonder economische voorkennis. Het aandeel van de twijfelaars is bij beide groepen hetzelfde, namelijk 8%. Het aandeel van de leerlingen die het antwoord niet weten, ligt iets hoger bij de leerlingen zonder economische voorkennis, namelijk 21%, tegenover 13%.

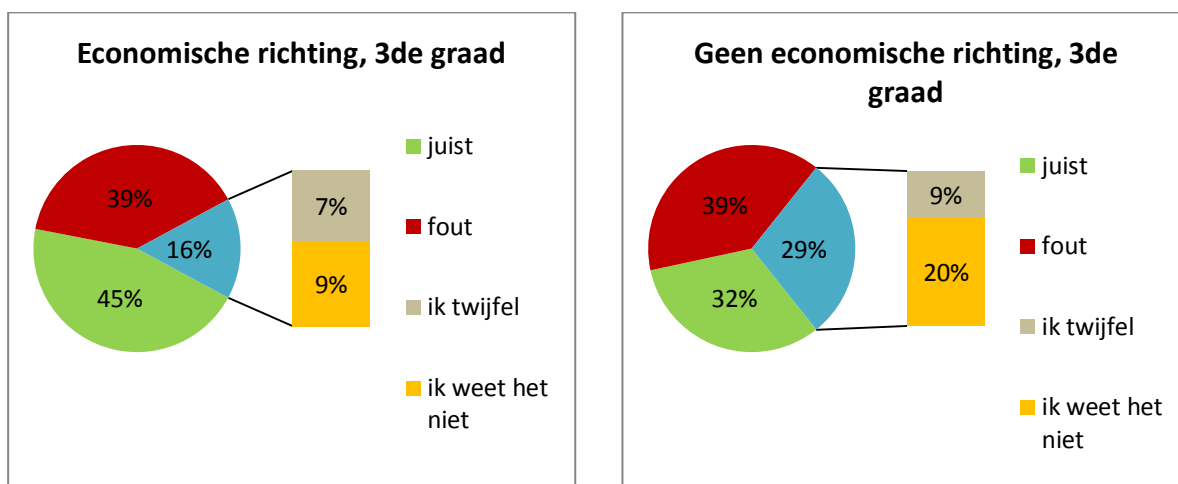
Derde graad (vijfde en zesde jaar)

Als we het volledige vijfde jaar vergelijken met het volledige zesde jaar dan kunnen we een zeer lichte toename van het aantal correcte antwoorden vaststellen. In het vijfde jaar antwoorden 37% van de leerlingen juist. In het zesde jaar stijgt dit aandeel tot 40%. Het aantal foute antwoorden blijft net

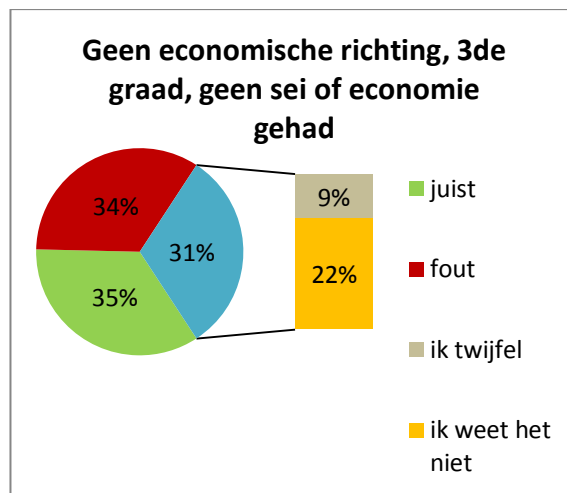
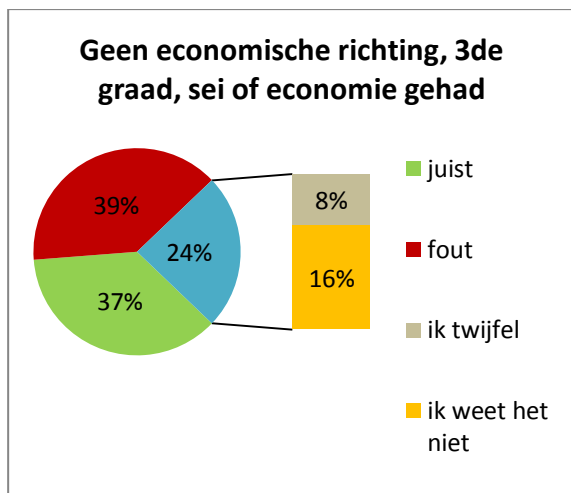
zoals het aantal twijfelaars, ongeveer, status quo. Het aandeel leerlingen die het antwoord schuldig blijft, daalt lichtjes van 18% naar 16%.

De grafieken van het vijfde en zesde jaar samen tonen onderstaande verschillen.

In de economische richtingen ligt het aantal correcte antwoorden een stuk hoger dan bij de niet-economische richtingen, namelijk 45%, tegenover 32%. Het aantal foutieve antwoorden daarentegen is bij beide categorieën hetzelfde, namelijk 39 keer op de honderd is het antwoord fout. Het aantal twijfelaars is in beide categorieën ongeveer gelijk. In de economische richtingen bedraagt dat aantal 7% en in de niet-economische richtingen bedraagt dat 9%. Het verschil tussen deze twee categorieën zit hem in het aandeel van de leerlingen die het antwoord 'ik weet het niet' aanduidt. Bij de niet-economische richtingen is dit 20%. Dit ligt, met andere woorden, 11% hoger dan bij de economische richtingen, waarvan 9% van de leerlingen 'ik weet het niet' aanduidt.

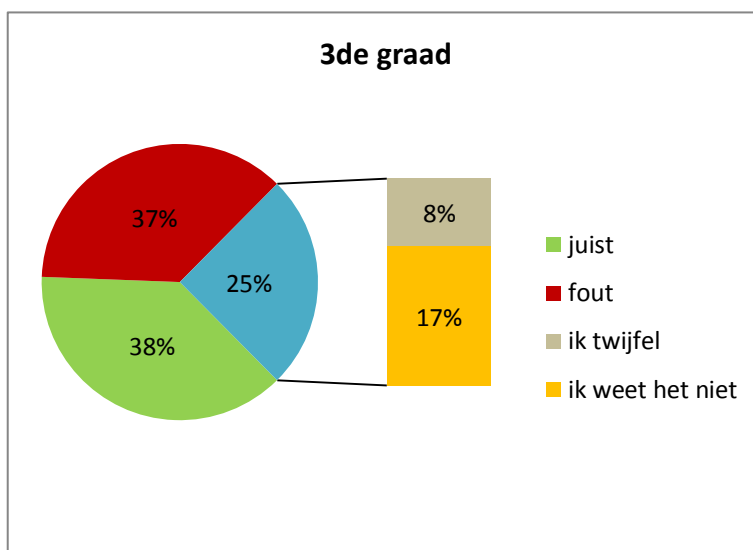

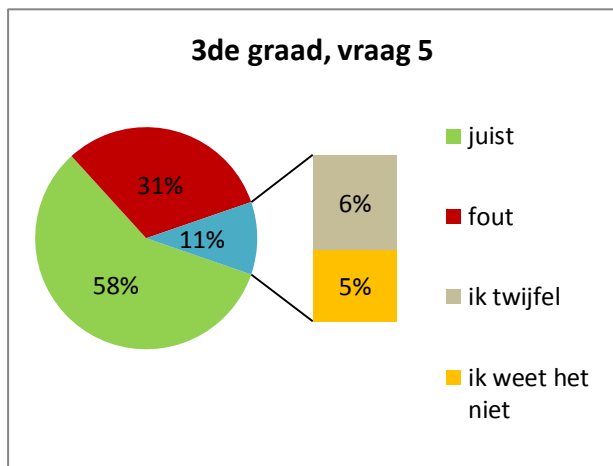
Wanneer we de grafieken van de leerlingen uit de niet-economische richtingen met al dan niet een economische voorkennis bekijken, zien we een klein verschil tussen het aantal correcte antwoorden. De leerlingen met een economische voorkennis scoren met 37% correcte antwoorden iets hoger dan de leerlingen zonder enige economische voorkennis. Dit verschil is echter zeer klein, namelijk 2%.

Deze grafiek toont de totale cijfers van het financiële gedeelte voor het vijfde en zesde jaar voor alle richtingen samen.

We merken dat de resultaten op dit deel eerder naar de slechte kant opgaan. Slechts 38% van de aangekruiste antwoorden zijn correct. 8% van de leerlingen twijfelt, 17% geeft toe dat ze het antwoord niet weten en 37% van de leerlingen duidt een foutief antwoord aan.

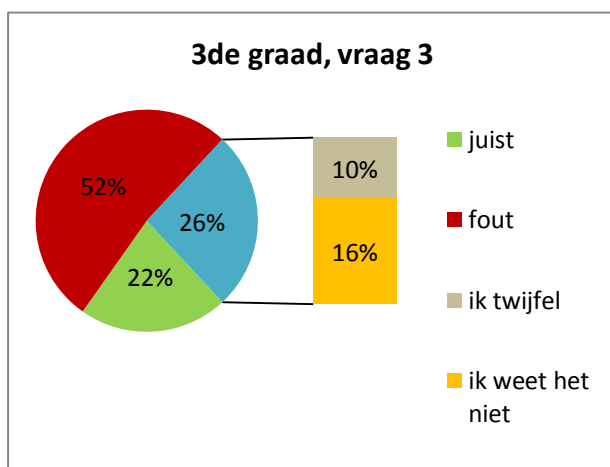

Om te weten te komen wat de oorzaak is van dit eerder slechte resultaat, moeten we de resultaten van de afzonderlijke vragen uit het financiële hoofdstuk bekijken omdat het gemiddelde sterk beïnvloed wordt door extreme waarden. Er zijn slechts zes vragen waardoor één uitschieter het resultaat erg kan beïnvloeden.

De vraag met de meest correcte antwoorden en tevens ook de enige die boven de 50% scoort, is vraag 5: 'Toen ik 6 jaar was, hebben mijn ouders op mijn naam een spaarrekening geopend, waar zij wettelijke vertegenwoordiger van zijn en maandelijks 25,00 euro op storten. Ik ben nu 17 jaar en mijn ouders hebben financiële problemen. Zij kunnen het geld...'. In het vijfde en zesde jaar samen hebben 58% van de leerlingen

de vraag correct beantwoord, namelijk van mijn spaarrekening halen zonder mijn toestemming. Er bestaat hier wel een klein verschil tussen de economische en niet-economische richtingen. De economische richtingen scoren namelijk 7% beter op deze vraag.

De vraag die het minste correcte antwoorden telt, is vraag 3. Slechts 22% van de leerlingen weet dat men geen recht heeft op een getrouwheidspremie indien het belegde geld geen twaalf opeenvolgende maanden op de spaarrekening staat.

Bovendien is het verschil tussen economische en niet-economische richtingen en wel of geen voorkennis eerder miniem.

Aangezien het gemiddelde zeer gevoelig is voor uitschieters kan het resultaat voor deze vraag het algemene beeld van het financiële hoofdstuk sterk in negatieve zin beïnvloeden.

6.2 Conclusie financieel

Bij het financiële gedeelte is het resultaat beneden alle peil. Het totale resultaat toont aan dat minder dan vier op de tien antwoorden correct zijn. Bovendien antwoorden iets meer dan drie van de tien leerlingen fout, twee van de tien weet het antwoord niet en één op de tien twijfelt tussen de verschillende antwoordmogelijkheden.

Bovendien is er ook geen echte positieve evolutie te zien van het vijfde naar het zesde jaar. Er is een lichte stijging van correcte antwoorden met 3% en het aantal foute antwoorden is ook licht afgenomen met 1%. Er zijn wel minder leerlingen in het zesde jaar die zeggen het antwoord niet te weten. We zouden dus kunnen zeggen dat er meer leerlingen zijn in het zesde jaar die nu het correcte antwoord wel weten.

Wanneer we alle vragen binnen het financiële gedeelte bekijken, kunnen we vaststellen dat de economische richtingen beter scoren op de vragen dan de niet-economische richtingen. Dit is toch een duidelijk verschil waardoor we mogen stellen dat het vak economie ongetwijfeld een positieve invloed heeft op de resultaten.

We kunnen ook besluiten dat het al dan niet hebben van een economische voorkennis van belang kan zijn. Op vijf van de zes vragen scoren leerlingen in een niet-economische richting met voorkennis economie of SEI beter. Hieruit kunnen we besluiten dat het vak SEI of economie een positieve invloed heeft op de leerlingen.

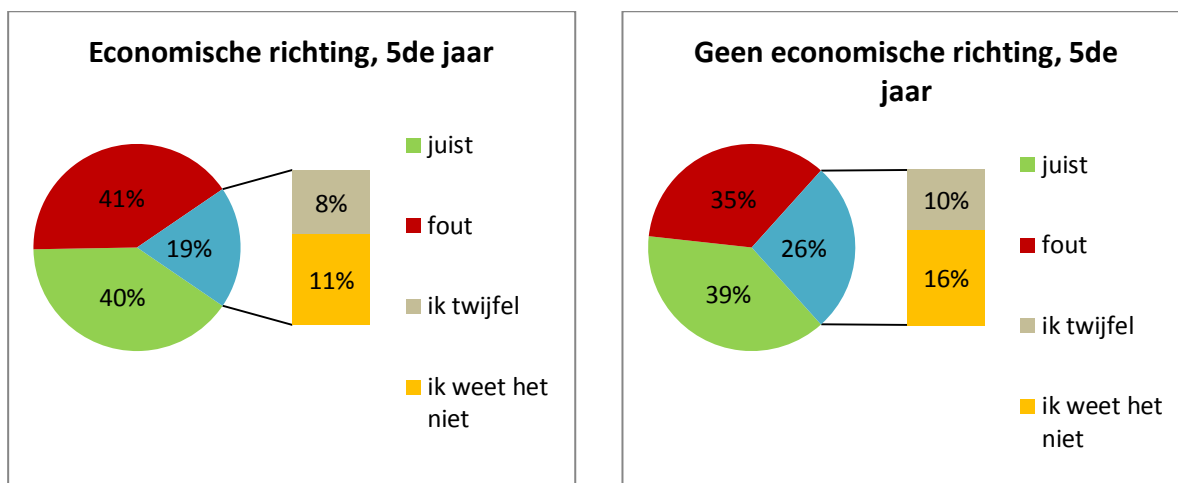
6.3 Maatschappelijk

Dit onderdeel behandelt onderwerpen die weinig tot niet aan bod komen tijdens de lessen SEI of economie. Het gaat eerder over alledaagse zaken die vaak binnen de vakoverschrijdende eindtermen worden geplaatst. Dit wil zeker niet zeggen dat ze minder belangrijk zijn vandaar dat wij het noodzakelijk vonden om dit thema op te nemen in ons onderzoek.

Hieronder vergelijken we, op verschillende manieren, de resultaten van dit behandelde onderwerp.

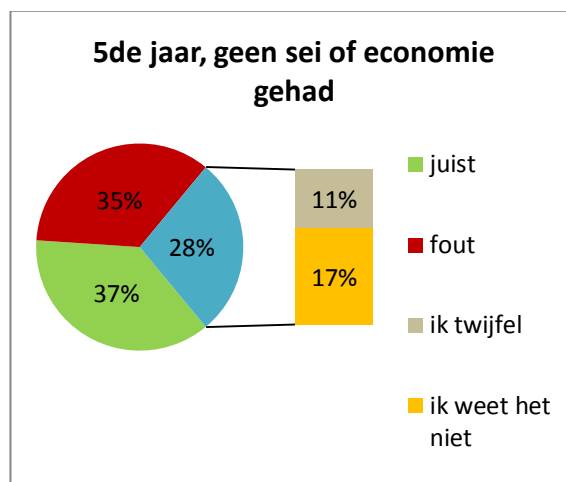
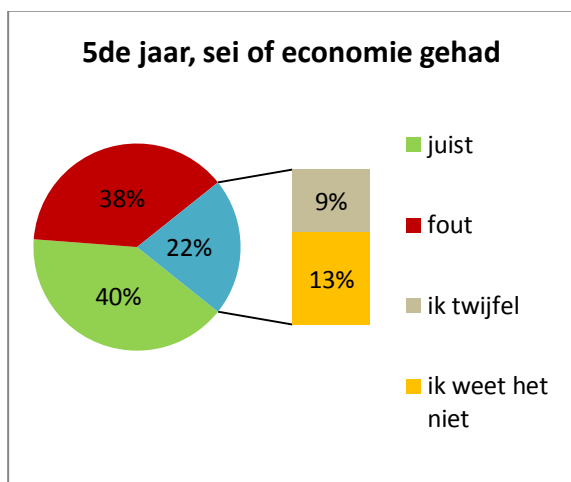
Vijfde jaar

We bespreken eerst het vijfde jaar.

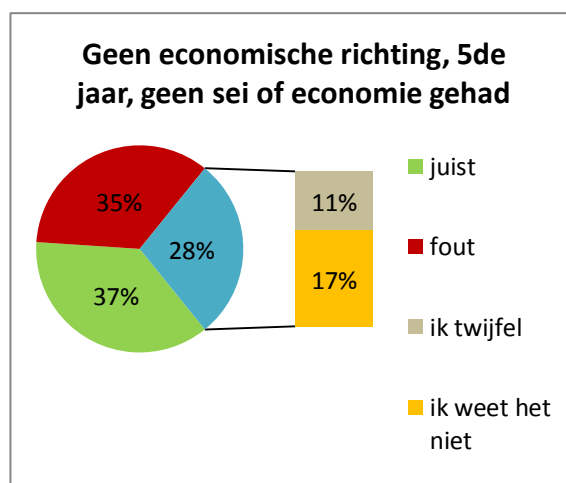
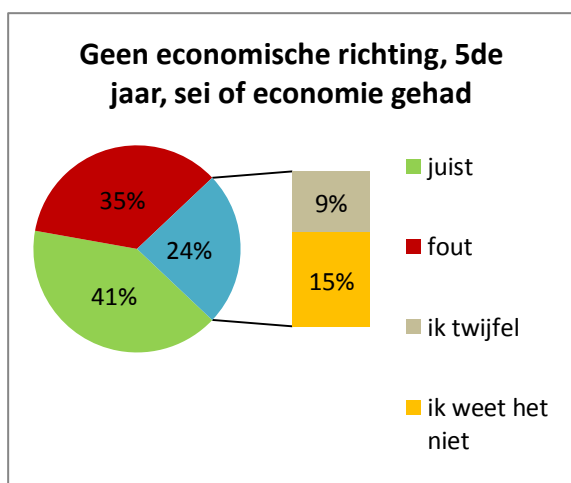

Algemeen kunnen we stellen dat beide categorieën ondermaats scoren op het thema 'maatschappelijke basiskennis'. Zowel de economische richtingen als de niet-economische richtingen behalen een onvoldoende cijfer. Op het vlak van correcte antwoorden is er nauwelijks een verschil te merken tussen de twee groepen. De economen scoren amper 1% beter, dit is een te verwaarlozen verschil. Een opmerkelijk verschil tussen beide categorieën is het percentage van foutieve antwoorden. Het aandeel van de leerlingen uit een economische richting die foutief antwoorden, ligt 6% hoger dan het aandeel uit niet-economische richtingen. Dit verschil van 6% is grotendeels terug te vinden in de optie 'ik weet het niet'. Leerlingen uit een niet-economische richting geven namelijk sneller aan het antwoord niet te weten, namelijk 5% meer.

Een gelijkaardige tendens is te merken in onderstaande grafieken. Leerlingen die nog niet in aanraking zijn gekomen met SEI of economie geven sneller aan het antwoord niet te weten. Het verschil in correcte antwoorden ligt bij leerlingen met voorkennis iets hoger dan bij leerlingen zonder voorkennis, namelijk 3%. Opnieuw is dit een klein verschil die ons niet de toelating geeft om bepaalde besluiten te trekken.

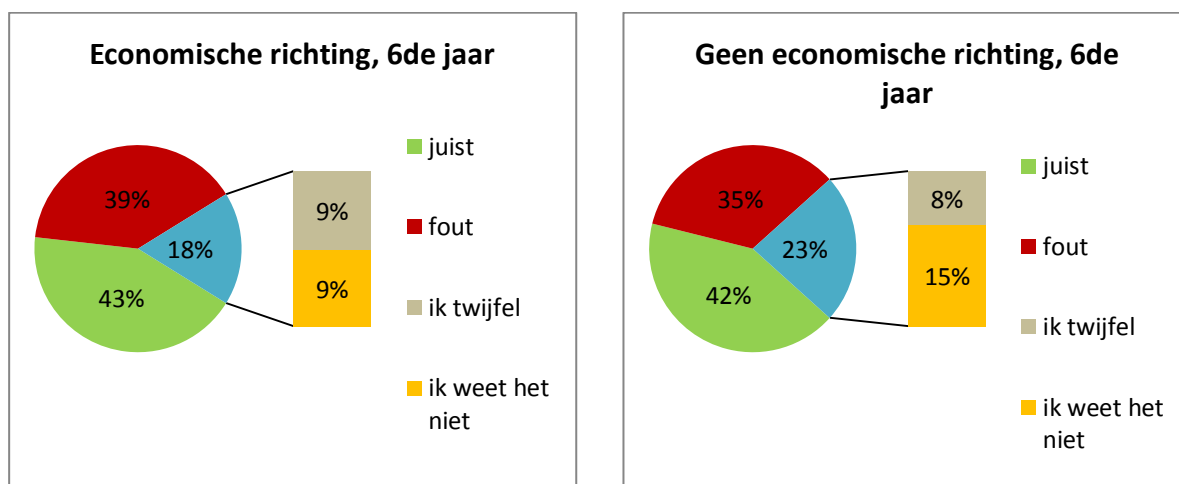
Een vergelijking maken tussen leerlingen uit een economische richting die al dan niet een voorkennis SEI of economie hebben, is eerder nutteloos. We hebben slechts 18 leerlingen ondervraagd die in het vijfde jaar economie zitten zonder voorkennis SEI of economie. Dit bedraagt amper 1,5% van onze steekproef, wat te verwaarlozen is.

Bovenstaande grafieken tonen aan dat een voorkennis SEI of economie wel degelijk bijdraagt tot het bezitten van een betere basiskennis. Het aandeel van de juiste antwoorden ligt 4% hoger bij diegene met voorkennis. De ontbrekende 4% bij leerlingen zonder voorkennis is terug te vinden bij de ant-

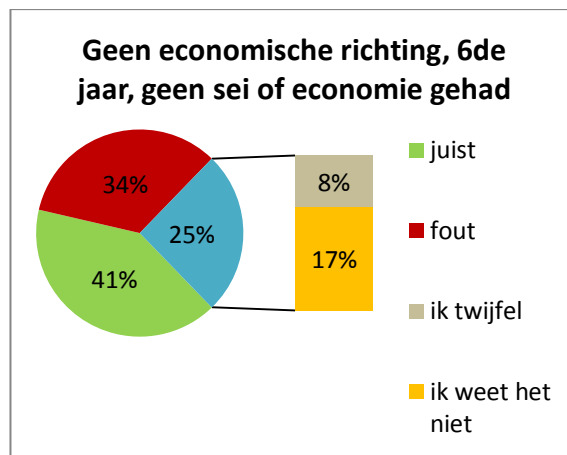
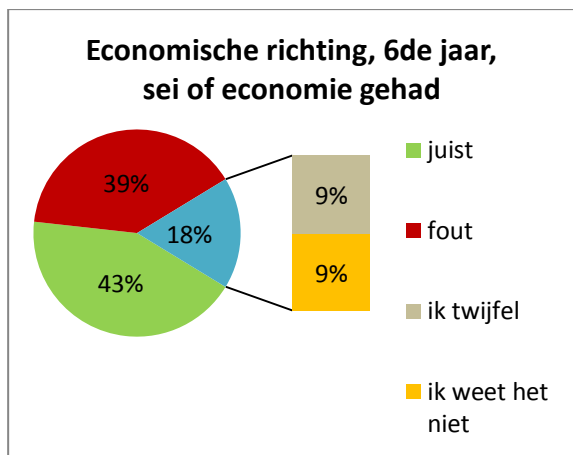
woordmogelijkheden 'ik weet het niet' en 'ik twijfel'. Het aandeel van de foutieve antwoorden is in beide categorieën juist hetzelfde, namelijk 35%.

Zesde jaar

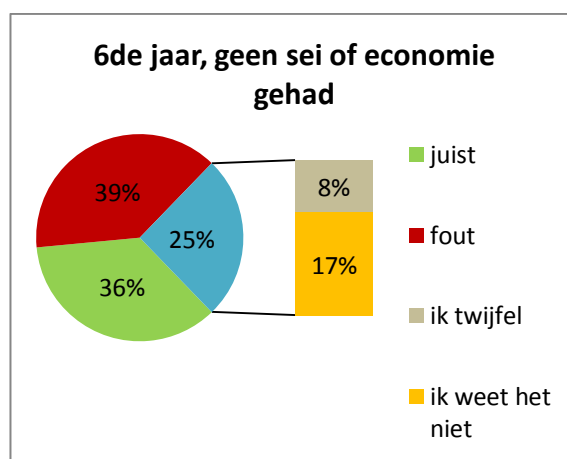
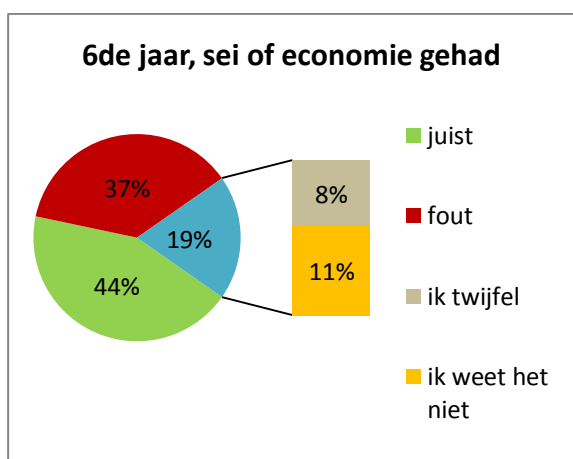
Wanneer we het zesde jaar bekijken, is een zelfde tendens merkbaar ten opzichte van het vijfde jaar. Het aantal correcte antwoorden is quasi identiek tussen een economische en niet-economische richting, opnieuw is dit verschil amper 1%. Ook geven niet-economische richtingen sneller toe het antwoord niet te weten dan economische richtingen. Er is een verschil merkbaar van 6%.

Opmerkelijk is onderstaande vergelijking tussen de economische richting met voorkennis en de niet-economische richting zonder voorkennis in het zesde jaar ASO. Economisten met voorkennis scoren slechts 2% beter dan leerlingen zonder enige vorm van economische bagage. Dit verschil in percentage is opmerkelijk laag. Daarentegen ligt het percentage foutieve antwoorden bij de economisten 5% hoger dan het percentage foutieve antwoorden bij de niet-economisten zonder voorkennis. Hierbij kunnen misschien wel enkele vragen gesteld worden.

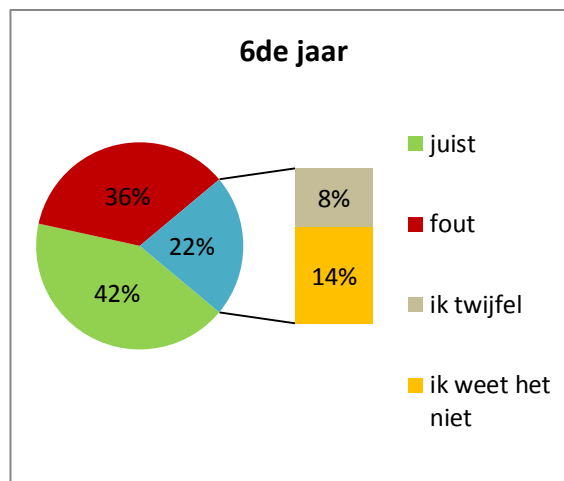
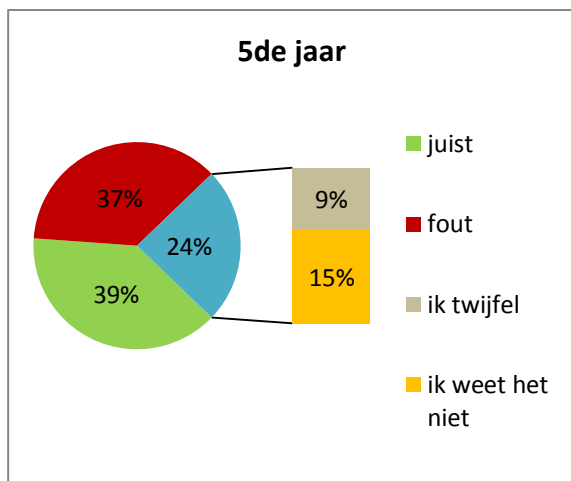
We zetten de grafieken zesde jaar met voorkennis en zesde jaar zonder voorkennis naast elkaar. Voor het eerst kunnen we vaststellen dat leerlingen met voorkennis meer correcte antwoorden en tegelijkertijd ook minder foutieve antwoorden aankruisen. Dit laatste gaat maar over 2%, niet veel maar het geeft toch de doorslag. Een groter verschil is terug te vinden in het aantal correcte antwoorden. Leerlingen met een economische voorkennis scoren een kleine 10% beter.

De afscheiding op het vlak van correcte antwoorden tussen de economische voorkennis in het zesde ten opzichte van het vijfde wordt duidelijker. In het vijfde jaar bedraagt dit verschil 3% en in het zesde jaar 8%. Het al dan niet hebben van een voorkennis speelt wel degelijk een rol.

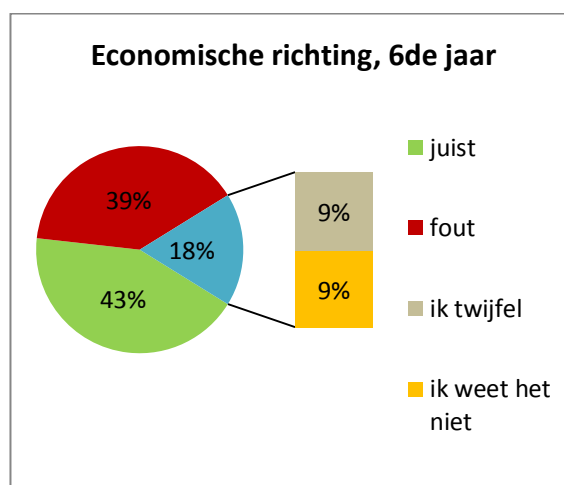
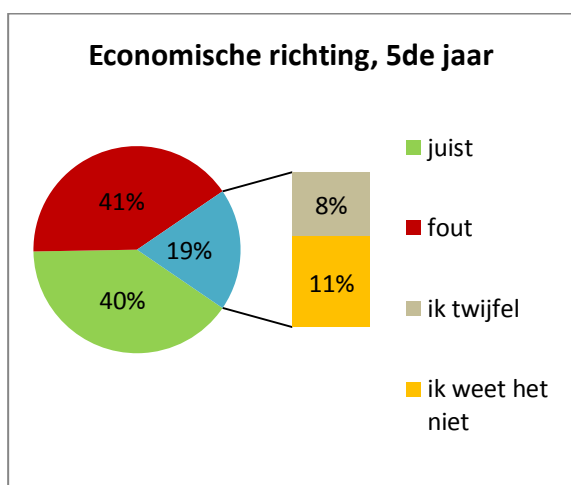
Derde graad (vijfde en zesde jaar)

Als laatste bespreken we het vijfde en het zesde jaar samen.

Net zoals bij het financiële gedeelte liggen de scores bij het maatschappelijke deel eerder laag. Zowel het vijfde als het zesde jaar scoren onvoldoende op dit onderdeel van de enquête. We zien wel een lichte evolutie van het vijfde naar het zesde jaar. In het zesde jaar bedraagt het aandeel van de correcte antwoorden 42% ten opzichte van 39% in het vijfde jaar, een stijging van 3% dus.

Bovenstaande grafieken geven enkel een algemeen beeld van het vijfde en het zesde jaar samen waardoor we weinig kunnen besluiten. Daarom bekijken we hieronder de verschillen tussen de categorieën.

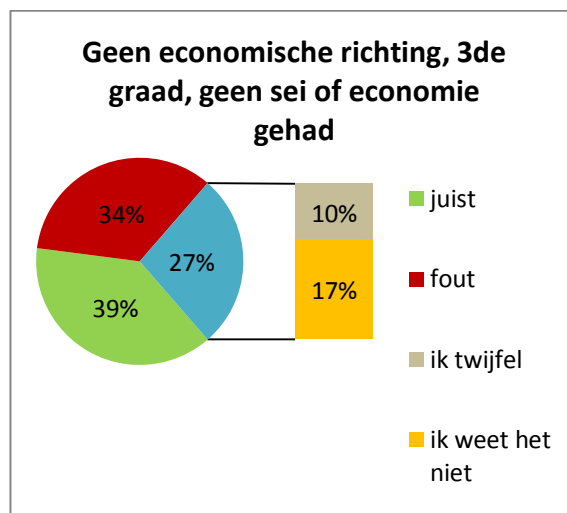
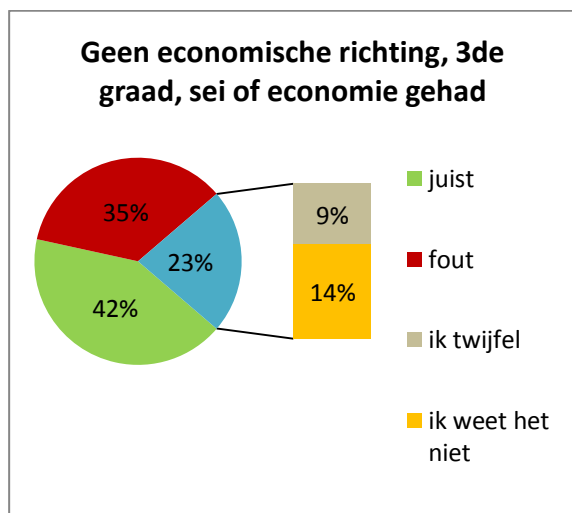

Bovenstaande grafieken kunnen kort samengevat worden. Van het vijfde naar het zesde jaar merken we in de economische richtingen een lichte stijging in het aantal correcte antwoorden, namelijk 3%.

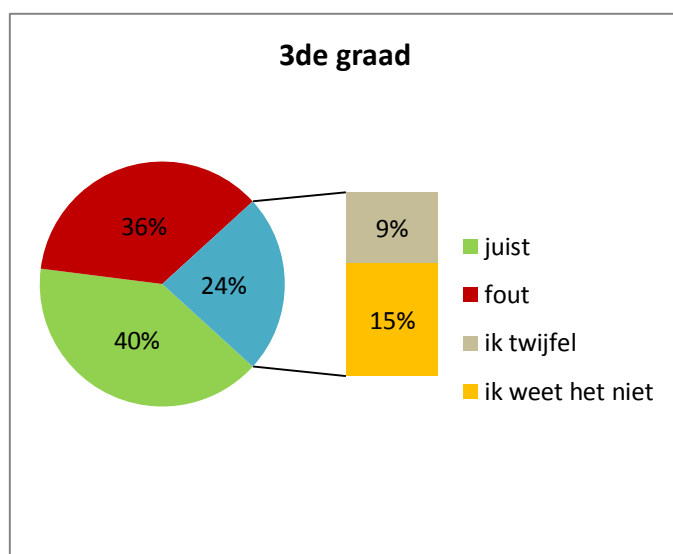

Ook het aantal foutieve antwoorden daalt met 2%. Het aantal twijfelaars en personen die aangeven het antwoord schuldig te blijven, blijft quasi ongewijzigd.

Alles samen merken we een positieve evolutie van het vijfde naar het zesde jaar in de economische richtingen.

Het verschil in de niet-economische richtingen tussen de leerlingen met economische voorkennis en zonder economische voorkennis is eerder miniem. We zien dat niet-economisten met voorkennis economie iets beter scoren dan niet-economisten zonder voorkennis, respectievelijk 42% en 39%. Het aantal foutieve antwoorden is bijna identiek.

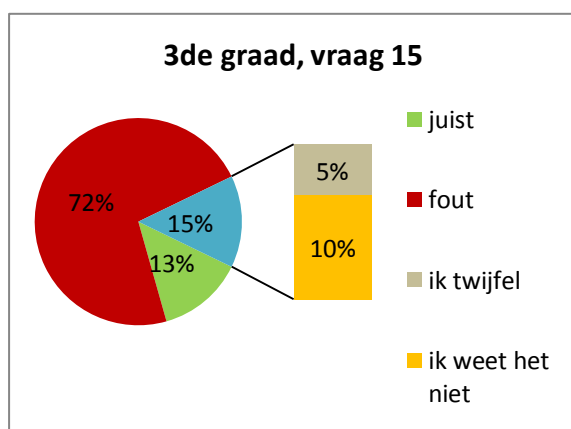
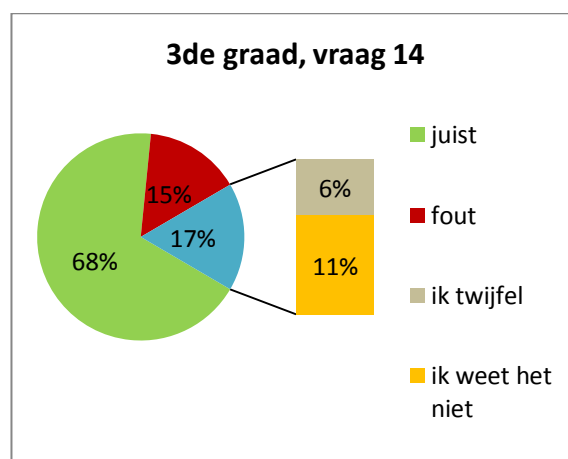
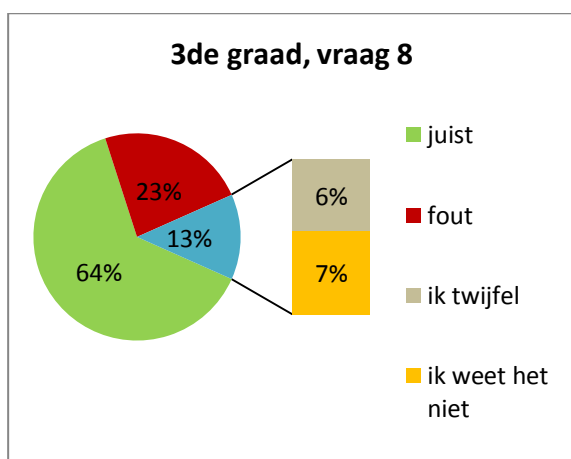

Deze algemene grafiek geeft eigenlijk weer wat we in de voorgaande vergelijkingen tussen de verschillende categorieën reeds besloten. Leerlingen uit de derde graad ASO scoren ondermaats op het maatschappelijke thema.

Gemiddeld geven slechts vier op de tien leerlingen een correct antwoord op de vragen die betrekking hebben op dit onderwerp.

Aangezien de centrummaat gemiddelde sterk gevoelig is voor uitschieters kan een extreme positieve of negatieve waarde een vertekend beeld geven. Daarom bekijken we binnen het maatschappelijke thema de vragen waarop een uitzonderlijk resultaat af te lezen was.

De vragen 8: 'Hoeveel dagen mag ik als jobstudent van 17 jaar in 2012 werken opdat dit geen financieel nadelige gevolgen zou hebben voor mijn ouders?' en 14: 'Sanne is haar definitief rijbewijs verloren. Wat moet ze doen?' zijn de twee vragen waarop het best gescoord werd binnen dit onderdeel. Samen met vraag 12: 'Ik loop in een winkel en zie in de etalage een gsm met prijsticket van 10,00 euro. Ik aarzel niet en koop de gsm. Eénmaal aan de kassa wijst de kassierster mij erop dat het om een drukfout gaat en de gsm in werkelijkheid 100,00 euro kost. Welke prijs moet ik uiteindelijk betalen als ik de wetgeving volg?' (50% correcte antwoorden) zijn dit de enige vragen waarop de leerlingen, gemiddeld, voldoende scoren. Deze vragen hebben de gemiddelde score voor het maatschappelijk deel mogelijks in de positieve zin beïnvloed.

In het andere uiterste vinden we vraag 15: 'Ik merk in de folder van de Aldi een uitzonderlijke promotie omtrent een USB-stick van 32 gigabyte voor 30,00 euro. De promotie start op 17 april 2012 en loopt tot 30 april 2012 zolang de voorraad strekt. Op 18 april wil ik de USB-stick in de betreffende winkel kopen, maar de voorraad is reeds uitgeput. Wat moet Aldi doen volgens de wetgeving?'. Met

72% foutieve antwoorden kunnen we deze vraag als uitschieter beschouwen, welke het gemiddelde

sterk naar beneden heeft gehaald. Ongeveer 70% van de leerlingen denkt dat Aldi, in deze situatie, niets moet ondernemen, terwijl Aldi eigenlijk een bon moet uitschrijven voor een gelijkwaardige USB-stick.

6.4 Conclusie maatschappelijk

Ook de resultaten van het maatschappelijke deel zijn ondermaats. Slechts vier op de tien leerlingen slaagt erin een correct antwoord te geven op de vragen. Maar er is wel een zeer lichte vooruitgang waar te nemen van het vijfde naar het zesde jaar.

Ditzelfde resultaat kunnen we ook terugvinden bij het onderdeel financieel.

Volgende opmerkelijke zaken komen naar boven bij het verwerken van de resultaten.

Leerlingen uit een economische richting denken bij overwegend alle vragen het antwoord te weten. Dit zien we zowel bij het hoger aantal correcte antwoorden als het hoger aantal foutieve antwoorden. Leerlingen uit een niet-economische richting daarentegen, opteren vaker voor de antwoordmogelijkheid 'ik weet het niet'. Hieruit kunnen we mogelijks besluiten dat leerlingen uit een economische richting ofwel veronderstellen het antwoord te weten of niet kunnen toegeven het antwoord niet te kennen. We kunnen ons dus de vraag stellen of de economen eerlijk zijn bij het geven van hun antwoorden.

Bovendien kunnen we ook besluiten dat het al dan niet hebben van voorkennis SEI of economie een verschil maakt in de resultaten. Leerlingen met een voorkennis scoren namelijk beter dan diegene zonder enige voorkennis. We kunnen dus stellen dat een voorkennis SEI of economie wel degelijk een meerwaarde biedt voor de leerlingen. Deze vaststelling is niet onbelangrijk wanneer men overweegt om het vak economie als basisvak in het secundair onderwijs te introduceren.

De behandelde onderwerpen die terug te vinden zijn in de vragen van het onderdeel maatschappelijk zijn niet kant en klaar terug te vinden in de leerplannen economie. Dit verklaart mogelijks het minime verschil in de resultaten van de economische en niet-economische richtingen. Daarom pleiten wij niet zo zeer voor het vak economie in alle richtingen zoals dat vak vandaag wordt aangeboden. In onze ogen is er nood aan een vak waarin naast economische ook financiële en maatschappelijke vorming wordt gegeven zodat de noden die er zijn, zoals de thema's rijbewijs, stemrecht, rijksregisternummer, jobstudent...., kunnen aangepakt worden.

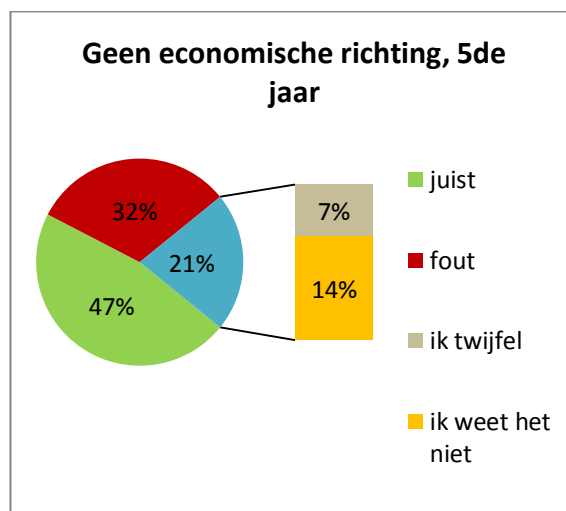
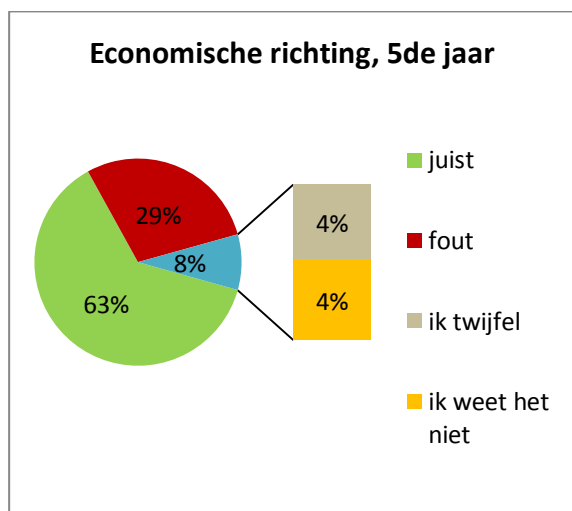
6.5 Economisch

Het laatste maar zeker niet onbelangrijkste onderdeel van ons onderzoek spitst zich toe op het economische thema. Hierbij hebben we ons vooral gericht op economische begrippen zoals knelpuntbe-roep, winst, omzet, brutoloon, onroerende inkomsten.... Het kennen van deze begrippen is vrijwel noodzakelijk bij het uitvoeren van alledaagse handelingen.

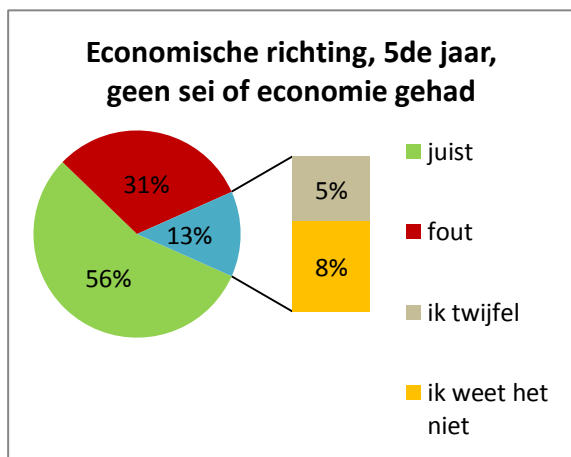
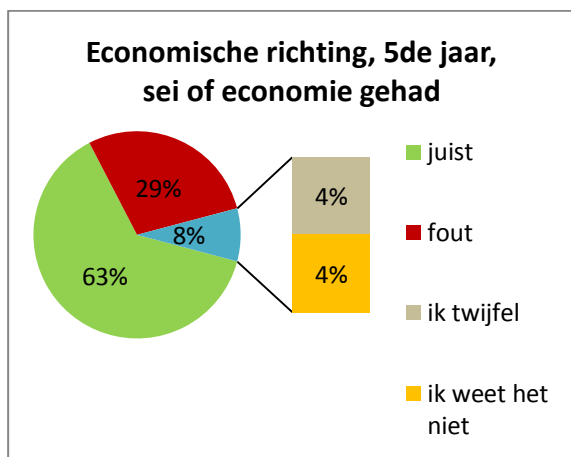
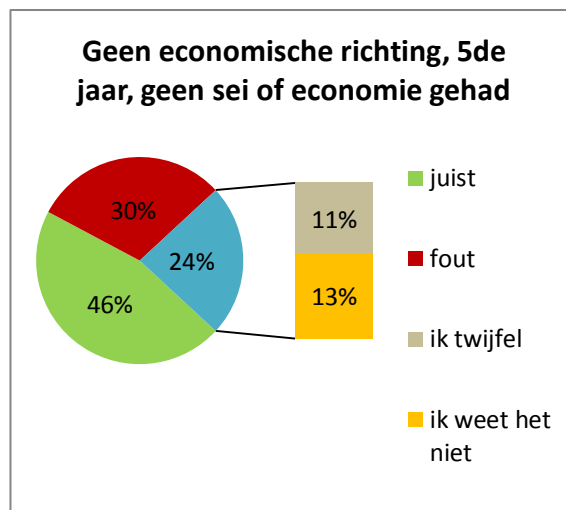
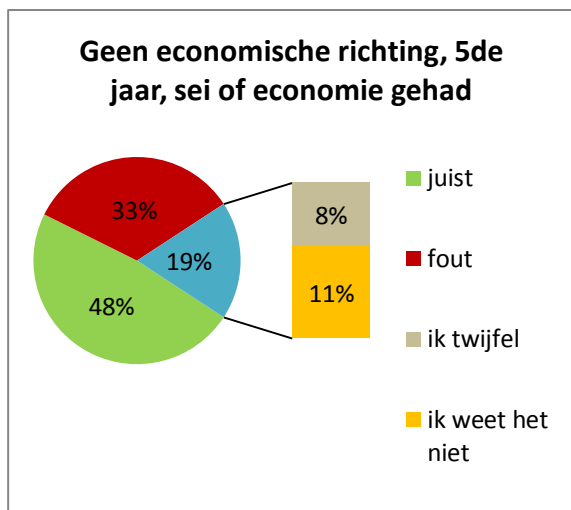
Onderstaande grafieken geven het resultaat weer van de scores van de leerlingen.

Vijfde jaar

Het economische thema is het enige thema waarop een voldoende wordt gehaald en dat door de economisten. Met een percentage van 63% correcte antwoorden heeft de economische richting van het vijfde jaar ASO een ruime voorsprong op de niet-economische richtingen. De niet-economische vijfdejaars daarentegen antwoorden in 47% van de gevallen correct op de vragen, dit is onvoldoende. Voor het eerst merken we ook dat de economisten uit het vijfde jaar minder fouten maken in verge-lijking met de niet-economisten. Dit is hoogst waarschijnlijk te wijten aan het hoger aantal correcte antwoorden. We zien ook dat de niet-economisten in dit thema nog steeds gemakkelijker aangeven het antwoord niet te weten.

Onderstaande grafieken geven weer dat het al dan niet hebben van een economische voorkennis weinig tot geen invloed heeft bij het economische gedeelte. De percentages van de verschillende antwoordmogelijkheden liggen in dezelfde lijn, ze zijn miniem.

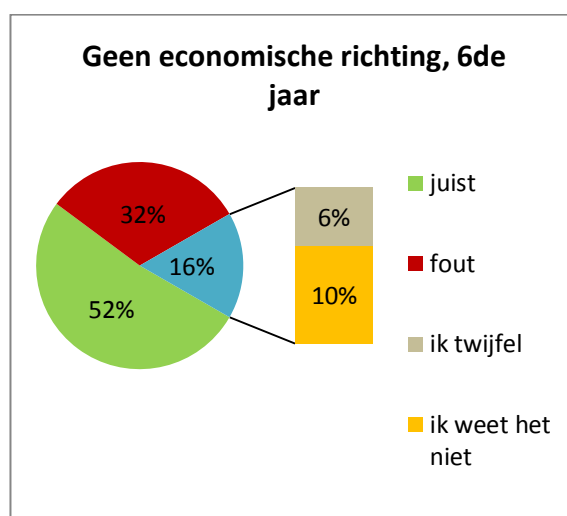
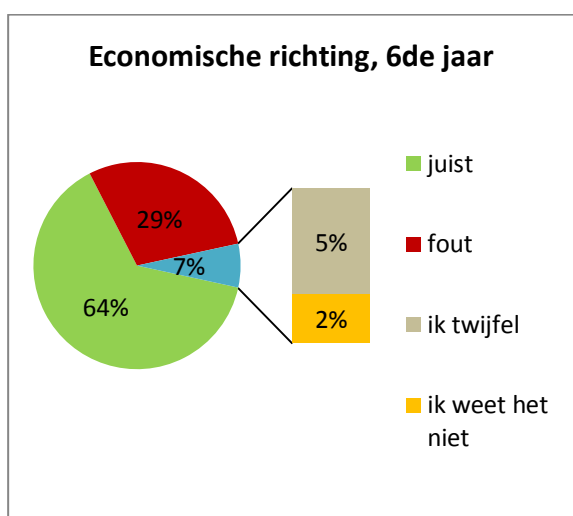

Wanneer we de grafieken van de economische richting, SEI of economie gehad en de economische richting, geen SEI of economie gehad naast elkaar leggen, kunnen we de volgende waarnemingen vaststellen.

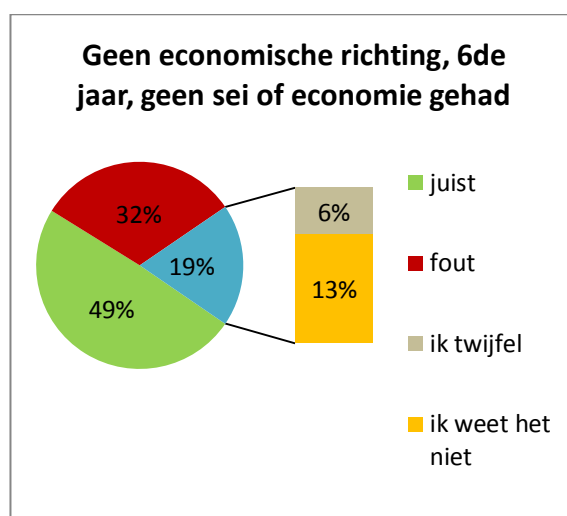
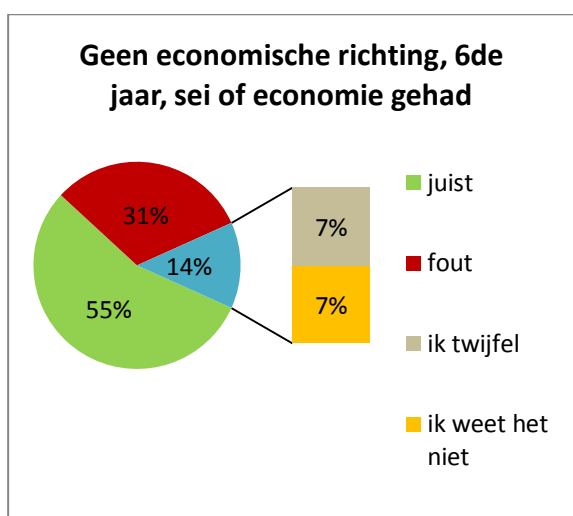
De jongeren met een economische voorkennis scoren, op relatief vlak, beter op het economische deel dan diegene zonder voorkennis, respectievelijk 63% en 56%. Dit is toch wel een behoorlijk verschil van 7%. Verder kunnen we vaststellen dat diegene zonder voorkennis sneller aangeven het antwoord niet te kennen.

Zesde jaar

Het economische thema is overduidelijk één van de betere thema's aangezien voor het eerst een niet-economische richting een voldoende haalt. De niet-economisten uit het zesde jaar geven namelijk in 52% van de gevallen een correct antwoord bij dit thema. De economen daarentegen scoren nog beter, zij behalen een totaal van 64% correcte antwoorden. Verder zien we ook dat het percentage foute antwoorden lager ligt bij de economische richtingen dan bij de niet-economische richtingen, respectievelijk 29% en 32%.

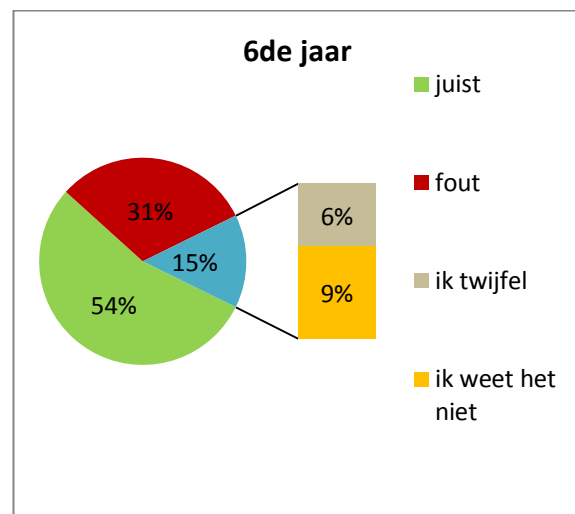
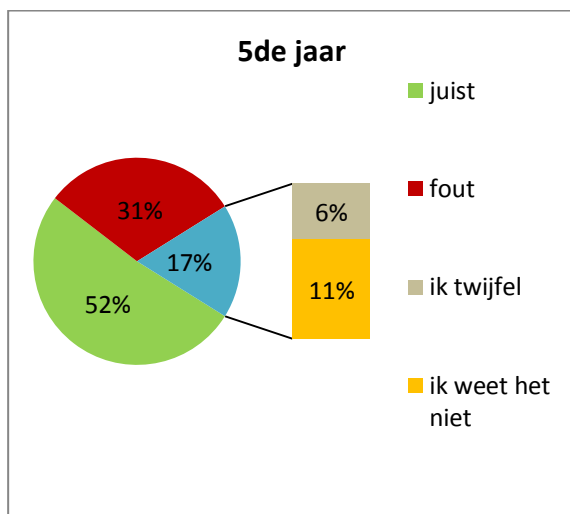

Deze grafieken tonen, net zoals in het vijfde jaar, aan dat het al dan niet hebben van een economische voorkennis weinig tot geen invloed heeft bij dit onderdeel. Opnieuw liggen de percentages van de verschillende antwoordmogelijkheden in dezelfde lijn.

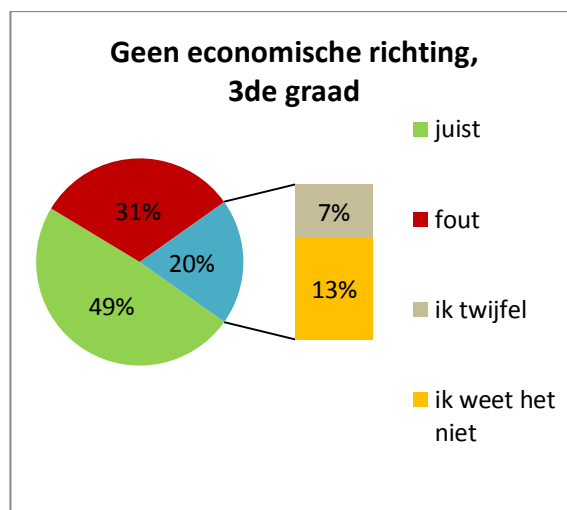
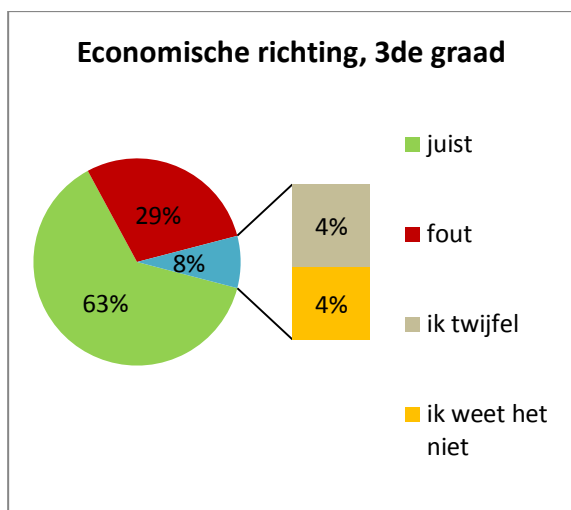
Derde graad (vijfde en zesde jaar)

Hieronder vergelijken we de grafieken van het vijfde jaar met het zesde jaar. We kunnen zien dat er nauwelijks een evolutie is van het ene naar het andere jaar. Het aandeel van de correcte antwoorden van het vijfde naar het zesde jaar stijgt nauwelijks met 2%. Ook het aandeel van de foutieve antwoorden en het aandeel van de antwoorden 'ik weet het niet' en 'ik twijfel' blijven ongeveer gelijk. We kunnen hier dus geen noemenswaardige verschillen aanduiden.

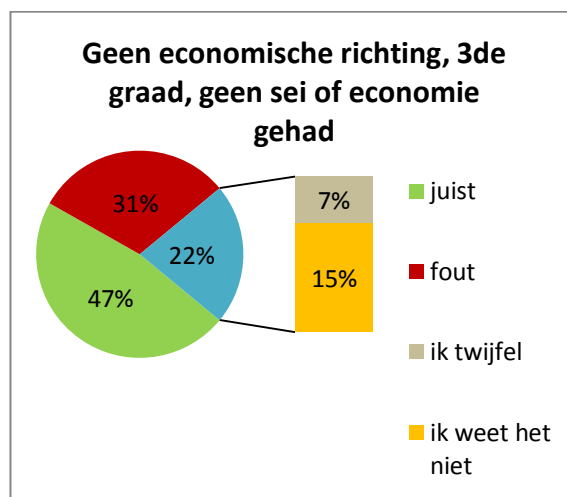
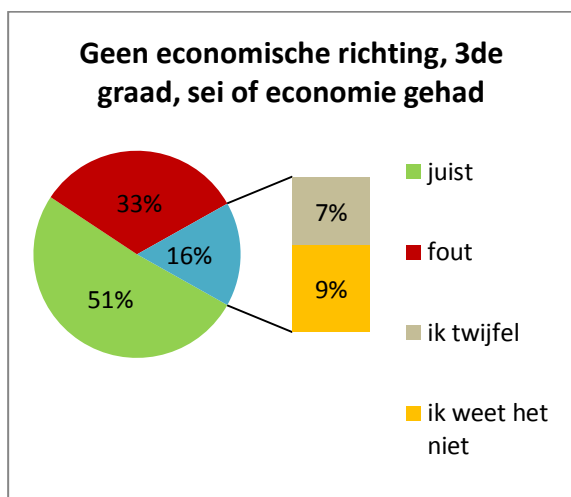

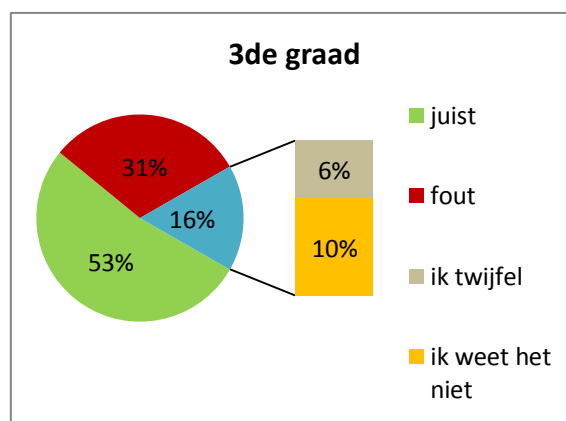
Over de grafieken van het volledige vijfde en zesde jaar samen valt er nauwelijks iets te vertellen door de geringe evolutie van het ene naar het andere jaar. Wanneer we in de derde graad de economische en niet-economische richtingen met elkaar vergelijken, kunnen we wel wat meer vertellen. We kunnen namelijk vaststellen dat de economische richtingen opmerkelijk beter scoren dan de niet-economische richtingen op het economische gedeelte. Met 63% correcte antwoorden, behalen de economen niet enkel een voldoende op dit thema, ze behalen ook 14% meer dan de niet-economen. Wat we ook kunnen vaststellen bij de economen is dat de antwoordmogelijkheden 'ik weet het niet' of 'ik twijfel' veel minder worden aangeduid dan bij de niet-economen, namelijk 8% tegenover 20%. Het aandeel van de foutieve antwoorden ligt bij beide categorieën ongeveer gelijk, namelijk rond de 30%.

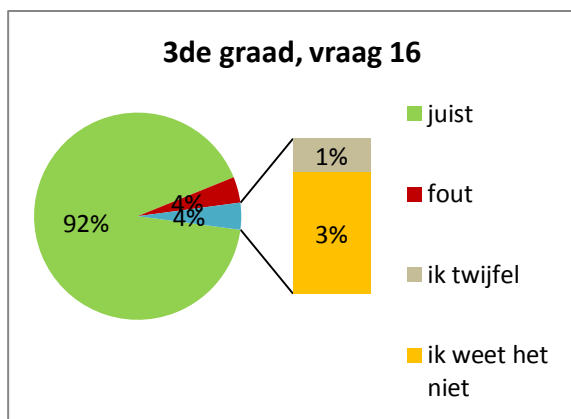

Wanneer we de invloed bekijken van het al dan niet hebben van een economische bagage kunnen we de volgende elementen vaststellen. We ontdekken, terug, een klein verschil tussen de leerlingen met een voorkennis en die zonder. Leerlingen met voorkennis antwoorden in 51% van de gevallen correct, tegenover 47% bij de leerlingen zonder voorkennis. Het verschil in het relatieve aantal foute antwoorden ligt in dezelfde lijn, deze schommelen namelijk rond de 32%. Ook is er een licht verschil vast te stellen bij de antwoordmogelijkheden 'ik weet het niet' en 'ik twijfel'. Leerlingen in een niet-economische richting zonder economische voorkennis geven sneller aan te twijfelen over het antwoord of het antwoord niet te weten.

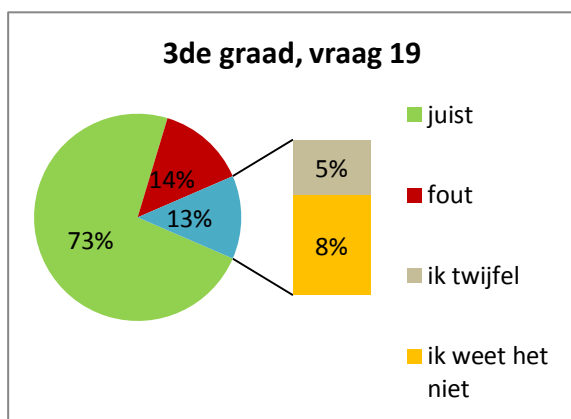
Als laatste, bij dit thema, geven we nog de grafiek mee van het vijfde en zesde jaar samen. Algemeen kunnen we stellen dat de derde graad slaagt voor het economische gedeelte, met 53% correcte antwoorden halen zij nipt voldoende. Met dit resultaat zijn wij dus matig tevreden. Toch maken wij ons de bedenking aangezien de gemiddelde waarde sterk gevoelig is voor extreem hoge of extreem lage waarden. Daar dit thema slechts vijf vragen telt, kan één uitschieter enorme gevolgen hebben. Daarom gaan we ook in dit thema opzoek naar de beste en slechtste vragen en hun mogelijke invloed op het totale resultaat.

De best beantwoorde vraag van het economische deel is ongetwijfeld vraag 16: 'Naar jaarlijkse gewoonte verkoopt de plaatselijke jeugdbeweging pannenkoeken in het dorp. Op het einde van de dag hebben ze 1000 pakjes ter waarde van 5,00 euro verkocht. De 5000,00 euro die zij opgehaald hebben is...'. Bovendien is deze vraag niet enkel de best beantwoorde vraag binnen het onderdeel

economisch, het is ook de best beantwoorde vraag van de hele enquête. Maar liefst negen op de tien leerlingen weet dat het correcte antwoord 'de omzet van die dag' is. Daar het gemiddelde sterk gevoelig is voor extreme waarden, kan dit resultaat het algemeen totaal sterk beïnvloeden. We moeten hier dus zeker rekening mee houden bij het trekken van verdere besluiten.

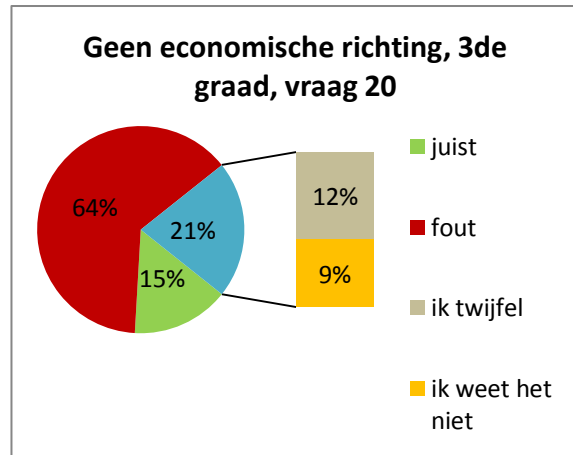
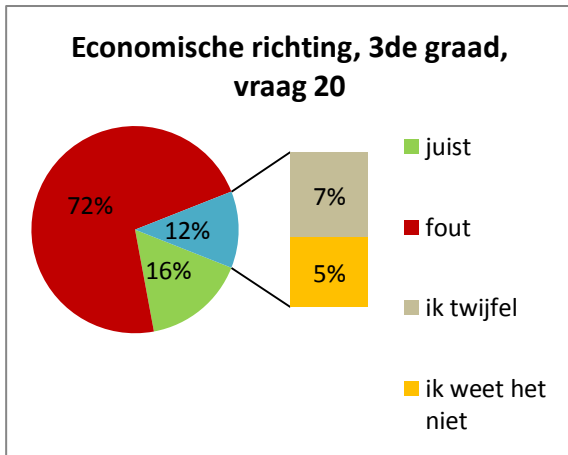
Een andere vraag waarop de leerlingen zeer goed scoren, is vraag 19: 'Een knelpuntberoep is een beroep waarbij er...'. Maar liefst 73% van de leerlingen uit de derde graad ASO weet dat een knelpuntberoep een beroep is waarbij er te weinig mogelijke werknemers zijn en te veel vacatures. Aangezien zowel economische als niet-economische richtingen vrij goed scoren op deze

vraag, kunnen we mogelijks veronderstellen dat niet enkel het vak economie bijdraagt tot de nodige kennis maar ook de actualiteit. Knelpuntberoepen komen namelijk vaak in de media.

Net als het resultaat bij vraag 16 kan het resultaat bij deze vraag het totaalbeeld bij het thema economisch sterk in de positieve zin beïnvloeden.

Naast twee zeer goede vragen is er ook één slechter beantwoorde vraag terug te vinden in het economische gedeelte, namelijk vraag 20: 'Ik ben 17 jaar en ik wil met mijn spaargeld een nieuwe brommer kopen. Ik kan dit...'. Algemeen is het antwoord van de leerlingen in 66% van de gevallen fout. We verkrijgen ook een nog opmerkelijker maar tevens verontrustender resultaat wanneer we de economische en de niet-economische richtingen met elkaar vergelijken. We constateren dat de leerlingen uit een economische richting meer slechte antwoorden geven dan leerlingen uit de niet-economische richtingen. Hierdoor komt het percentage foutieve antwoorden van de economen op

maar liefst 72% te liggen, wat 8% meer is dan bij de niet-economisten. Wat de oorzaak hiervan is, roept bij ons vragen op. We kunnen hier wel de bedenking maken dat de inhoud van deze vraag niet behandeld wordt in het leerplan van het vak SEI of economie.

6.6 Conclusie economisch

In dit onderdeel van onze enquête is te merken dat de economische richtingen een stuk beter presteren dan de niet-economische richtingen. De economische richtingen behalen een gemiddelde van 63% correcte antwoorden, wat maar liefst 14% hoger is dan de niet-economische richtingen. De reden hiervan kunnen we vinden bij het feit dat leerlingen uit economische richtingen veel van de behandelde onderwerpen zagen in de tweede graad van hun opleiding.

Toch verbaast het ons dat de economische richtingen slechts 63% behalen. De reden hiervoor is gemakkelijk te achterhalen. Wanneer we de vijf vragen van dichtbij bekijken, kunnen we zien dat de economen enkel een onvoldoende behalen op vraag 20. Dit kan te wijten zijn aan het feit dat dit onderwerp niet behandeld wordt in het vak economie of SEI. Het slechte resultaat op deze vraag, amper 16% van de economen antwoorden correct, heeft een zeer negatieve impact op het totaalcijfer.

Wanneer we de evolutie van het vijfde naar het zesde jaar bekijken, is er nauwelijks een vooruitgang te merken. Algemeen stijgt het aandeel van de correcte antwoorden van 52% naar 54%, dit is evenwel te verwaarlozen. Ook wanneer we enkel de economische richting bekijken, merken we nauwelijks een vooruitgang. Dit kan verklaard worden doordat de onderwerpen van de vragen behandeld worden in de tweede graad en niet verder worden uitgediept in de derde graad.

Bij het maken van de vergelijking van de economische richtingen zonder voorkennis en diegene met voorkennis hebben we kunnen vaststellen dat economen met voorkennis aanzienlijk beter scoren dan economen zonder. Dit kan verklaard worden door het feit dat de behandelde onderwerpen onderdeel uitmaken van het leerplan van de tweede graad ASO economie. Deze onderwerpen worden niet verder behandeld in de derde graad waardoor leerlingen die pas in het vijfde jaar instromen in de economische richting deze bagage ontbreken.

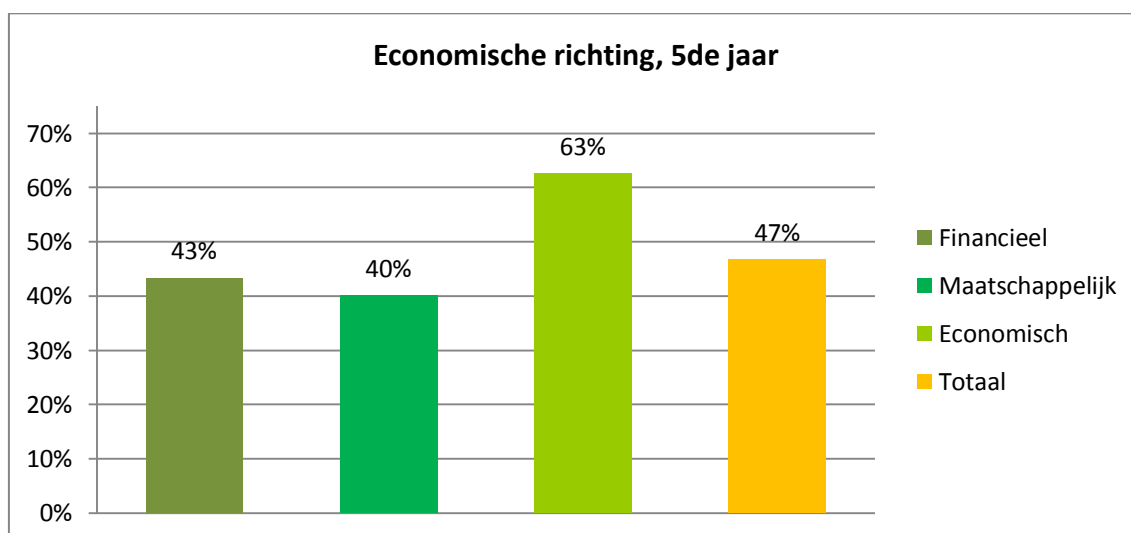
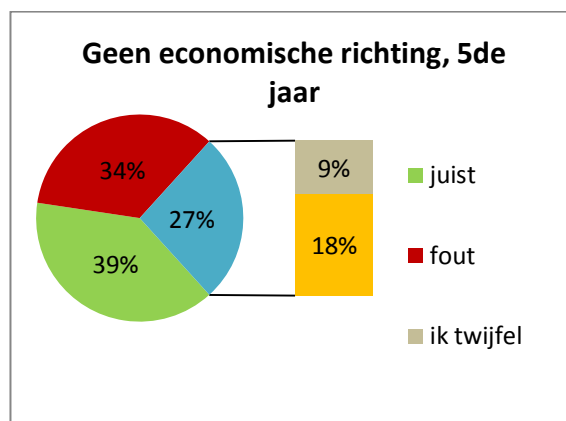
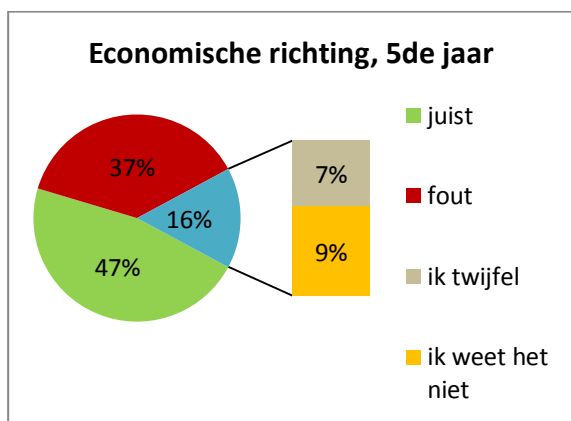
6.7 Totalen

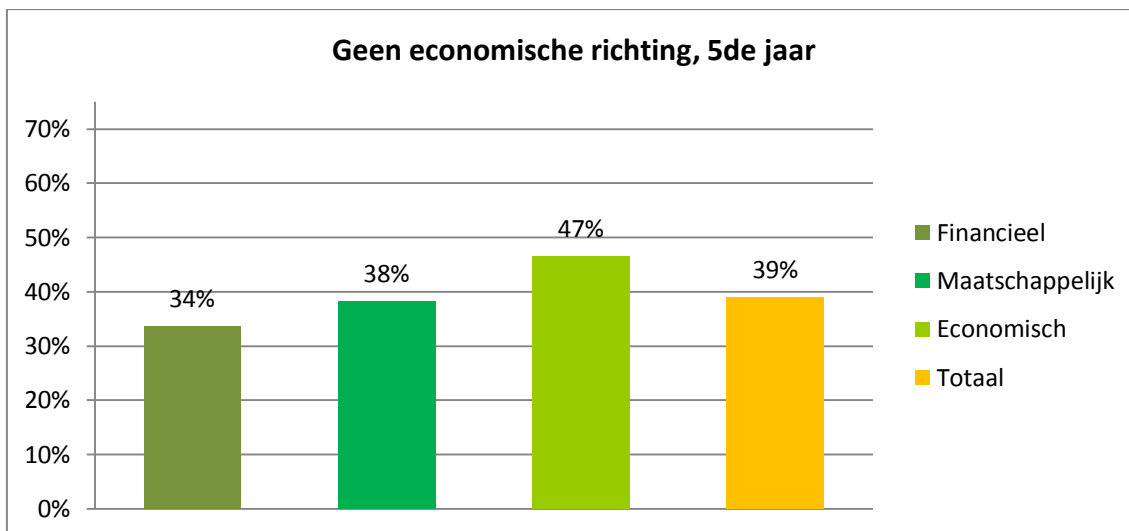
Na het bespreken van de totalen per onderdeel, gaan we ook het algemeen totaal van dit onderzoek van dichterbij bekijken. We onderzoeken niet enkel het algemeen totaal maar ook het verschil tussen de economische en niet-economische richtingen. Daarnaast gaan we ook opzoek naar de best- en slechtst presterende categorie in dit onderzoek.

Vijfde jaar

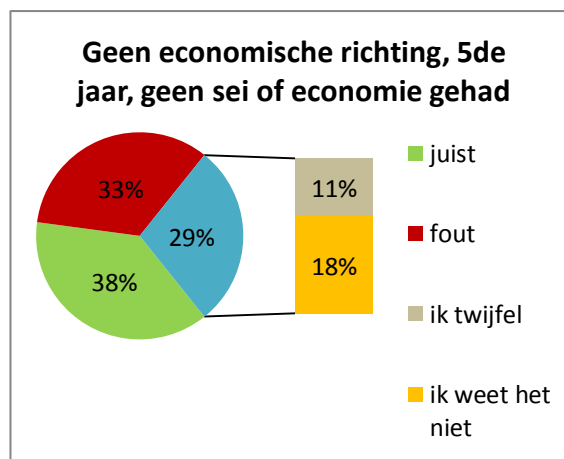
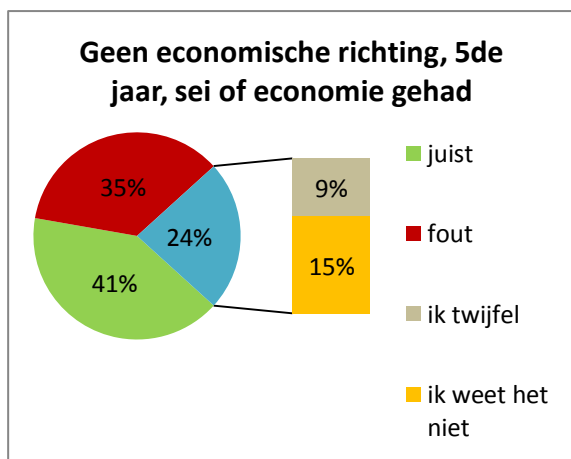
Als we de leerlingen uit het vijfde jaar onder de loep nemen, zien we meteen het opmerkelijk verschil in het aandeel correcte antwoorden tussen de economisten en niet-economisten. De economisten scoren namelijk 8% beter. Daarentegen duiden de niet-economisten twee keer zoveel de antwoordmogelijkheid 'ik weet het niet' aan.

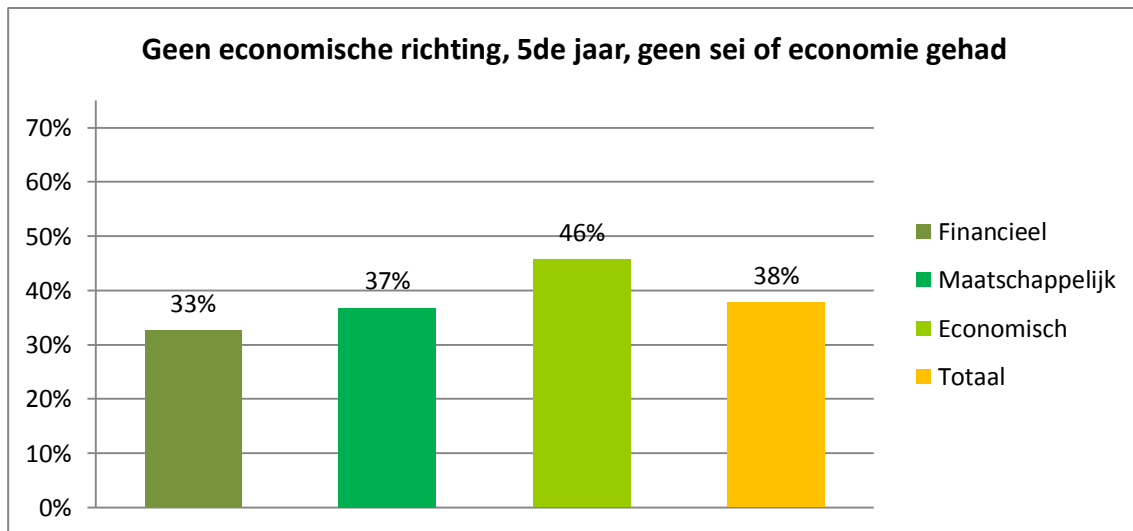
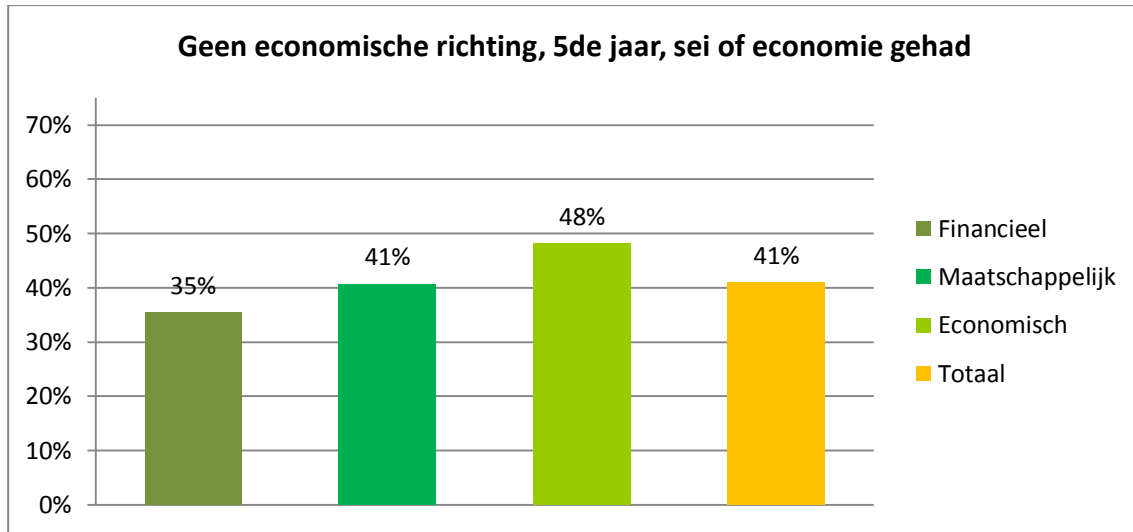
Wanneer we de drie thema's onder de loep nemen, zien we dat de economisten op alle thema's beter scoren. Het economische deel springt er het meest bovenuit met 16% meer correcte antwoorden bij de leerlingen uit een economische richting.

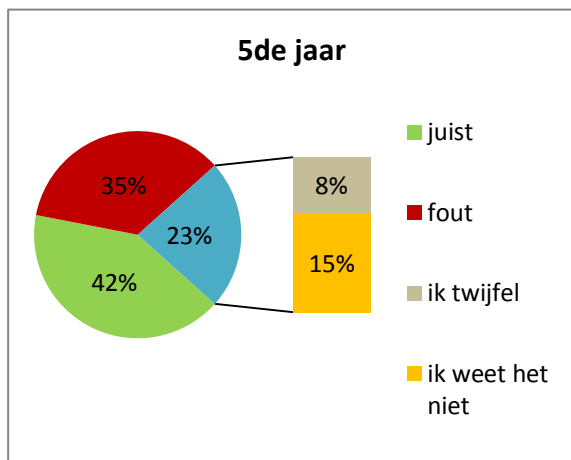

Wanneer we nu de invloed van het al dan niet hebben van de voorkennis economie bekijken, kunnen we vaststellen dat deze niet echt een rol speelt bij het invullen van de enquête. Leerlingen met voorkennis scoren slechts 3% beter op de enquête dan leerlingen zonder. Dit is een miniem verschil dat verwaarloosd mag worden. Ook deze vaststelling is terug te vinden wanneer we de thema's afzonderlijk bekijken. Op ieder thema scoren de niet-economisten met voorkennis iets beter dan diegene zonder voorkennis.

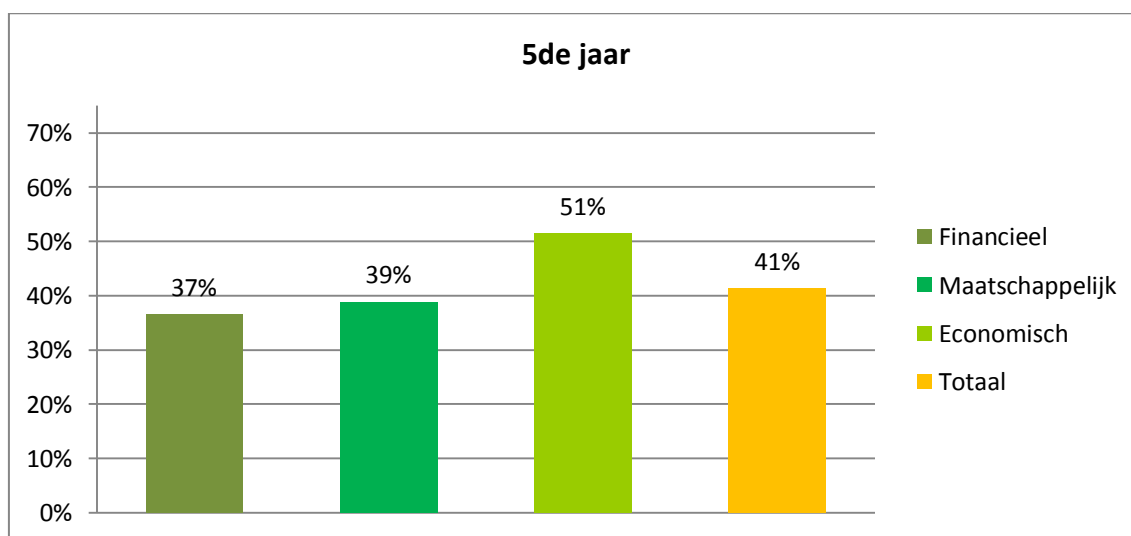

Bij het bekijken van het algemene resultaat van het vijfde jaar is te zien dat de leerlingen onvoldoende scoren op de enquête. Slechts 42% van de gegeven antwoorden is correct, 35% is fout en de overige 23% situeert zich in de categorie 'ik weet het niet' en 'ik twijfel'.

Wanneer we het gemiddelde van de juiste antwoorden per thema bekijken, merken we dat de leerlingen op twee van de drie thema's een onvoldoende halen, enkel bij het economische thema halen de vijfdejaars nipt voldoende met 51% correcte antwoorden. Het thema met de slechtste resultaten is het financiële deel. Met amper 37% correcte antwoorden, scoren de leerlingen hier echt ondermaats.

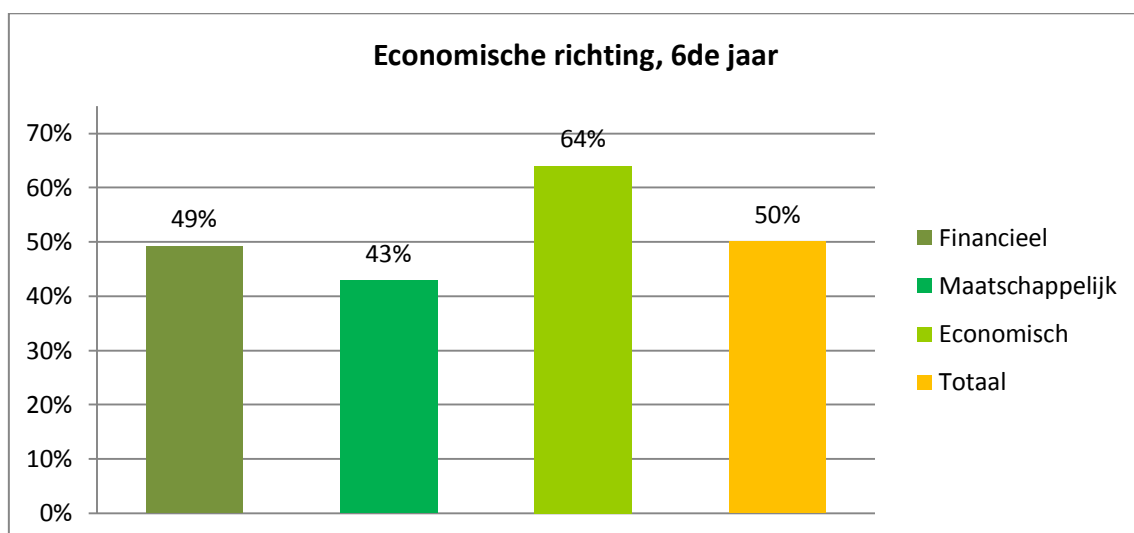
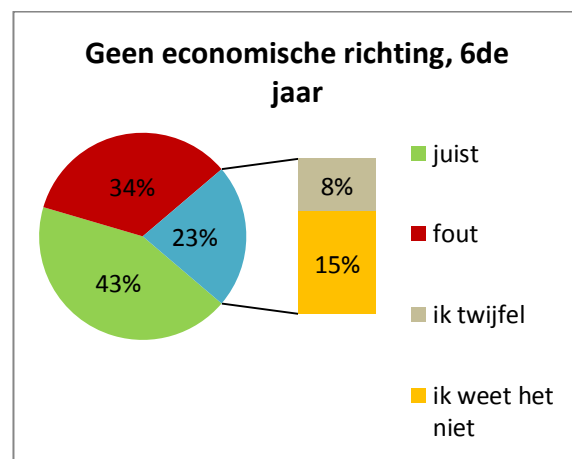
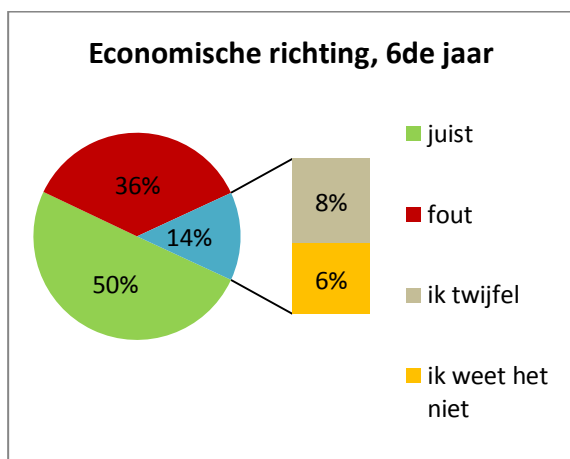
doende halen, enkel bij het economische thema halen de vijfdejaars nipt voldoende met 51% correcte antwoorden. Het thema met de slechtste resultaten is het financiële deel. Met amper 37% correcte antwoorden, scoren de leerlingen hier echt ondermaats.

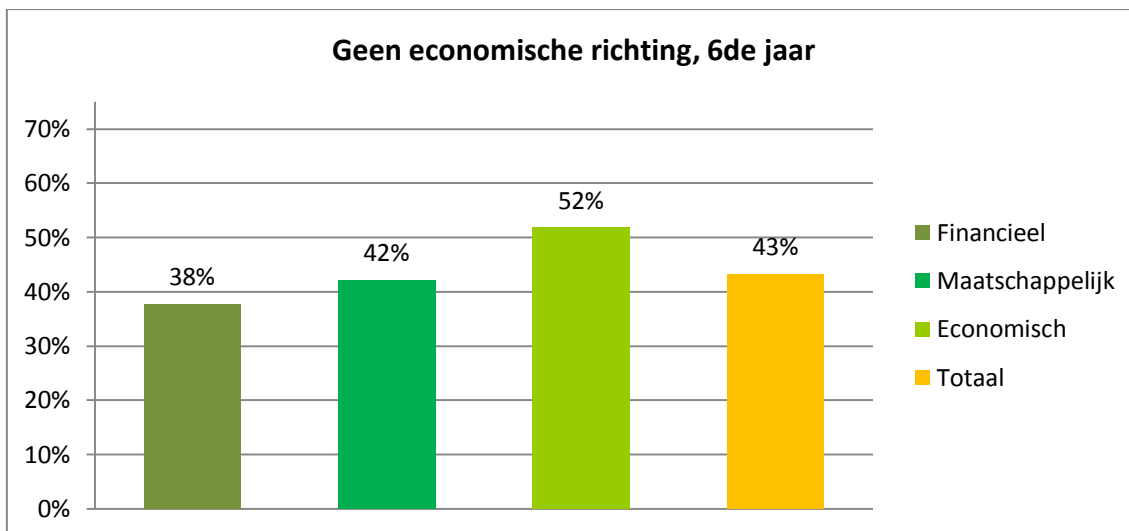

Zesde jaar

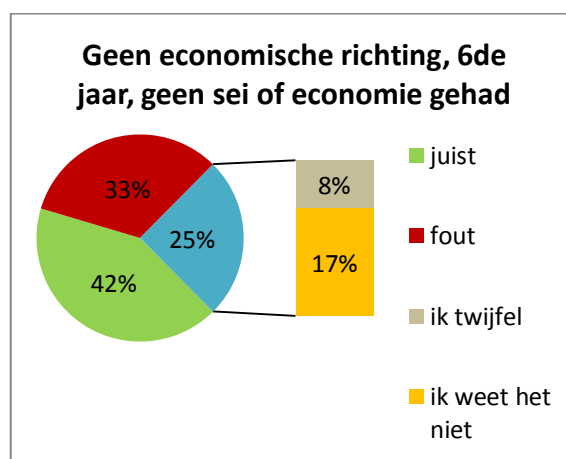
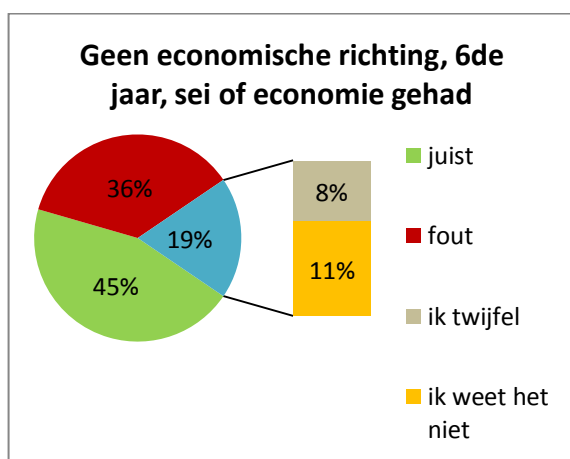
Ook in het zesde jaar blijft het verschil tussen de economische en niet-economische richtingen bestaan. De economische richtingen (50%) blijven beter scoren tegenover de niet-economische richtingen (43%), namelijk met 7%. Het verschil tussen de economische en niet-economische richtingen zit hem in het aandeel van de antwoorden 'ik weet het niet'. Niet-economisten geven namelijk sneller aan het antwoord niet te weten. Het aandeel van de foute antwoorden ligt bij beide groepen ongeveer gelijk, namelijk 36% bij de economen en 34% bij de niet-economen.

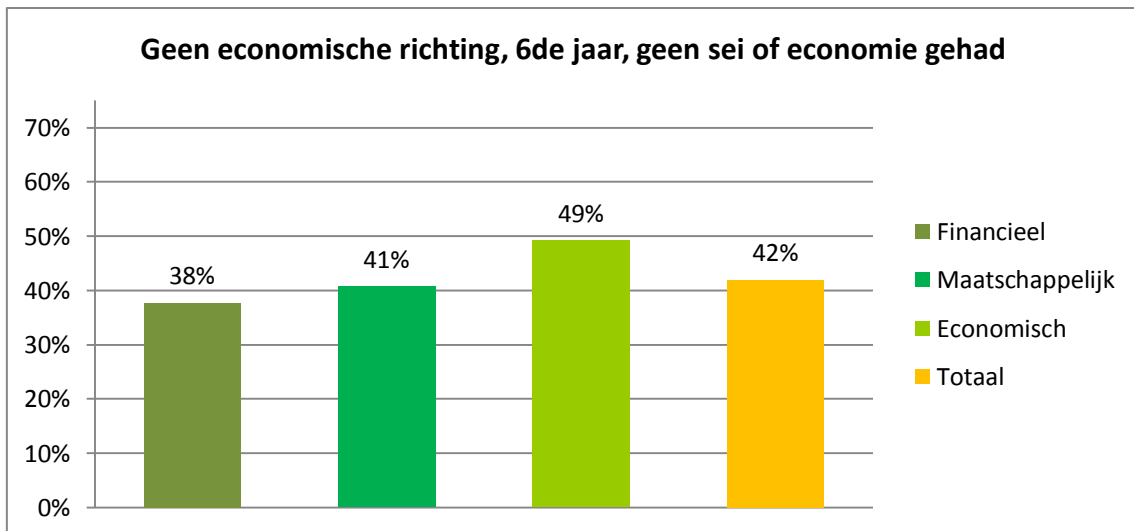
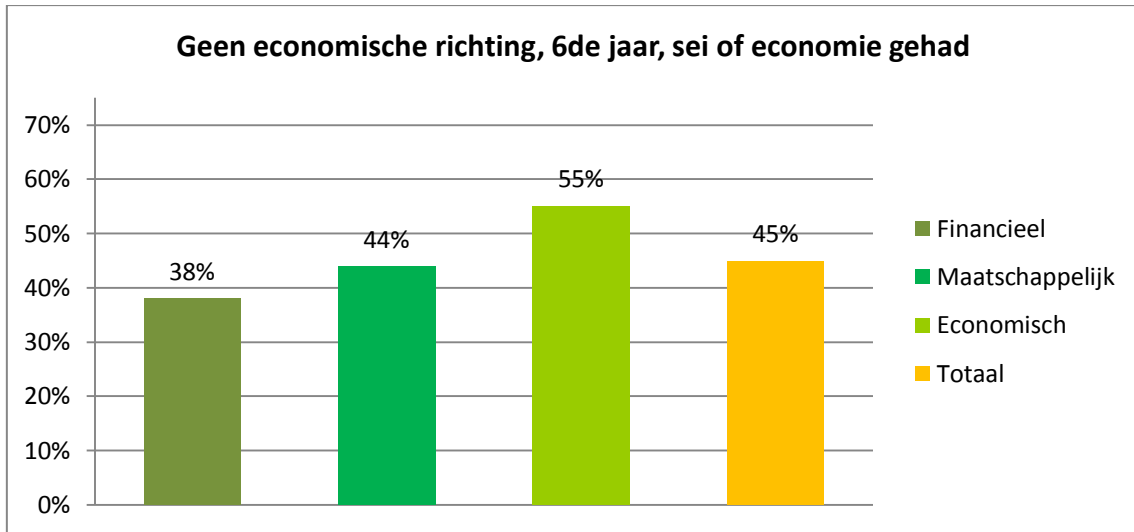
Algemeen kunnen we dus stellen dat leerlingen uit het zesde jaar in een economische richting niet slagen voor de enquête, met 50% correcte antwoorden halen zij net de helft. De oorzaak hiervan ligt bij het maatschappelijke deel, de economen halen daar slechts 43% waardoor dit het gemiddelde naar beneden trekt.

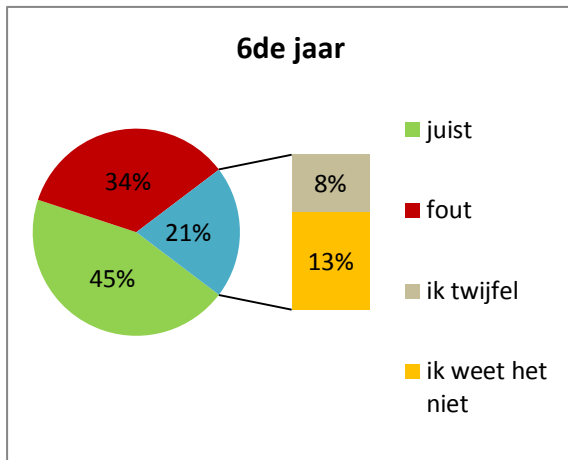

Net zoals in het vijfde jaar is er niet zo'n groot verschil waar te nemen tussen de niet-economische richtingen met een voorkennis SEI of economie en de niet-economische richtingen zonder voorkennis SEI of economie. In het zesde jaar scoren diegene met voorkennis 3% beter dan diegene zonder. Bovendien zien we ook een iets groter percentage foute antwoorden bij de leerlingen met voorkennis. Daarentegen zijn er meer leerlingen zonder voorkennis die de antwoordmogelijkheid 'ik weet het niet' aanduiden. Wanneer we de thema's afzonderlijk bekijken, merken we dat de resultaten op het financiële gedeelte bij beide categorieën identiek zijn, maar dat de leerlingen met voorkennis toch beter scoren op de thema's maatschappelijk en economisch.

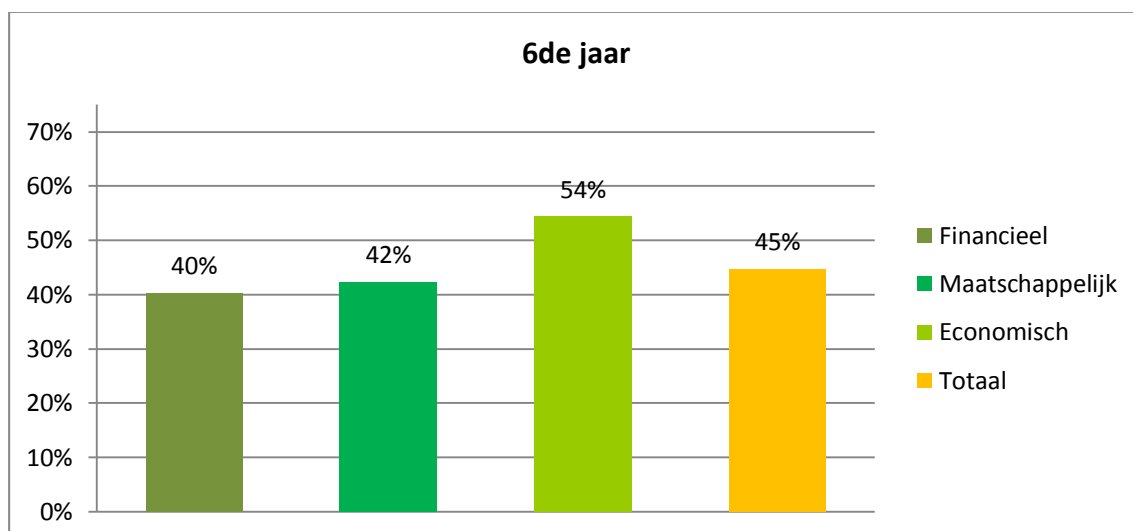

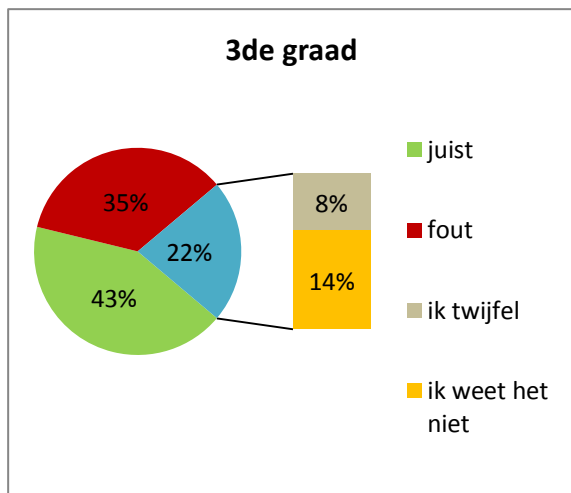

Bij de overgang van het vijfde naar het zesde jaar merken we dat de leerlingen niet opmerkelijk beter scoren. Er is slechts een kleine evolutie te merken, namelijk van 42% naar 45%. Bovendien halen de leerlingen uit het zesde jaar ook een onvoldoende op de enquête.

Opnieuw zien we wel een verschil tussen de drie thema's. Ook de leerlingen uit het zesde jaar slagen voor het onderdeel economisch. De percentages bij de thema's financieel en maatschappelijk liggen wel hoger in het zesde jaar ten opzichte van het vijfde jaar, beiden met 2%.

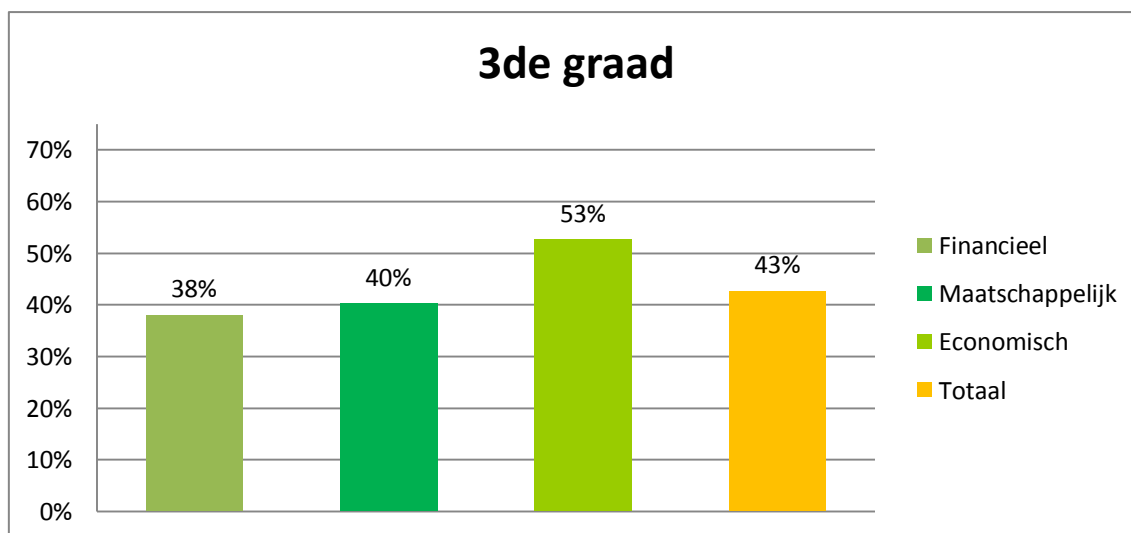

Derde graad (vijfde en zesde jaar)

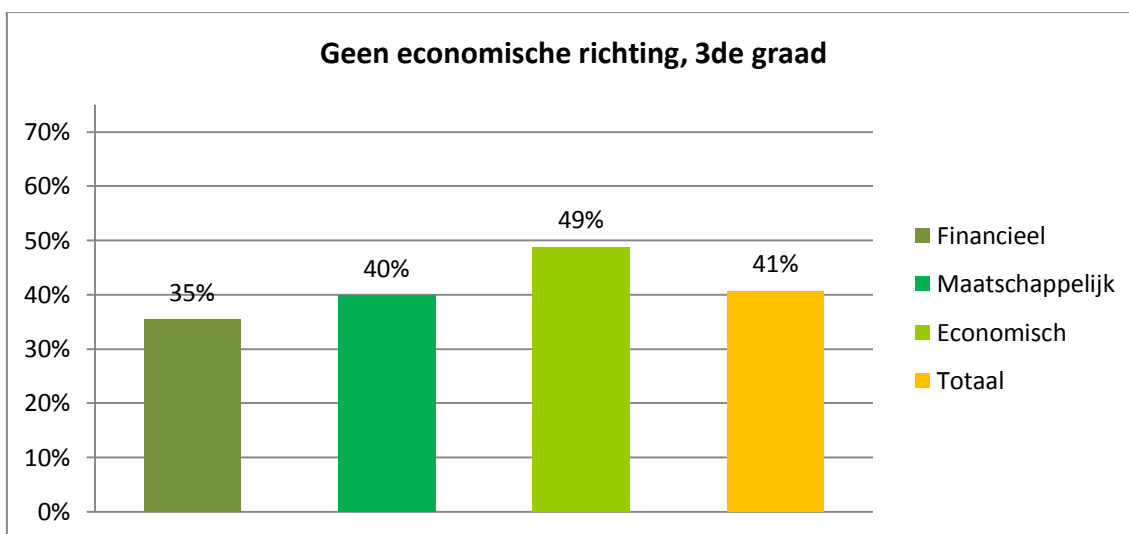
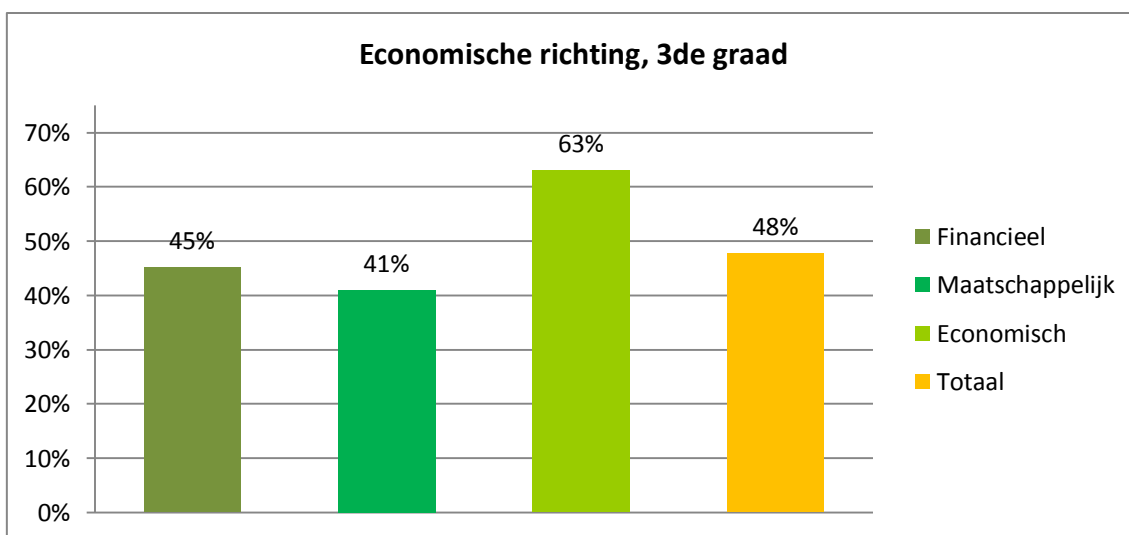
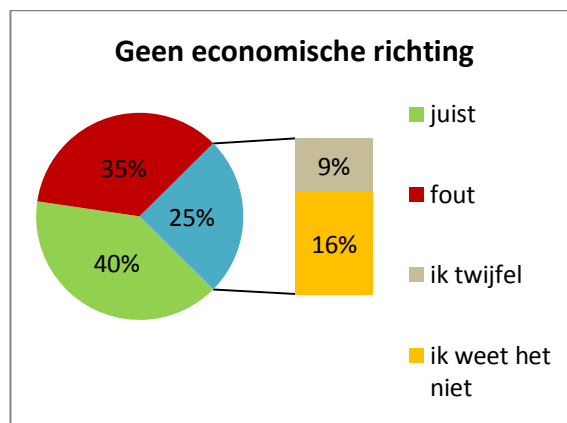
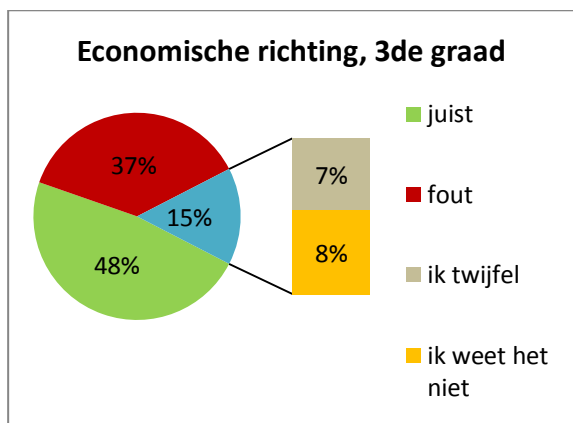

Tot slot bekijken we het gemiddeld resultaat van de 1193 ondervraagde leerlingen. We merken, met slechts 43% correcte antwoorden, dat de leerlingen een onvoldoende halen op deze enquête. Bovendien is 35% van de aangekruiste antwoorden fout, wat wij een hoog percentage vinden. De overige 22% situeert zich in de groep 'ik weet het niet' en 'ik twijfel'.

Wanneer we opzoek gaan naar de oorzaak van dit teleurstellende resultaat, zien we op onderstaande staafdiagram dat zowel de thema's financieel als maatschappelijk slechte resultaten met zich mee brengen, respectievelijk 38% en 40%. Het enige thema waarop de leerlingen een voldoende halen, is het economische thema, namelijk met gemiddeld 53% correcte antwoorden.

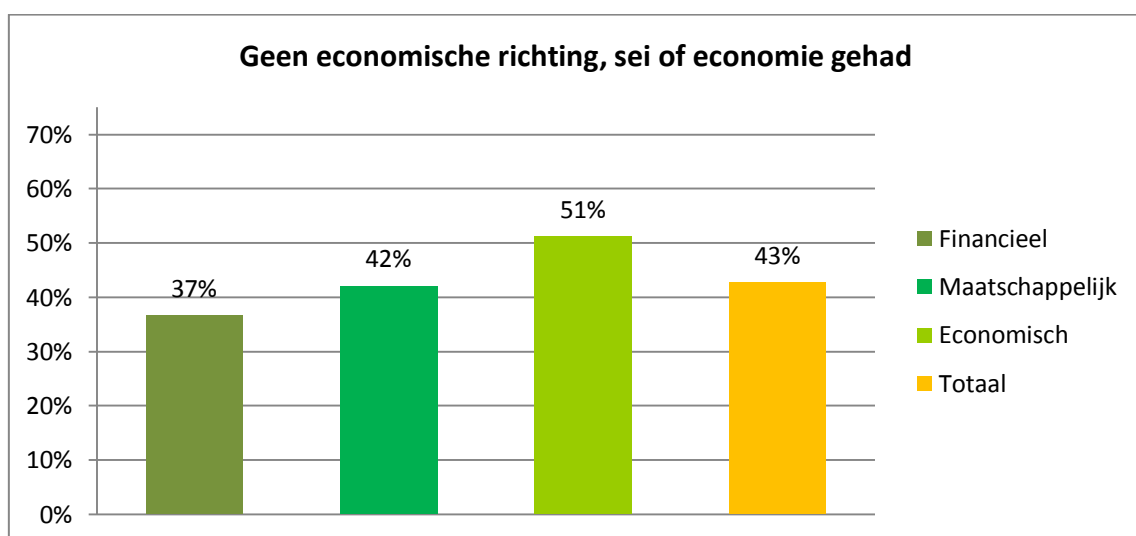
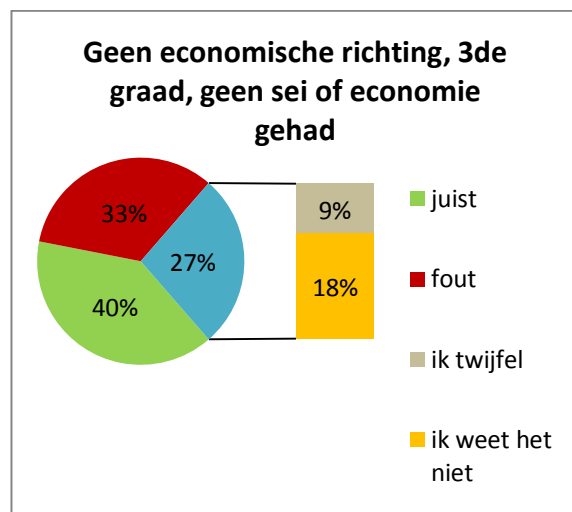
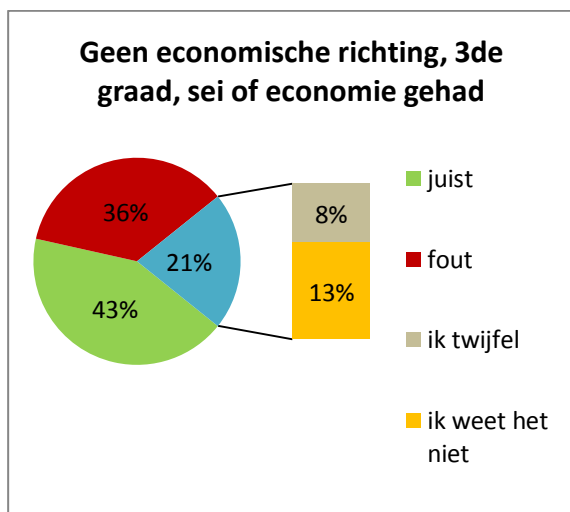

Onderstaande grafieken geven ons een beeld van de opsplitsing tussen de economische richtingen en de niet-economische richtingen.

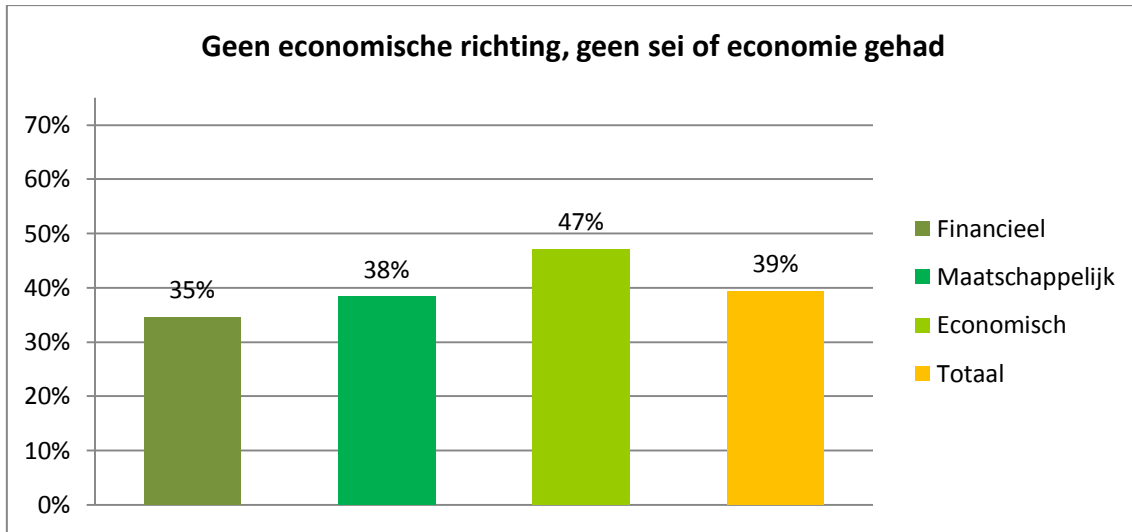

De leerlingen uit economische richtingen uit de derde graad ASO scoren, gemiddeld, 8% beter op de enquête dan de leerlingen uit de niet-economische richtingen, respectievelijk 48% en 40%. Er zijn twee thema's waar de economen een pak beter scoren dan de niet-economen, namelijk het financiële en economische thema. Op het financiële thema scoren de economen namelijk 10% beter en op het economische thema zelfs 14% beter. De gemiddelde score op het maatschappelijke thema is eerder gelijklopend. Hier is het verschil slechts 1% tussen beide categorieën.

Wanneer we onderstaande grafieken bekijken dan kunnen we vaststellen dat het al dan niet hebben van economische voorkennis weinig tot geen invloed heeft op het invullen van de enquête. We merken op dat, gemiddeld gezien, de leerlingen uit een niet-economische richting met voorkennis amper 2% beter scoren dan leerlingen uit een niet-economische richting zonder voorkennis.

6.8 Conclusie totaal

Na het bekijken van alle resultaten kunnen we besluiten dat de leerlingen uit de derde graad ASO eerder slecht scoren op de enquête. Met nauwelijks 43% correcte antwoorden scoren de leerlingen sterk onder de helft. Ook ligt het percentage van de foute antwoorden vrij hoog, namelijk 35% van de gegeven antwoorden is foutief. Het enige thema waarvoor de leerlingen een voldoende halen is het economische thema, daar halen de leerlingen gemiddeld 53%. We mogen dus besluiten dat de nood aan een economisch vak in alle richtingen van het secundair onderwijs bestaat. Aangezien ook de economen ondermaats scoren, stellen wij ons vragen bij de inhoud van het onderwijsvak economie. Naast de leerstof die er nu gezien wordt, zou er ook rekening moeten gehouden worden met de hedendaagse noden en behoeften. Er is een gebrek aan financiële, maatschappelijke en economische vorming.

Wel kunnen we besluiten dat leerlingen uit een economische richting, zowel in het vijfde als het zesde jaar, in het algemeen beter scoren dan leerlingen uit een niet-economische richting. Bijgevolg speelt de bagage die de economen meekrijgen wel een rol maar is deze onvoldoende. De leerlingen uit economische richtingen scoren het best op het economische thema, 63% correcte antwoorden. Toch behalen ze een onvoldoende op de thema's financieel (45%) en maatschappelijk (41%).

Verder kunnen we stellen dat het al dan niet hebben van voorkennis SEI of economie weinig tot geen invloed geeft op de resultaten. We hebben steeds gemerkt dat leerlingen uit een niet-economische richting met voorkennis ongeveer dezelfde score behalen als leerlingen zonder voorkennis.

Bij het bekijken van het aantal correcte antwoorden in het vijfde en het zesde jaar zien we een geringe evolutie van 3%, namelijk 42% correcte antwoorden in het vijfde jaar en 45% correcte antwoorden in het zesde jaar. Niettegenstaande de stijging, scoren de leerlingen nog steeds ondermaats waardoor wij toch deuren willen openen voor vernieuwingen binnen het secundair onderwijs. Er is grote nood aan een vak dat financiële, maatschappelijke en economische onderwerpen behandelt. Onderwerpen waarmee leerlingen geconfronteerd worden in het dagelijkse leven.

6.9 Vergelijking tussen tweede en derde graad

In het academiejaar 2010-2011 hebben vier leerlingen uit de Arteveldehogeschool een onderzoek gedaan naar de praktische financiële, maatschappelijke en economische basiskennis bij leerlingen uit de tweede graad ASO. Aangezien onze bachelorproef grotendeels verder bouwt op hun onderzoek, vinden wij het nuttig om een vergelijking te maken tussen de scores die de tweede graad behaalde en de scores die de derde graad behaalt. Natuurlijk moeten we wel in ons achterhoofd houden dat onze steekproef meer elementen bevat, toen werden er 830 leerlingen ondervraagd en dit jaar waren dat er een kleine 1200. Bovendien wordt niet hetzelfde publiek ondervraagd, waardoor we geen harde besluiten mogen trekken over de evolutie. Naast het vergroten van de steekproefgrootte en de wijziging in de steekproefelementen, hebben wij ook andere vragen opgesteld. Tijdens het opstellen van deze vragen hebben wij een hoger niveau gehanteerd, we gaan er namelijk van uit dat leerlingen uit de derde graad ASO over meer kennis beschikken dan die uit de tweede graad. Ook hebben wij rekening gehouden met de noden en behoeften van leerlingen uit de derde graad ASO.

In de tweede graad ASO waren de leerlingen net niet geslaagd voor de enquête. Alle leerlingen samen haalden net niet de helft, namelijk 49,51 %. Enkel voor het economische gedeelte ligt de gemiddelde score van alle leerlingen boven de helft (55%). Voor het financiële deel bedroeg dit 42% en voor het maatschappelijk deel bedroeg dit 49%. In de derde graad ASO daarentegen behalen de leerlingen een sterk onvoldoende cijfer. Hier zijn slechts 43% van de gegeven antwoorden correct. Op de verschillende delen behalen de leerlingen respectievelijk 38%, 40% en 53%.

We kunnen dus stellen dat er een negatieve evolutie te merken is van de tweede naar de derde graad. De leerlingen mankeren, nog meer dan de leerlingen uit de tweede graad, een noodzakelijke bagage om op een functionele manier mee te kunnen draaien in de hedendaagse maatschappij.

6.10 Interesses

Naast de kennis die leerlingen uit de derde graad ASO bezitten over de behandelde onderwerpen in onze enquête, zijn wij ook geïnteresseerd in de interesses van de ondervraagde leerlingen. Dit kunnen de leerlingen duidelijk maken aan de hand van een waardeschaal. Hierin hadden ze de keuze tussen vijf waarden, gaande van 'heel saai' tot 'heel interessant'.

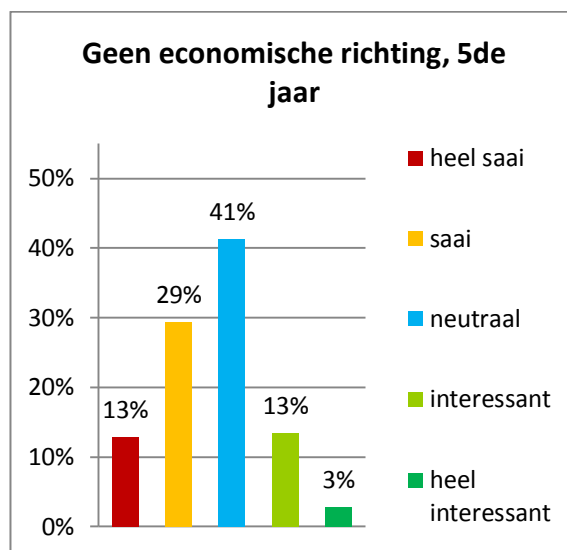
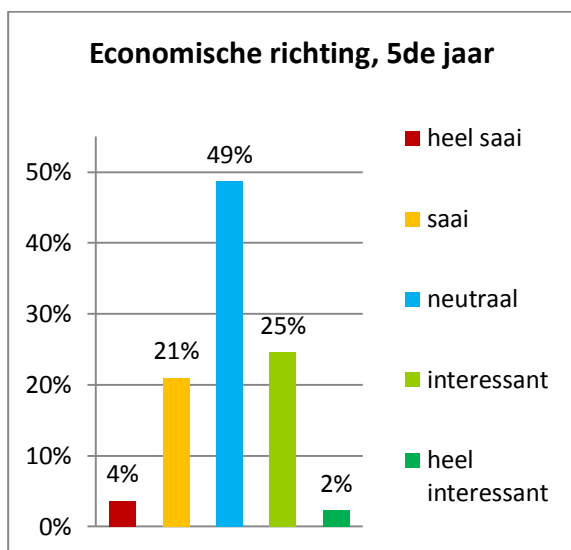
De verwerking van deze waardeschalen gebeurde aan de hand van staafdiagrammen in plaats van schijfdiagrammen. Staafdiagrammen geven namelijk een duidelijker beeld omdat de staven steeds gerangschikt zijn van weinig interesse naar veel interesse.

Hoe het gesteld is met de interesses over de verschillende thema's kan u hieronder terugvinden.

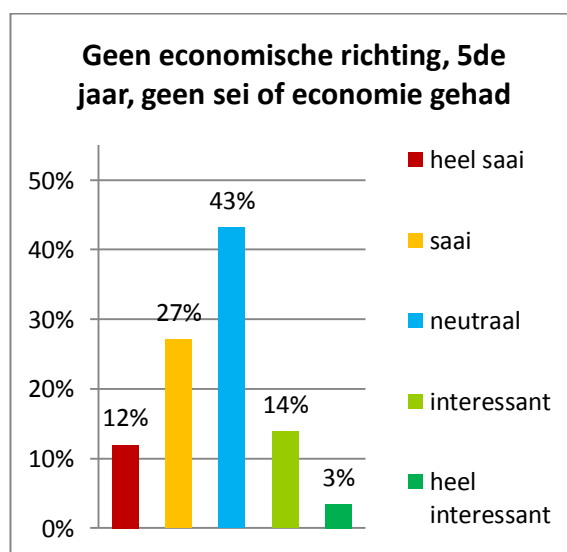
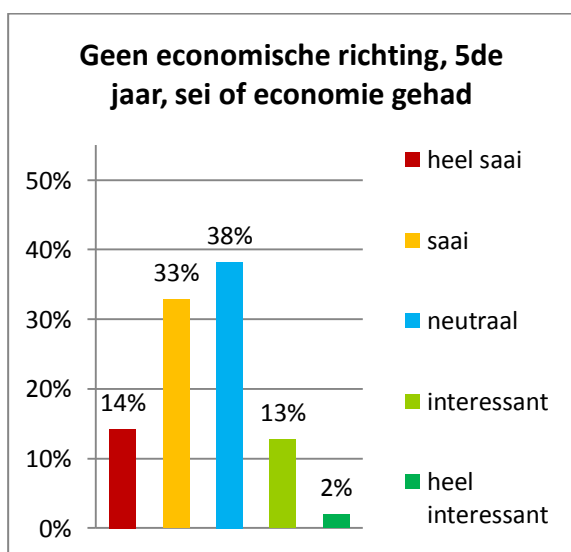
6.10.1 Thema 'financieel'

Vijfde jaar

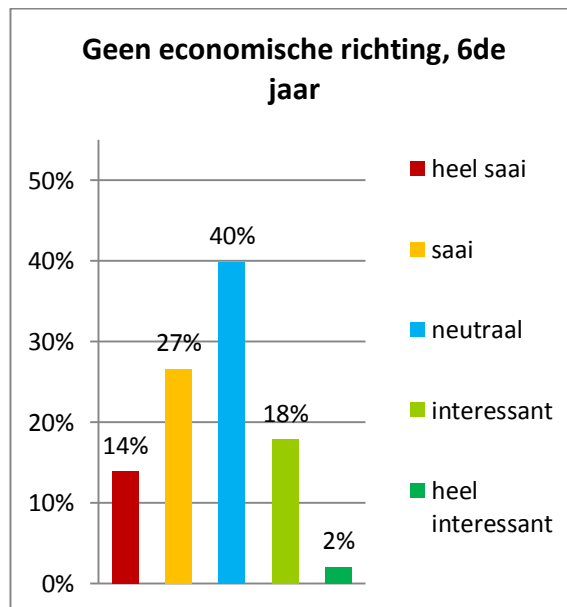
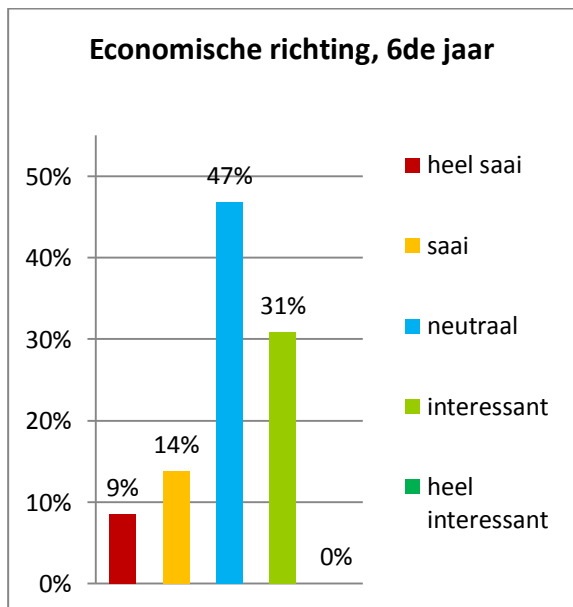
Wanneer we de interesse in het financiële hoofdstuk bekijken dan is dit eerder teleurstellend. Slechts 27% van de leerlingen uit het vijfde jaar die economie volgen, vinden dit thema interessant tot heel interessant. Ondanks dit mager resultaat, scoren zij nog steeds 11% hoger dan de niet-economisten.

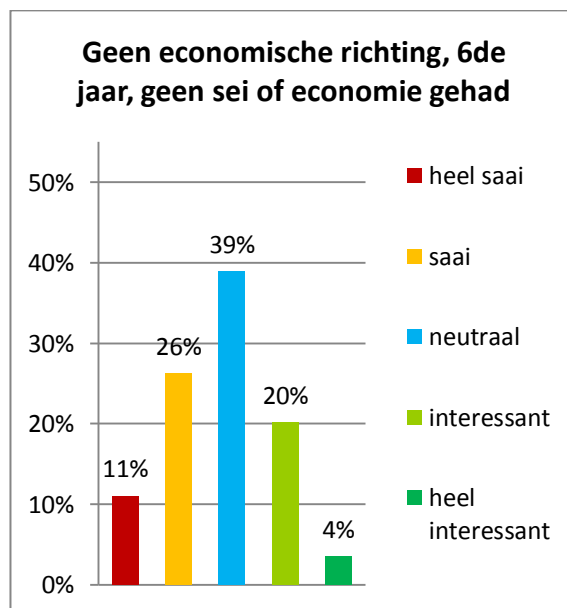
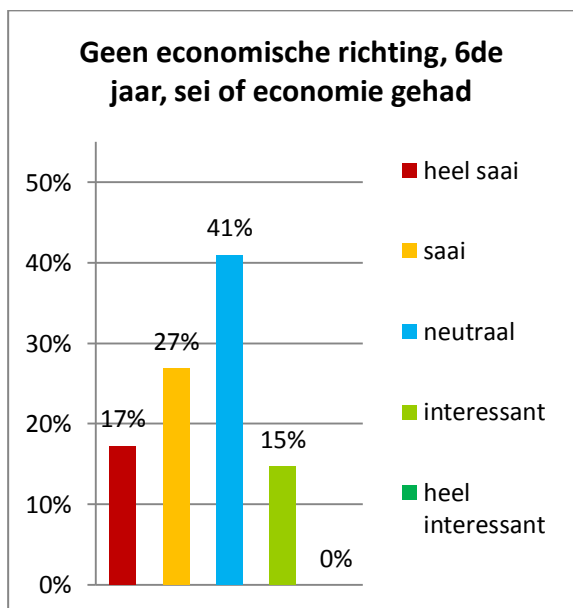
Ook wanneer we de leerlingen uit de niet-economische richtingen onder de loep nemen zien we dat het al dan niet hebben van het vak SEI of economie in de voorgaande jaren nauwelijks een invloed heeft op de interesse in het financiële gedeelte. 17% van de leerlingen zonder voorkennis en 15% van de leerlingen met voorkennis vinden deze zes vragen interessant tot zeer interessant.

Zesde jaar

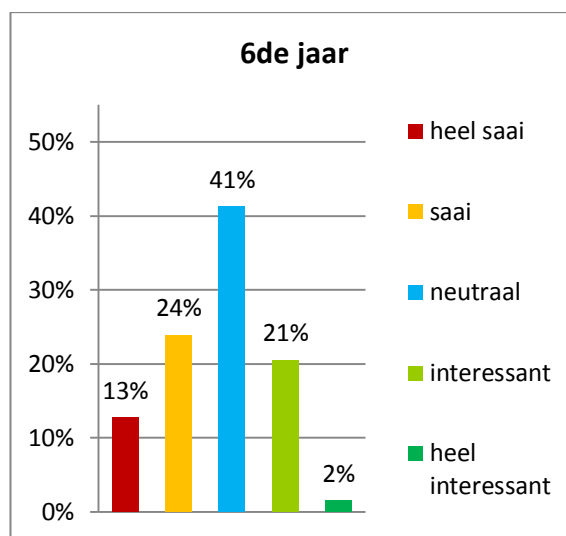
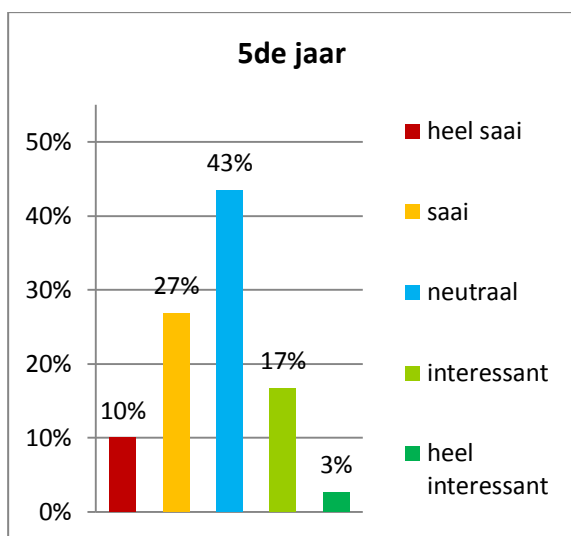

In het zesde jaar is er een groter verschil tussen de economische richtingen en de niet-economische richtingen. 31% van de zesdes die economie volgen, vindt dit thema interessant tot heel interessant tegenover 20% van de zesdes die geen economie volgen. Dit kan te wijten zijn aan het feit dat de leerlingen in een economische richting reeds in aanraking zijn gekomen met dit thema in de 2de graad.

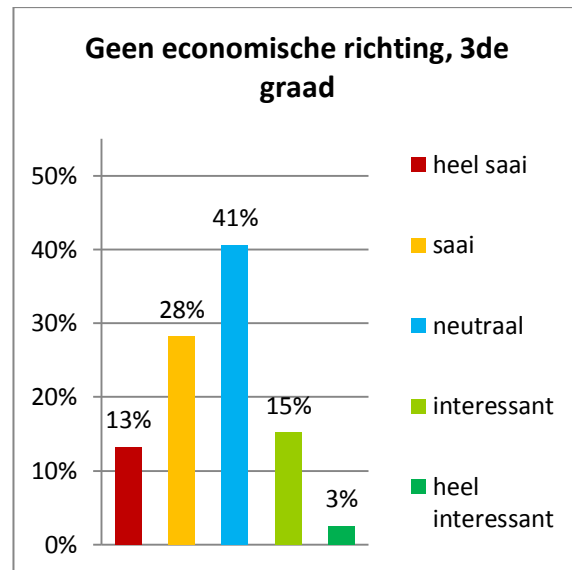
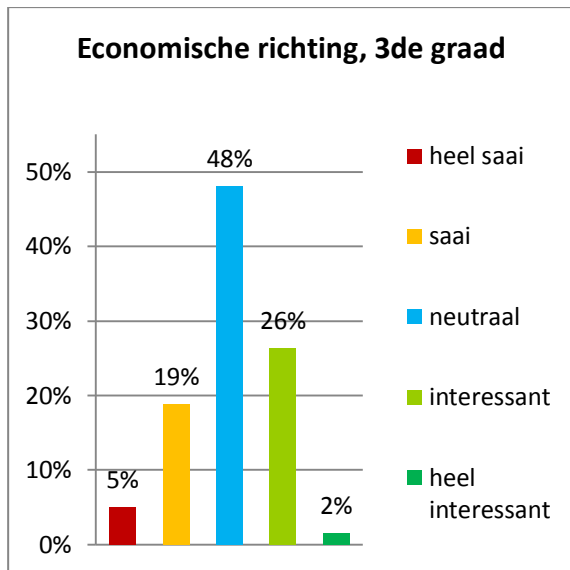

Wanneer we de interesses vergelijken tussen de leerlingen in het vijfde en zesde jaar die in een niet-economische richting zitten dan merken we dat er hier wel een verschil bestaat tussen het al dan niet hebben van een economische voorkennis. 24% van de leerlingen zonder voorkennis vinden dit thema interessant tot heel interessant tegenover 15% van de leerlingen met een voorkennis.

Derde graad (vijfde en zesde jaar)

Hier zien we dat de interesse bij de leerlingen lichtjes stijgt naarmate ze ouder worden. In het vijfde jaar is het 20% van de leerlingen die dit thema 'interessant' tot 'heel interessant' vindt, terwijl in het zesde jaar 23% van de leerlingen dezelfde interesse aanduidt. Ook valt het op dat 43% van de leerlingen in het vijfde jaar neutraal hebben aangeduid. Dit vermindert naar 41% in het zesde jaar, wat mede een verklaring zou kunnen zijn voor de lichte stijging in het gedeelte interessant tot heel interessant.

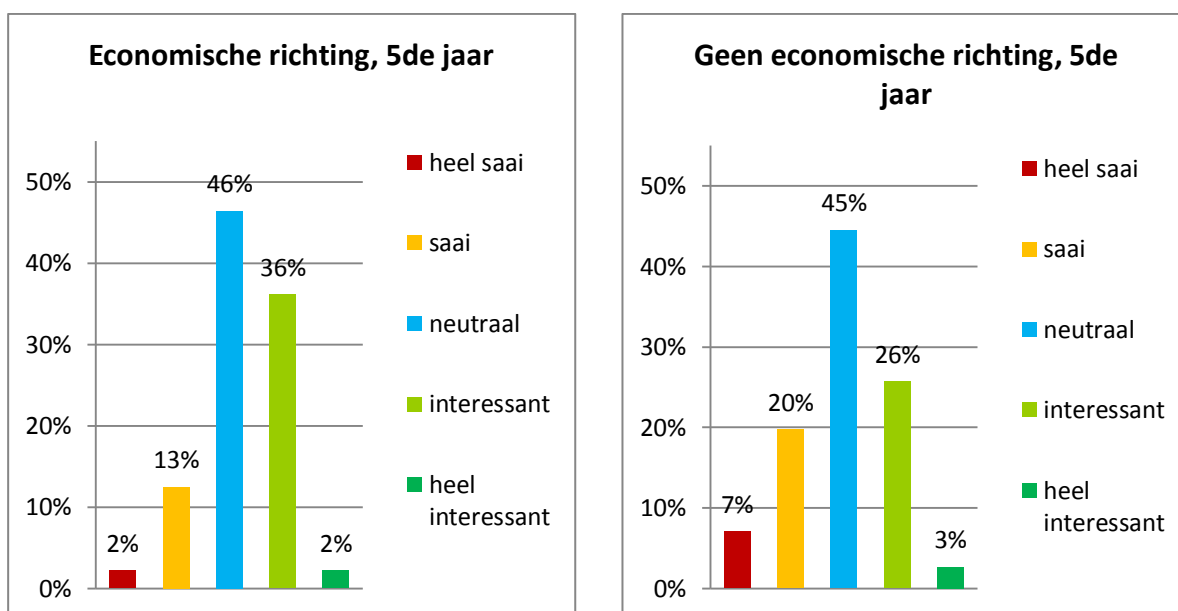
Uit bovenstaande grafieken kunnen we een duidelijke conclusie trekken. De leerlingen afkomstig uit een economisch richting hebben een hogere interesse in dit thema dan de leerlingen uit een niet-economische richting. 28% van de leerlingen uit een economische richting vindt dit boeiend tot zeer boeiend tegenover 18% uit een niet-economische richting.

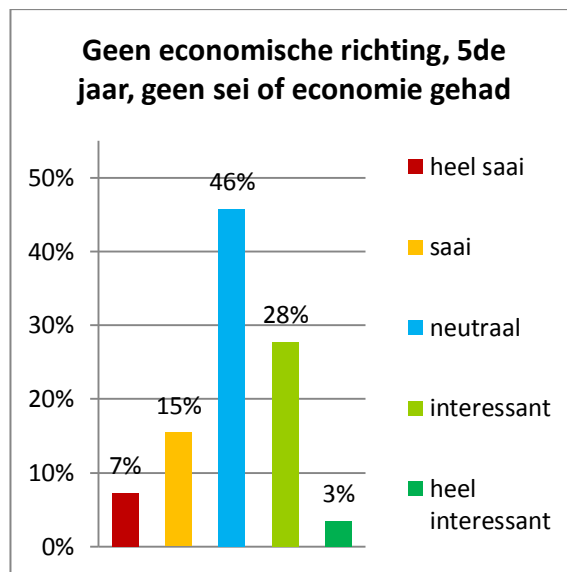
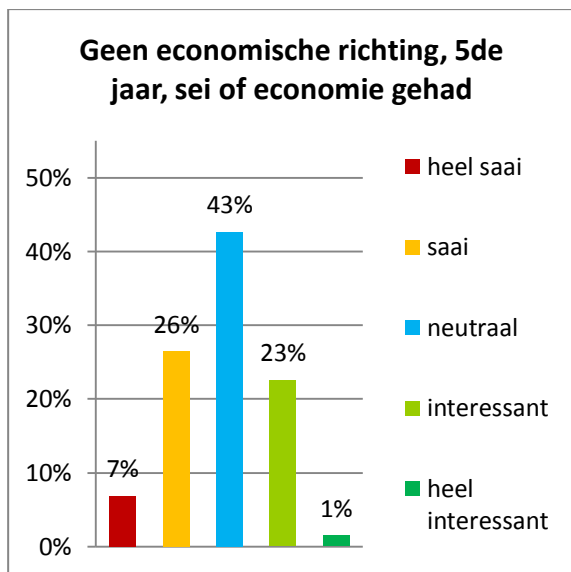
6.10.2 Thema ‘maatschappelijk’

Vijfde jaar

Bij het maatschappelijke deel ontdekken we een positievere tendens dan bij het financiële deel. Eerst en vooral is het duidelijk zichtbaar dat meer dan de helft van de leerlingen, zowel uit een economische als niet-economische richting, zich in het interessegebied neutraal tot heel interessant bevinden. We kunnen ook vaststellen dat leerlingen uit een economische richting iets meer geïnteresseerd zijn in dit onderwerp dan leerlingen uit een niet-economische richting. 38% van de economen vindt dit interessant tot heel interessant, terwijl dit 29% bij de niet-economen bedraagt.

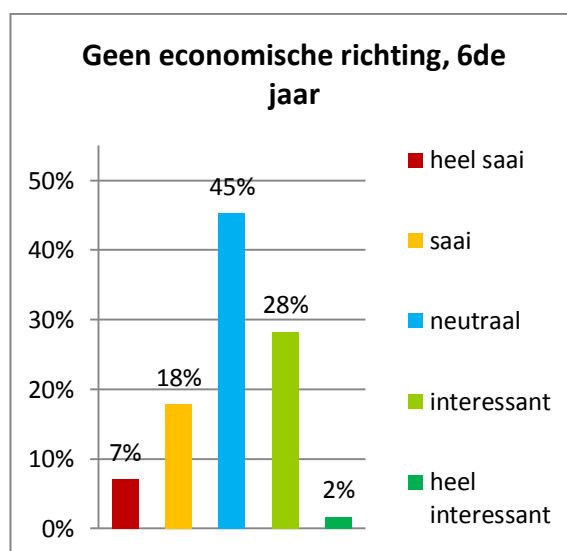
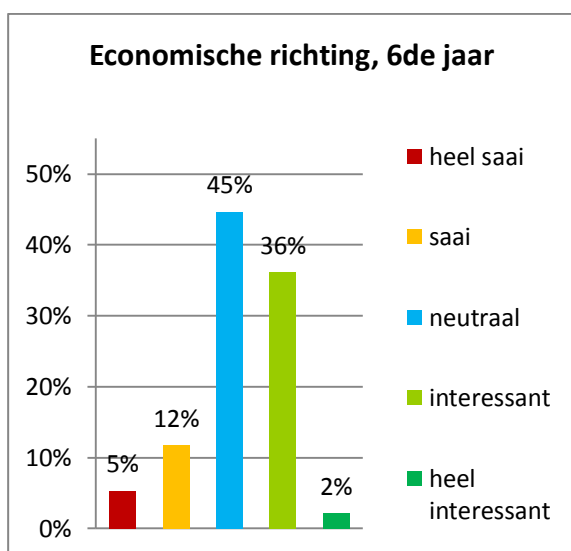

Ook wanneer we de leerlingen uit de niet-economische richtingen onder de loep nemen, zien we dat het al dan niet hebben van het vak SEI of economie in de voorgaande jaren een kleine invloed heeft op de interesse in het maatschappelijke gedeelte. We stellen vast dat 24% van de leerlingen met voorkennis geïnteresseerd tot zeer geïnteresseerd zijn in dit onderwerp. Bij de leerlingen zonder voorkennis ligt de interesse nog hoger, namelijk 31% bevindt zich in het interessegebied interessant tot zeer interessant. Dit kunnen we mogelijks verklaren door het feit dat de eerste groep wel degelijk SEI of economie in de voorgaande jaren heeft gevolgd, maar dat zij ervoor gekozen hebben hier momenteel niets meer mee te doen.

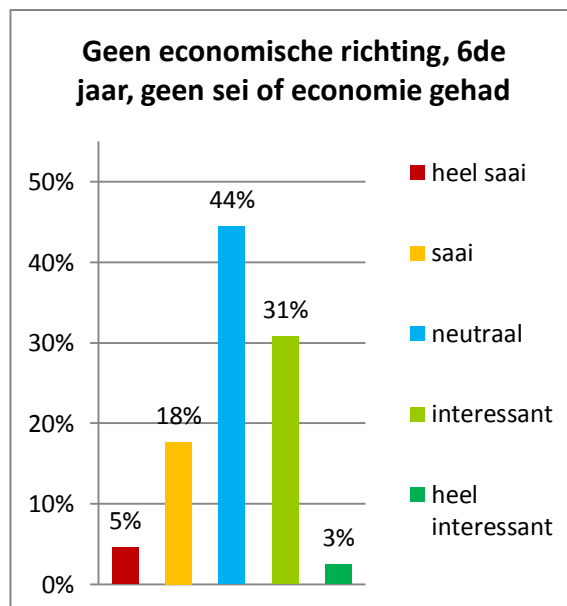
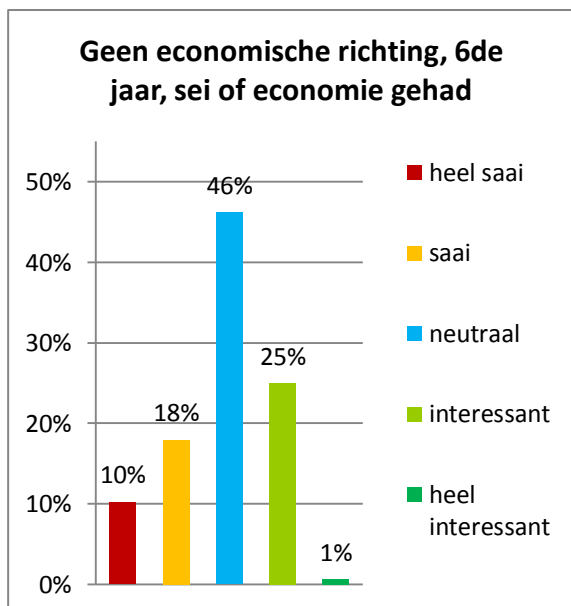

Zesde jaar

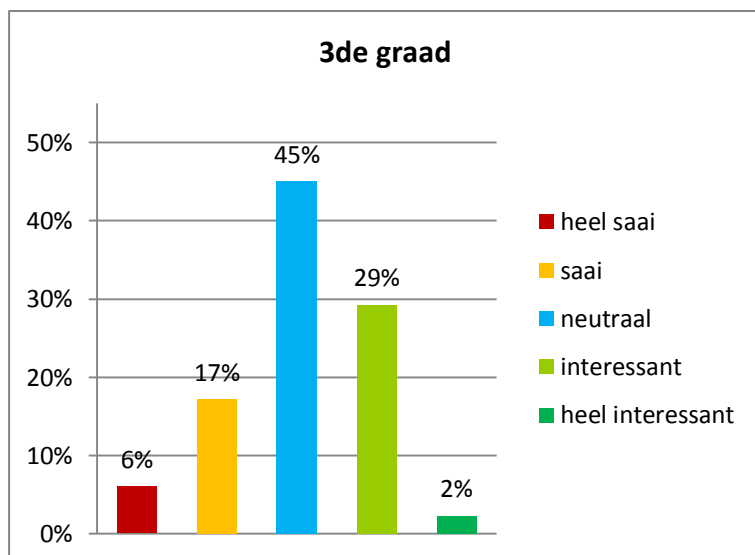
In het zesde jaar kunnen we hetzelfde vaststellen als in het vijfde jaar. Opnieuw neigt de algemene interesse naar de positieve kant bij beide categorieën. Bovendien merken we ook dat leerlingen uit een economische richting opnieuw iets meer geïnteresseerd zijn in dit onderwerp dan leerlingen uit een niet-economische richting. In het zesde jaar vinden 38% van de economen dit onderwerp boeiend tot heel boeiend, terwijl dit 30% is bij de niet-economen.

Ook de vergelijking tussen niet-economische richtingen in het zesde jaar met al dan niet voorkennis SEI of economie is bijna identiek als die in het vijfde jaar. Leerlingen zonder economische voorkennis vinden dit thema overwegend boeiender dan leerlingen met economische voorkennis.

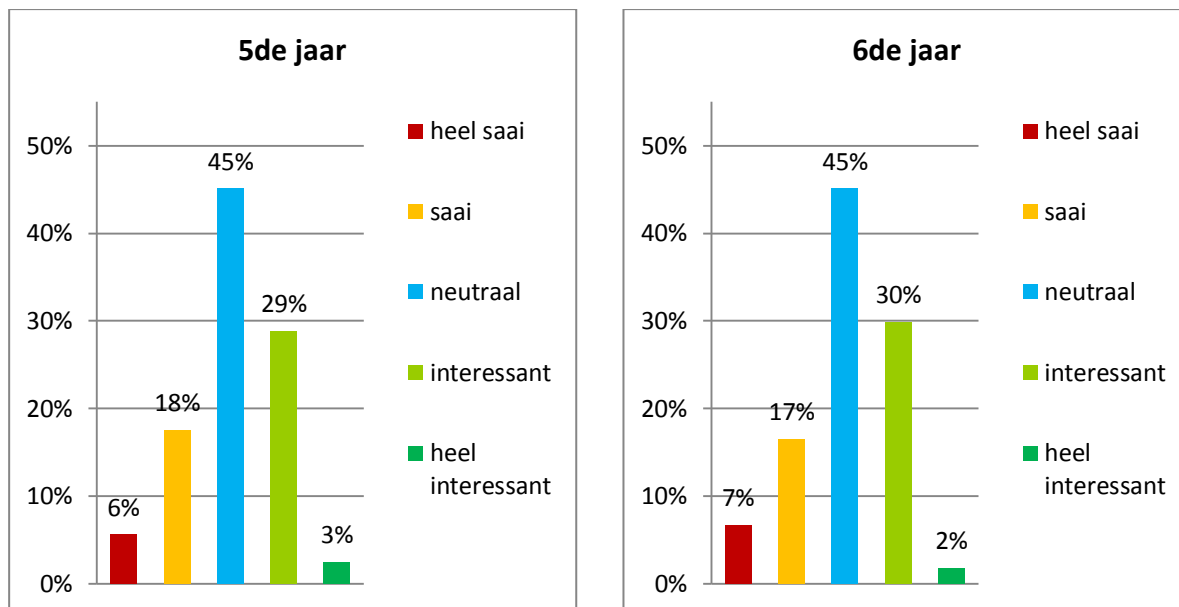

Derde graad (vijfde en zesde jaar)

Wat zichtbaar was in het vijfde en zesde jaar is vanzelfsprekend ook zichtbaar in de algemene interessegrafiek van de derde graad. We kunnen stellen dat de groep leerlingen die dit thema interessant tot heel interessant vindt groter is dan de groep die dit thema saai tot heel saai vindt. Dit gunstiger resultaat op het vlak van de interesse in combinatie met

het slechter resultaat op vlak van kennis, kan ons laten geloven dat leerlingen wel openstaan voor meer informatie over dit thema.

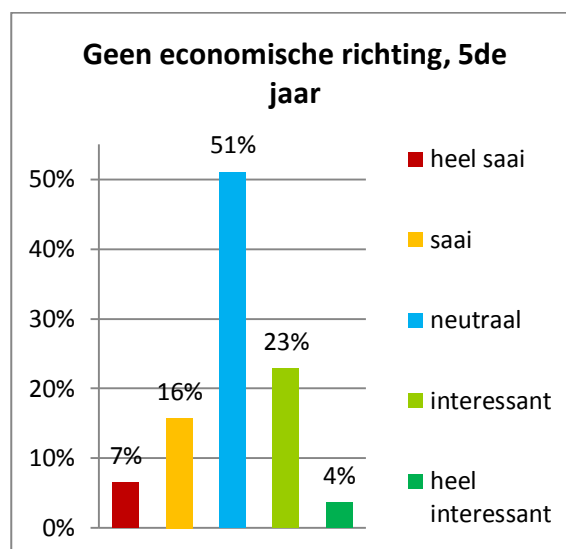
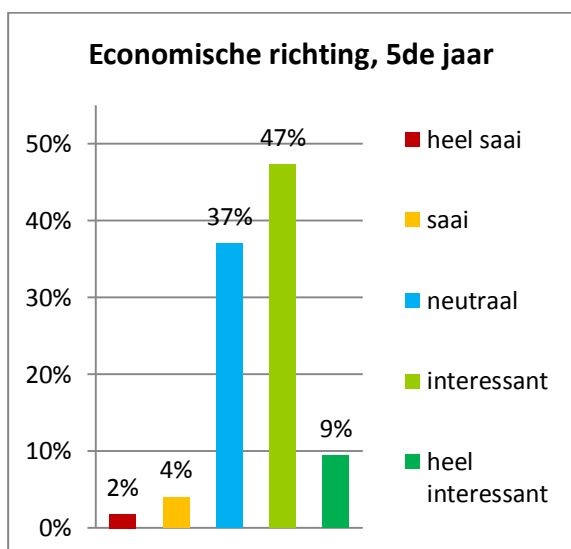
Wanneer we de algemene interessegrafiek van het vijfde jaar naast die van het zesde jaar leggen, kunnen we vaststellen dat deze bijna identiek zijn. Zowel in het vijfde als het zesde jaar bevinden zich 24% van de leerlingen in het gebied saai tot heel saai, 45% in neutraal en 32% situeert zich in het gebied interessant tot heel interessant. Het feit dat de leerlingen ouder worden, draagt niet noodzakelijk bij tot het interessanter worden van dit onderwerp. Opnieuw kunnen we vaststellen dat de leerlingen vooral een neutrale houding aannemen. Ze vinden het bijgevolg niet erg mochten ze meer in aanraking komen met dit thema.

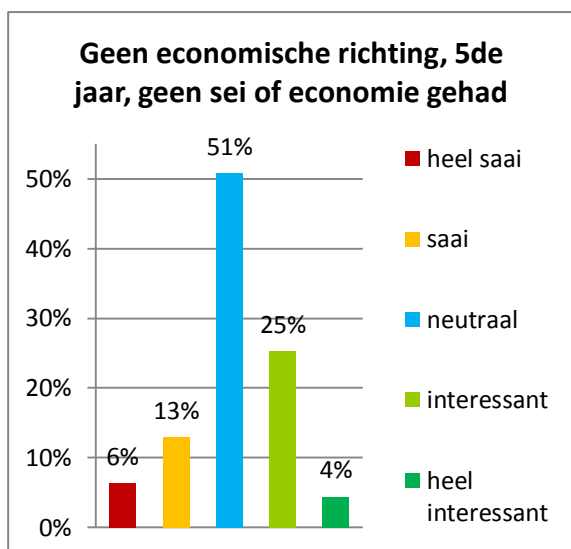
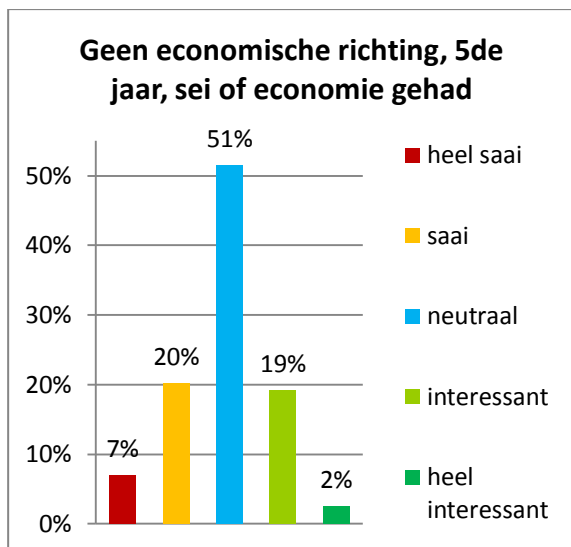
6.10.3 Thema 'Economisch'

Het derde thema dat aan bod komt in onze enquête is het economische thema. Wat de ondervraagde leerlingen van dit thema vinden, is hieronder weergegeven.

Vijfde jaar

De resultaten voor het economische gedeelte op het vlak van interesse zijn vrij positief. Toch merken we een duidelijk verschil tussen een economische en een niet-economische richting. Bij de economische richting geeft maar liefst 56% aan geïnteresseerd tot heel geïnteresseerd te zijn. 37% reageert neutraal en slechts 6% reageert negatief. In de niet-economische richtingen wordt eerder neutraal gereageerd, met 51% als resultaat.

Wanneer we de grafieken bekijken van de niet-economische richtingen in het vijfde jaar krijgen we resultaten te zien die de economie niet rechtstreeks naar de vuilbak katapulteren, zowel voor de niet-economische richtingen met en zonder voorkennis SEI of economie.

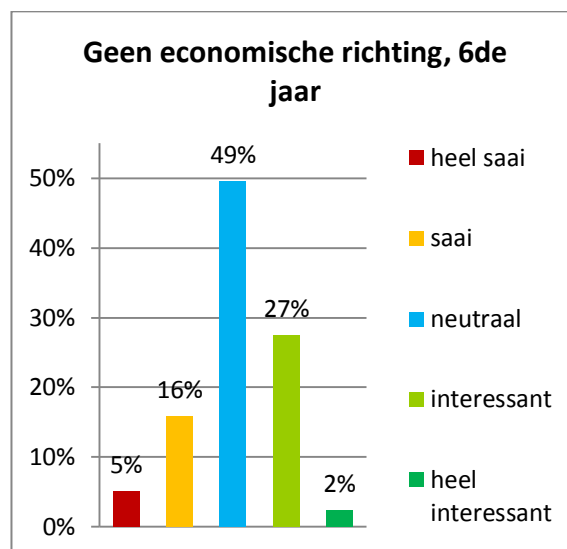
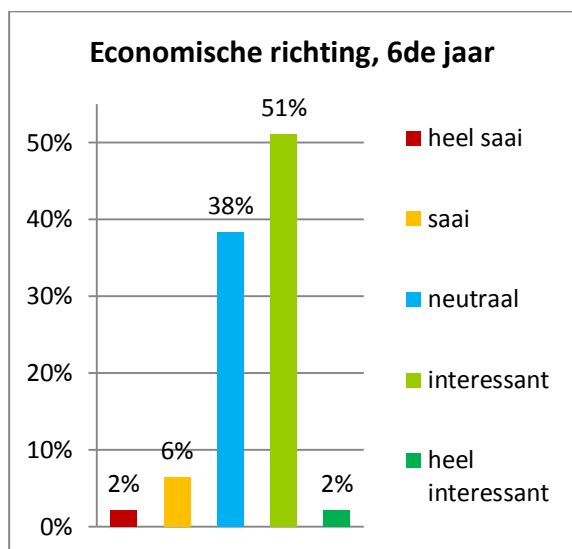
Wel kunnen we opmerken dat leerlingen zonder voorkennis, op relatief vlak, toch iets minder geïnteresseerd zijn in het thema economie dan leerlingen met voorkennis. Wanneer we de cijfers met elkaar vergelijken merken we dat er een verschil bestaat van 8% tussen leerlingen met of zonder voorkennis in het interessegebied 'saai' tot 'heel saai'.

We mogen zeker de som van het interessegebied 'interessant' en 'heel interessant' met respectievelijk 21% en 29% niet over het hoofd zien.'. Er zijn dus zeker ook leerlingen die openstaan voor dit onderdeel.

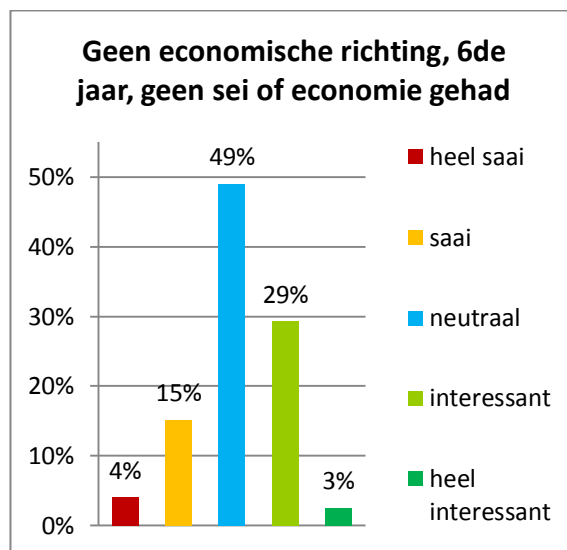
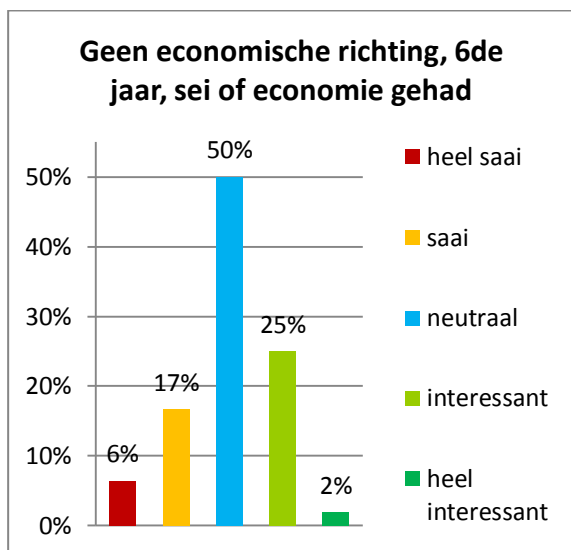
Zesde jaar

In het zesde jaar kunnen we ongeveer hetzelfde vaststellen als in het vijfde jaar. Opnieuw vinden we een groot deel van de niet-economisten terug in het interessegebied 'neutraal', maar liefst 49%. De economen daarentegen kiezen ervoor een uitgesproken positieve mening aan te geven, 51% bevindt zich namelijk in het interessegebied 'interessant'.

Wanneer we de interessegebieden 'saai' en 'heel saai' in beide categorieën met elkaar vergelijken, merken we dat het relatieve aandeel bij de niet-economisten toch merkkelijk groter is dan dat bij de economen.

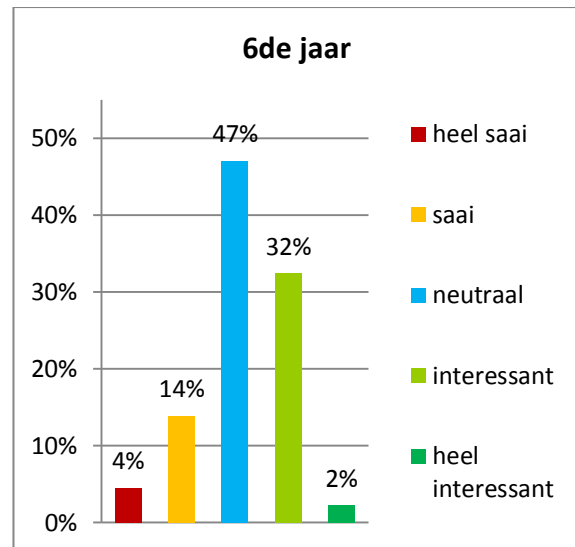
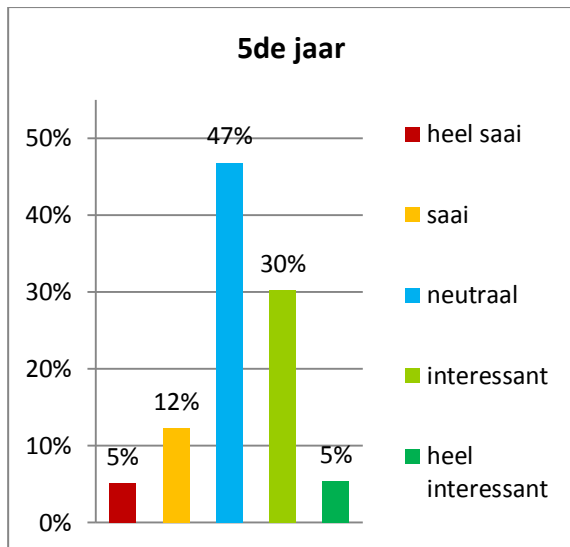
Ook in het zesde jaar kunnen we ten opzichte van het vijfde jaar geen opmerkelijke verschillen, waarnemen in de categorieën geen economische richting met voorkennis en geen economische richting zonder voorkennis. Opnieuw situeert zich het merendeel van de leerlingen in het interessegebied 'neutraal', namelijk 50% bij de niet-economisten met voorkennis en 49% bij de niet-economisten zonder voorkennis.

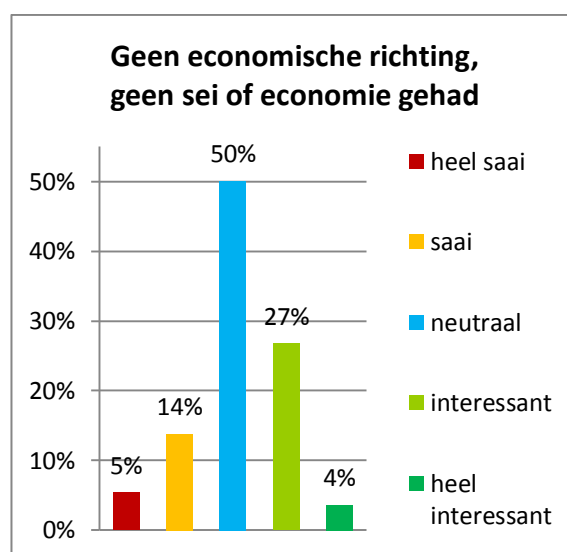
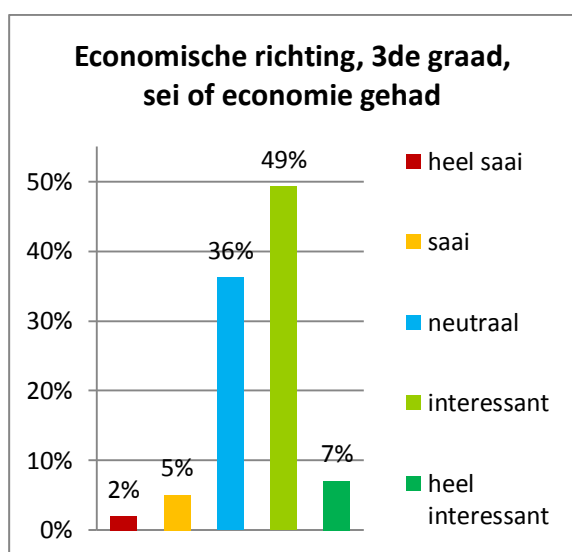

Derde graad (vijfde en zesde jaar)

Er is weinig evolutie te merken van het vijfde naar het zesde jaar. Algemeen kunnen we vaststellen dat de grafieken zo goed als gelijk blijven. Enkel tussen de interessegebieden 'heel interessant' en 'interessant' constateren we een licht negatieve evolutie. Hier zien we namelijk een verschuiving van 3% van het interessegebied 'heel interessant' naar 'interessant'. Wat we hier zeker niet mogen vergeten is het grote aantal leerlingen die 'neutraal' hebben aangeduid bij dit thema. Deze leerlingen vinden het niet 'zeer interessant', maar ook niet 'zeer saai'. We kunnen er dus van uitgaan dat deze leerlingen een neutrale houding zullen aannemen wanneer zij extra in aanraking zouden komen met dit thema.

Tenslotte maken we nog de vergelijking tussen de twee uitersten, namelijk economische richting met voorkennis en economische richting zonder voorkennis. We merken op dat de interesse bij deze laatste categorie toch negatiever ligt dan die bij de andere categorie. Er situeren zich namelijk 19% van de niet-economisten in het interessegebied 'heel saai' tot 'saai', terwijl dit slechts 7% bij de economen is. Bijgevolg merken we de omgekeerde vaststelling bij het interessegebied 'interessant' tot 'heel interessant'. Een bevinding die meerdere keren naar voren komt, is het feit dat niet-economisten een neutrale interessepositie prefereren.

6.11 Conclusie interesses

Algemeen mogen we stellen dat de getoonde interesse voor twee van de drie onderwerpen eerder matig is. Wanneer we de drie categorieën van dichterbij bekijken, zien we dat er geen 50% van de ondervraagde leerlingen zich situeert in het interessegebied 'interessant' tot 'heel interessant', behalve voor het economische gedeelte. Het hoogste percentage werd behaald in het economische deel waar 35% van de ondervraagden zich in het geïnteresseerd gebied bevinden.

Wanneer we de cijfergegevens optellen, kunnen we toch constateren dat 82% van de leerlingen neutraal staat of interesse vertoont tegenover economische onderwerpen, 76% voor maatschappelijke en 63% voor financiële. Het financiële gedeelte springt hierbij duidelijk in het oog met een opmerkelijk interesseverschil ten opzichte van de andere twee categorieën.

Wel stellen wij ons vragen over de benoeming van de drie onderdelen. Heeft de benaming van het onderdeel een invloed gehad op het interesseniveau dat de leerlingen aangaven? Hebben de leerlingen de interessebeoordeling uitgevoerd op basis van de titel van het onderdeel en niet op basis van wat de titel inhoudt? Leerlingen uit een economische richting kunnen het immers logisch vinden een eerder positieve beoordeling te geven aan het economische onderwerp.

Achteraf bekeken hadden we beter geopteerd om de drie delen niet te benoemen met een titel maar met een cijfer, namelijk deel 1, deel 2 en deel 3. Op deze manier zouden de titels de leerlingen minder beïnvloeden tijdens het aangeven van hun interesse. Dit zou, mogelijks, een objectiever beeld schetsen van de interesses bij de leerlingen.

Bovendien kunnen we vaststellen dat een groot deel van de ondervraagden kiest voor geen uitgesproken positieve of negatieve mening. Bij het financiële deel opteert 43% voor neutraal, bij het maatschappelijk deel is dit 45% en bij het economische deel 47%.

Economische richtingen zijn in het algemeen meer geïnteresseerd, in de door ons behandelde onderwerpen, dan niet-economische richtingen.

We veronderstellen dat leerlingen uit een niet-economische richting niet of onvoldoende op de hoogte zijn van wat economie juist inhoudt. Economie valt namelijk niet samen te vatten in twintig vragen waardoor niet-economisten economie eerder saai vinden indien één of meerdere vragen tegenvallen. Wanneer de leerlingen de antwoorden op één of meerdere vragen schuldig moeten blijven, kan dit demotiverend werken waardoor dit gevoel kan geprojecteerd worden op de interesseschaal.

6.12 Bespreking algemeen overzicht

Overzicht juiste antwoorden per vraag & gemiddelde interesse per thema

Hieronder vindt u een overzicht van het aantal leerlingen dat op een vraag juist geantwoord heeft.

		3de graad =1193 leerlingen 1193 leerlingen		5de jaar 745 leerlingen		6de jaar 448 leerlingen	
		Juist geantwoord	Procentueel	Juist geantwoord	Procentueel	Juist geantwoord	Procentueel
Financieel	Vraag 1	491	41,16%	307	41,21%	184	41,07%
	Vraag 2	489	40,99%	304	40,81%	185	41,29%
	Vraag 3	259	21,71%	176	23,62%	83	18,53%
	Vraag 4	464	38,89%	234	31,41%	230	51,34%
	Vraag 5	691	57,92%	408	54,77%	283	63,17%
	Vraag 6	325	27,24%	208	27,92%	117	26,12%
	Gemiddelde interesse (/5):	2,75		2,75		2,74	
Maatschappelijk	Vraag 7	473	39,65%	276	37,05%	197	43,97%
	Vraag 8	756	63,37%	475	63,76%	281	62,72%
	Vraag 9	255	21,37%	162	21,74%	93	20,76%
	Vraag 10	581	48,70%	361	48,46%	220	49,11%
	Vraag 11	341	28,58%	207	27,79%	134	29,91%
	Vraag 12	592	49,62%	356	47,79%	236	52,68%
	Vraag 13	343	28,75%	197	26,44%	146	32,59%
	Vraag 14	813	68,15%	477	64,03%	336	75,00%
	Vraag 15	160	13,41%	96	12,89%	64	14,29%
	Gemiddelde interesse (/5):	3,05		3,05		3,04	
Economisch	Vraag 16	1092	91,53%	675	90,60%	417	93,08%
	Vraag 17	379	31,77%	237	31,81%	142	31,70%
	Vraag 18	609	51,05%	378	50,74%	231	51,56%
	Vraag 19	872	73,09%	520	69,80%	352	78,57%
	Vraag 20	184	15,42%	107	14,36%	77	17,19%
	Gemiddelde interesse (/5):	3,17		3,19		3,14	

Hieronder vindt u de gemiddelde score van de leerlingen voor de 20 vragen.

	3de graad	5de jaar	6de jaar
Gemiddelde score (/20):	8,52	8,27	8,95
Procentueel:	42,62%	41,35%	44,73%

Wanneer we bovenstaand overzicht bekijken, kunnen we de volgende zaken besluiten.

Door de vele rode cijfers in de tabel is het duidelijk dat de leerlingen ondermaats presteren op de enquête. Wanneer we het vijfde jaar bekijken, zien we dat er slechts op zes van de twintig vragen meer dan 50% van de leerlingen correct antwoorden. In het zesde jaar merken we een lichte positieve evolutie, namelijk op zeven van de twintig vragen antwoorden meer dan 50% van de leerlingen correct.

De gemiddelde score van de derde graad ASO bedraagt 8,52/20. Dit geeft nogmaals weer dat de praktische financiële, maatschappelijke en economische basiskennis ondermaats is. We merken wel een positieve evolutie van het vijfde naar het zesde jaar.

7 Economie in het onderwijs: nu en in de toekomst

Uit het door ons gevoerde onderzoek is gebleken dat de leerlingen uit de derde graad ASO een tekort hebben aan financiële, maatschappelijke en economische basiskennis waar ze in het dagdagelijkse leven nood aan hebben. Het Belgisch onderwijssysteem behoort tot de beste op wereldvlak, maar hoe komt het dan dat dit het tekort aan economische kennis niet opvangt? Zijn er in de toekomst nodige hervormingen gepland die voor voldoende verbetering zullen zorgen?

De leerplannen

Wanneer we de leerplannen van Moderne Wetenschappen (SEI) en Economie bekijken, is het duidelijk dat er een tekort is aan een algemene economische basiskennis. De inhoud die aan bod komen in het leerplan SEI (socio-economische initiatie) zijn sterk afhankelijk van leerkracht tot leerkracht daar deze leerplandoelen ruim opgevat kunnen worden. Vaak komen de inhoud over de dagdagelijkse economische thema's te weinig aan bod in de lessen economie.

Economie in het secundair onderwijs

De afgelopen jaren en maanden was er in de media heel wat te doen rond het secundair onderwijs en haar hervormingen. In oktober 2011 verspreidde Pascal Smet allerlei berichten in de media omtrent herstructureringen van het secundair onderwijs: 'Vanaf 2014 zal economie een verplicht basisvak zijn voor alle richtingen in het secundair onderwijs'.

Ook het VVKSO is overtuigd van het belang van de sociaal- economische vorming van elke leerling. In mei 2012 stelde het Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs (VVKSO) zijn visie op het secundair onderwijs van de toekomst voor. Meer informatie hierover is terug te vinden in de brochure die zij publiceerden¹⁰ (Toekomst SO - in kleuren, 2012).

---

¹⁰ *Toekomst SO - in kleuren*. (2012, mei 8). Opgeroepen op mei 31, 2012, van VVKSO: <http://ond.vvksso-ict.com/toekomstso/Toekomst%20SO%20Inkleuren.pdf>

Het VVKSO is niet de enige organisatie die niet blijft stilzitten bij de hervorming van het secundair onderwijs. In tussentijd zijn er al vanaf 2010 oriënteringsgesprekken aan de gang, maar tot nu toe heeft dit nog geen resultaat. Er zijn twee grote blikvangers bij deze oriënteringsgesprekken: “de vooropgestelde brede eerste graad en de afschaffing van de onderwijsvormen”¹¹ (Hoeven, 2012)

Dat er binnen het secundair onderwijs grote veranderingen voor de deur staan, is ondertussen wel duidelijk voor iedereen. Het is nu enkel nog afwachten wanneer de hervormingen effectief zullen doorgevoerd worden en welke deze juist zullen zijn.

---

¹¹ Hoeven, J. V. (2012, juni). Structuurhervorming alleen volstaat niet. *Brandpunt* .

8 Besluit

Net zoals het onderzoek dat bij de tweede graad ASO gehouden werd, is onze enquête gericht op de financiële, maatschappelijke en economische basiskennis waarmee iedereen, in het dagelijkse leven, geconfronteerd wordt. Daarom is het toch verontrustend dat de leerlingen uit de derde graad een onvoldoende behalen voor de enquête. De leerlingen weten nauwelijks hoe ze geldig moeten stemmen, wat een doorlopende opdracht is en wanneer men recht heeft op een getrouwheidspremie. Dit is toch noodzakelijke kennis waarover deze jongeren moeten beschikken om te kunnen participeren aan de hedendaagse maatschappij?

Wij gaan ervan uit dat het onderwijs een belangrijke rol kan spelen in de aanpak van de hedendaagse noden en behoeften. Bovendien richten wij ons niet enkel tot de niet-economische richtingen maar ook bij de economische richtingen is er werk aan de winkel. Niettegenstaande er een toch wel merkbaar verschil is tussen beide groepen, hebben de economische richtingen ook nood aan bepaalde kennis. Daarom willen wij graag de deuren openen voor een vak algemene vorming, dat zowel aangeboden wordt aan de economische en niet-economische richtingen, waarin er financiële, maatschappelijke en economische thema's aan bod komen.

Bij het onderzoeken van de interesses van de leerlingen uit de derde graad hebben we echter gemerkt dat deze in de verschillende thema's eerder de negatieve kant opgaan. Zowel de economische als de niet-economische richtingen geven niet duidelijk aan erg geïnteresseerd te zijn in het financiële, maatschappelijke of economische deel.

We gaan ervan uit dat de leerlingen eerder de thema's beoordeeld hebben op hun naam en niet zozeer op hun inhoud. Bovendien kunnen we onze eerder negatieve interesses ook linken aan de eerder negatieve resultaten van de enquête. Wanneer leerlingen het gevoel krijgen niets over de behandelde thema's te weten, kan dit zeer demotiverend en vervelend werken.

9 Bijlagen

9.1 Bijlage 1: Schoolbevolking derde graad¹²

Schooljaar 2009-2010

SCHOOLBEVOLKING DERDE GRAAD

	ASO			TSO			KSO			BSO			Totaal 3de graad		
	J	M	T	J	M	T	J	M	T	J	M	T	J	M	T
Antwerpen															
Gemeenschapsonderwijs	914	1.068	1.982	707	665	1.372	121	218	339	1.113	1.144	2.257	2.855	3.095	5.950
Privaatrechtelijk	4.829	6.297	11.126	5.217	5.256	10.473	149	345	494	3.715	3.718	7.433	13.910	15.616	29.526
Provincie	20	39	59	539	168	707	9	15	24	729	314	1.043	1.297	536	1.833
Gemeente	208	234	442	1.011	420	1.431	50	62	112	1.111	741	1.852	2.380	1.457	3.837
Totaal	5.971	7.638	13.609	7.474	6.509	13.983	329	640	969	6.668	5.917	12.585	20.442	20.704	41.146
Vlaams-Brabant															
Gemeenschapsonderwijs	776	867	1.643	575	328	903	2	13	15	681	582	1.263	2.034	1.790	3.824
Privaatrechtelijk	3.120	3.851	6.971	2.747	2.020	4.767	28	90	118	1.147	1.386	2.533	7.042	7.347	14.389
Provincie	-	-	-	115	33	148	13	26	39	128	60	188	256	119	375
Gemeente	-	-	-	289	127	416	-	-	-	380	186	566	669	313	982
Totaal	3.896	4.718	8.614	3.726	2.508	6.234	43	129	172	2.336	2.214	4.550	10.001	9.569	19.570
Brussels Hoofdstedelijk Gewest															
Gemeenschapsonderwijs	272	293	565	93	138	231	50	78	128	149	217	366	564	726	1.290
Privaatrechtelijk	664	789	1.453	188	290	478	90	117	207	117	154	271	1.059	1.350	2.409
Gemeente	16	21	37	14	8	22	-	-	-	38	38	76	68	67	135
VI. Gemeenschapscomm.	-	-	-	20	9	29	-	-	-	58	11	69	78	20	98
Totaal	952	1.103	2.055	315	445	760	140	195	335	362	420	782	1.769	2.163	3.932

¹² Auteur onbekend (2009-2010). *Schoolbevolking voltijds gewoon secundair onderwijs*. Geraadpleegd op 28 mei 2012,

SCHOOLBEVOLKING DERDE GRAAD (VERVOLG)

	ASO			TSO			KSO			BSO			Totaal 3de graad		
	J	M	T	J	M	T	J	M	T	J	M	T	J	M	T
West-Vlaanderen															
Gemeenschapsonderwijs	517	640	1.157	659	589	1.248	41	30	71	897	938	1.835	2.114	2.197	4.311
Privaatrechtelijk	3.731	4.659	8.390	5.059	4.220	9.279	63	169	232	3.909	3.140	7.049	12.762	12.188	24.950
Provincie	-	-	-	181	17	198	-	-	-	84	21	105	265	38	303
Gemeente	-	-	-	-	-	-	68	115	183	-	-	-	68	115	183
Totaal	4.248	5.299	9.547	5.899	4.826	10.725	172	314	486	4.890	4.099	8.989	15.209	14.538	29.747
Oost-Vlaanderen															
Gemeenschapsonderwijs	1.076	1.345	2.421	1.074	621	1.695	39	63	102	1.213	1.054	2.267	3.402	3.083	6.485
Privaatrechtelijk	4.545	5.863	10.408	4.330	3.720	8.050	128	253	381	2.712	2.414	5.126	11.715	12.250	23.965
Provincie	-	-	-	422	217	639	-	-	-	496	280	776	918	497	1.415
Gemeente	145	195	340	176	39	215	110	176	286	291	166	457	722	576	1.298
Totaal	5.766	7.403	13.169	6.002	4.597	10.599	277	492	769	4.712	3.914	8.626	16.757	16.406	33.163
Limburg															
Gemeenschapsonderwijs	419	468	887	644	615	1.259	-	-	-	806	1.024	1.830	1.869	2.107	3.976
Privaatrechtelijk	2.380	3.173	5.553	3.221	2.114	5.335	75	123	198	2.815	2.137	4.952	8.491	7.547	16.038
Provincie	96	152	248	373	201	574	108	241	349	284	118	402	861	712	1.573
Gemeente	86	108	194	70	44	114	-	-	-	80	32	112	236	184	420
Totaal	2.981	3.901	6.882	4.308	2.974	7.282	183	364	547	3.985	3.311	7.296	11.457	10.550	22.007
ALGEMEEN TOTAAL															
Gemeenschapsonderwijs	3.974	4.681	8.655	3.752	2.956	6.708	253	402	655	4.859	4.959	9.818	12.838	12.998	25.836
Privaatrechtelijk	19.269	24.632	43.901	20.762	17.620	38.382	533	1.097	1.630	14.415	12.949	27.364	54.979	56.298	111.277
Provincie	116	191	307	1.630	636	2.266	130	282	412	1.721	793	2.514	3.597	1.902	5.499
Gemeente	455	558	1.013	1.560	638	2.198	228	353	581	1.900	1.163	3.063	4.143	2.712	6.855
VI. Gemeenschapscomm.	-	-	-	20	9	29	-	-	-	58	11	69	78	20	98
Totaal	23.814	30.062	53.876	27.724	21.859	49.583	1.144	2.134	3.278	22.953	19.875	42.828	75.635	73.930	149.565

9.2 Bijlage 2: Brief aan de begeleidende leerkracht

Geachte

Wij, laatstejaarsstudenten van de Opleiding Bachelor in het onderwijs: secundair onderwijs, voeren, in het kader van onze Bachelorproef, een onderzoek naar de financiële, maatschappelijk en economische basiskennis van leerlingen uit de derde graad ASO. Hiervoor bouwen wij verder op een gelijkwaardig onderzoek van afgelopen jaar dat de basiskennis van leerlingen uit de tweede graad ASO in beeld bracht.

Voor dit onderzoek hebben wij een korte enquête opgesteld die hoogstens vijftien minuten tijd in beslag neemt. De resultaten van deze enquête worden anoniem verwerkt.

Bij het afnemen van deze enquête vestigen wij graag uw aandacht op volgende punten:

- De enquête bestaat uit een **antwoordenblad** (pg. 1) en **vragenbladen** (pg. 2-5). Het is de bedoeling dat de leerlingen de antwoorden noteren op het antwoordenblad (ze mogen eventueel het antwoordenblad van het bundeltje scheuren om gemakkelijker te werken).
- De enquête moet volledig **individueel** ingevuld worden (wij vragen u met aandrang niet te antwoorden op inhoudelijke vragen van de leerlingen want deze kunnen de representativiteit van de steekproef beïnvloeden).

Bijgevolg mag er, tijdens de afname van de enquête, in geen geval communicatie zijn tussen de leerlingen onderling en de leerkracht en de leerlingen.

- De leerlingen mogen **niet gokken**. Indien ze het antwoord niet weten kunnen ze steeds kiezen tussen 'ik twijfel' of 'ik weet het niet'.
- Wanneer de leerlingen de volledige enquête hebben ingevuld, geven ze zowel het antwoordenblad als de vragenbladen af.

Alvast van harte bedankt voor uw tijd en medewerking.

Met vriendelijke groeten

Yannick De Blander

Stijn De Schepper

Siglin Reychler

Fiona Uyttersprot

3de Bachelor Opleiding Bachelor in het onderwijs: secundair onderwijs

9.3 Bijlage 3: De enquête

Wetenschappelijk onderzoek naar de maatschappelijke, economische en financiële basiskennis bij leerlingen van het 5° en 6° jaar ASO

Deze enquête is bedoeld om te peilen naar de maatschappelijke, de economische en de financiële kennis bij leerlingen van het 5° en het 6° jaar ASO. Opdat wij een zo goed mogelijk beeld kunnen krijgen van jouw kennis, is het belangrijk dat je deze enquête eerlijk en zelfstandig invult. Het is niet de bedoeling een zo hoog mogelijke score te halen, maar wel een beeld te vormen over jouw reeds verworven kennis. Indien je een antwoord dan ook niet weet, vragen wij je om dit eerlijk aan te duiden. Deze enquête wordt strikt anoniem verwerkt.

Daarnaast zouden wij ook graag te weten komen hoe interessant je de onderstaande onderwerpen vond en of je hier meer over te weten zou willen komen.

Vul de gegevens in:

School: _____

Studierichting: _____

Leerjaar: 5° jaar / 6° jaar

Heb je in de vorige jaren het vak 'SEI' gehad? ja / nee

Heb je in de vorige jaren het vak 'Economie' gehad? ja / nee

Hieronder vind je het formulier waarop jij bij de passende vraag jouw antwoord kan invullen. Omcirkel daarna hoe interessant je het onderwerp vond.

Financieel

1	2	3	4	5	6

Ik vond dit onderwerp				
heel saai	saai	neutraal	interessant	heel interessant

Maatschappelijk

7	8	9	10	11	12	13	14	15

Ik vond dit onderwerp				
heel saai	saai	neutraal	interessant	heel interessant

Economisch

16	17	18	19	20

Ik vond dit onderwerp				
heel saai	saai	neutraal	interessant	heel interessant

Financieel

- 1 Voor het betalen van de huur van mijn kot hebben mijn ouders met de bank geregeld dat de huurprijs iedere maand automatisch betaald wordt via hun zichtrekening. Dit is...
  - a een doorlopende opdracht
  - b een overschrijving
  - c een domiciliëring
  - d ik twijfel
  - e ik weet het niet

- 2 Welk van onderstaande beleggingsvormen is het snelst omzetbaar in geld, rekening houdend met het minst bijkomende kosten?
  - a termijnrekening
  - b spaarrekening
  - c belegging in kapitaalgoederen, bv. een huis
  - d ik twijfel
  - e ik weet het niet

- 3 Op 1 maart open ik een spaarboekje waarop ik 1000,00 euro stort. De getrouwheidspremie bedraagt 1,50%. Na 5 maanden haal ik 250,00 euro van mijn spaarrekening. Op welk bedrag wordt op 31 december 2011 de getrouwheidspremie berekend?
  - a 1000,00 euro
  - b 750,00 euro
  - c 250,00 euro
  - d ik heb geen recht op de getrouwheidspremie
  - e ik twijfel
  - f ik weet het niet

- 4 Een obligatie is...
  - a een effect dat een deel van het kapitaal van een onderneming vertegenwoordigt
  - b een effect, uitgegeven door een overheidsinstelling of een bedrijf dat een deel van een lening op middellange of lange termijn vertegenwoordigt
  - c een effect dat altijd door een financiële instelling doorlopend wordt uitgegeven
  - d ik twijfel
  - e ik weet het niet

- 5 Toen ik 6 jaar was hebben mijn ouders op mijn naam een spaarrekening geopend waar zij wettelijke vertegenwoordiger van zijn en maandelijks 25,00 euro op storten. Ik ben nu 17 jaar en mijn ouders hebben financiële problemen. Zij kunnen het geld...
  - a van mijn spaarrekening halen zonder mijn toestemming
  - b van mijn spaarrekening halen maar hebben hiervoor mijn toestemming nodig
  - c helemaal niet van mijn spaarrekening halen
  - d ik twijfel
  - e ik weet het niet

- 6 Ik heb van mijn ouders voor mijn verjaardag 300,00 euro gekregen. Dit bedrag beleg ik voor exact 1 jaar. Ik kan dit geld op mijn gereguleerde spaarrekening beleggen, waarop 2% intrest geldt of via een kasbon waarop ik 2,10% intrest krijg. Ik wil het hoogste rendement, daarom beleg ik mijn geld...
  - a op mijn spaarboekje
  - b in een kasbon
  - c ik twijfel
  - d ik weet het niet

Maatschappelijk

- 7 Je krijgt hieronder enkele afbeeldingen van kaarten uit het dagelijkse leven. Hierop staan enkele gegevens aangeduid met een letter.

Wat stellen deze letters voor?

- a **a** is het rijksregisternummer, **c** is het zichtrekeningnummer, **e** is het nummer van de identiteitskaart
  - b **b** is het nummer van de SIS-kaart, **c** is het zichtrekeningnummer, **d** is het nummer van de bankkaart
  - c **a** is het rijksregisternummer, **b** is het nummer van de SIS-kaart, **e** is het nummer van de identiteitskaart
  - d **a** is het nummer van de SIS-kaart, **b** is het rijksregisternummer, **c** is het zichtrekeningnummer
  - e ik twijfel
  - f ik weet het niet
- 8 Hoeveel dagen mag ik als jobstudent van 17 jaar in 2012 werken opdat dit geen financieel nadelige gevolgen zou hebben voor mijn ouders?
- a ik mag 23 dagen werken tijdens juli, augustus en september en 23 dagen tijdens de andere maanden van het jaar
  - b ik mag 23 dagen werken tijdens juli, augustus en 23 dagen tijdens de andere maanden van het jaar
  - c ik mag verspreid over het volledige jaar 50 dagen werken
  - d ik twijfel
  - e ik weet het niet
- 9 Duid het juiste antwoord aan.
- a VBO is een vertegenwoordiger van de werkgevers
  - b ACV is een vertegenwoordiger van de werkgevers
  - c UNIZO is een vertegenwoordiger van de werknemers
  - d ik twijfel
  - e ik weet het niet

- 10 Ik ben 19 jaar en moet in 2012 gaan stemmen voor de gemeenteraadsverkiezingen. In welk geval stem ik geldig?
- a ik weet niet voor welke partij de persoon waarop ik wil stemmen opkomt en schrijf daarom zijn naam op het stembiljet
  - b ik kleur het bolletje van één kandidaat van een partij en doorstreep de andere leden van de partij
  - c ik kleur twee bolletjes, één bij mijn nonkel en één bij mijn vader die beiden opkomen bij de CD&V
  - d ik kleur een bolletje bij mijn tante, lid van de VLD en ook bij mijn buurvrouw, lid van GROEN
  - e ik twijfel
  - f ik weet het niet
- 11 Ik word aangeworven als bediende. In de collectieve arbeidsovereenkomst van het bedrijf staat dat ik per gewerkte dag recht heb op één maaltijdcheque op mijn naam, ter waarde van 5,50 euro. Daarvan moet ik wel 1,09 euro zelf betalen, dat rechtstreeks van mijn nettoloon gehouden wordt. Eigenlijk is dit...
- a hetzelfde als een verhoging van mijn brutoloon met 4,41 euro per gewerkte dag
  - b voordelig omdat hiervan geen bedrijfsvoorheffing afgehouden wordt
  - c voordelig omdat hiervan geen RSZ en geen bedrijfsvoorheffing afgehouden wordt
  - d ik twijfel
  - e ik weet het niet
- 12 Ik loop in een winkel en zie in de etalage een gsm met prijsetiket van 10,00 euro. Ik aarzel niet en koop de gsm. Eénmaal aan de kassa wijst de kassierster mij erop dat het om een drukfout gaat en de gsm in werkelijkheid 100,00 euro kost. Welke prijs moet ik uiteindelijk betalen als ik de wetgeving volg?
- a ik moet de werkelijke prijs betalen die 100,00 EUR bedraagt
  - b het product mag niet verkocht worden
  - c ik heb het recht de gsm te kopen aan 10,00 EUR
  - d ik twijfel
  - e ik weet het niet
- 13 Mijn ouders hebben een woning die zij sinds twee jaar verhuren aan een gezin. Reeds drie maanden betaalden zij de huur niet meer. Met dit probleem kunnen mijn ouders terecht bij...
- a de burgerlijke rechtbank
  - b de correctionele rechtbank
  - c het vredegerecht
  - d ik twijfel
  - e ik weet het niet
- 14 Sanne is haar definitief rijbewijs verloren. Wat moet ze doen?
- a Sanne gaat eerst langs bij de politie die verantwoordelijk is voor haar gemeente. Hier laat ze een vaststelling doen 'verlies van rijbewijs'. Met dit formulier kan ze naar het gemeentehuis gaan om een nieuw rijbewijs aan te vragen.
  - b Sanne wendt zich tot de dienst burgerlijke zaken op het gemeentehuis om een nieuw rijbewijs te krijgen.
  - c Sanne gaat naar het politiekantoor van haar gemeente. Er wordt een document opgemaakt van 'verlies van rijbewijs' en vervolgens krijgt Sanne ter plaatse een nieuw rijbewijs.
  - d ik twijfel
  - e ik weet het niet
- 15 Ik merk in de folder van de Aldi een uitzonderlijke promotie omtrent een USB-stick van 32 gigabyte voor 30,00 euro. De promotie start op 17 april 2012 en loopt tot 30 april 2012 zolang de voorraad strekt. Op 18 april wil ik de USB-stick in de betreffende winkel kopen, maar de voorraad is reeds uitgeput. Wat moet Aldi doen volgens de wetgeving?
- a Aldi moet niets ondernemen
  - b Aldi moet een bon uitschrijven voor een gelijkwaardige USB-stick
  - c Aldi moet de klant een schadevergoeding betalen die 25% van de totale prijs van de uitzonderlijke promotie bedraagt
  - d ik twijfel
  - e ik weet het niet

Economisch

- 16 Naar jaarlijkse gewoonte verkoopt de plaatselijke jeugdbeweging pannenkoeken in het dorp. Op het einde van de dag hebben ze 1000 pakjes ter waarde van 5,00 euro verkocht. De 5000,00 euro die ze opgehaald hebben, is...
- a de omzet van die dag
  - b de winst van die dag
  - c ik twijfel
  - d ik weet het niet
- 17 Het loon dat je krijgt na aftrek van de RSZ noemt men...
- a het brutoloon
  - b het belastbaar loon
  - c het nettoloon
  - d ik twijfel
  - e ik weet het niet
- 18 Ik heb een huis geërfd van mijn grootvader en besluit dit huis privé te verhuren aan een gezin. Dit is voor mij een vorm van...
- a roerende inkomsten
  - b onroerende inkomsten
  - c diverse inkomsten
  - d bedrijfsinkomsten
  - e ik twijfel
  - f ik weet het niet
- 19 Een knelpuntberoep is een beroep waarbij er...
- a evenveel mogelijke werknemers als vacatures zijn
  - b te veel mogelijke werknemers zijn en te weinig vacatures
  - c te weinig mogelijke werknemers zijn en te veel vacatures
  - d ik twijfel
  - e ik weet het niet
- 20 Ik ben 17 jaar en ik wil met mijn spaargeld een nieuwe brommer kopen. Ik kan dit...
- a zonder toestemming van mijn ouders
  - b enkel met expliciete toestemming van mijn ouders
  - c met stilzwijgende of expliciete toestemming van mijn ouders
  - d ik twijfel
  - e ik weet het niet

9.4 Bijlage 4: Oplossing enquête

1 Voor het betalen van de huur van mijn kot hebben mijn ouders met de bank geregeld dat de huurprijs iedere maand automatisch betaald wordt via hun zichtrekening. Dit is...

a een doorlopende opdracht

Uitleg¹³:

Wanneer iemand de opdracht geeft aan zijn bank om een vast bedrag op een vast (vooraf bepaald) tijdstip te betalen, dan noemt men deze opdracht een doorlopende opdracht.

Een doorlopende opdracht wordt vaak gebruikt bij het betalen van de huis- of kothuur, de uitbetaling van het maandgeld aan de kinderen....

(Doorlopende opdracht)

2 Welk van onderstaande beleggingsvormen is het snelst omzetbaar in geld, rekening houdend met het minst bijkomende kosten?

b spaarrekening

Uitleg¹⁴:

Wanneer we op zoek gaan naar de beleggingsvorm die het snelst omzetbaar is in geld moeten we de liquiditeit van de verschillende beleggingsvormen gaan bekijken.

Bij een belegging in kapitaalgoederen (bv. een huis) is de belegging niet liquide omdat deze belegging niet onmiddellijk omzetbaar is in geld. Het duurt vaak een tijdje alvorens een huis verkocht raakt. Deze belegging zou meer liquide zijn indien je het ver onder zijn waarde zou verkopen. In dit geval doet de belegger verlies en dat is niet de bedoeling.

Indien je je geld belegt op een spaarrekening dan is deze belegging zeer liquide. Je belegde geld is, meestal, onmiddellijk beschikbaar en dit voor een onbeperkt bedrag.

---

¹³ Doorlopende opdracht. (sd). Opgeroepen op mei 24, 2012, van ING:

<http://www.ing.be/independent/showdoc.jsp?docid=025692&lang=nl>

¹⁴ Vakgroep Economie. (2010-2011). *Economie vakstudie 3: Thema 6: Beleggen en kredieten*. Gent: Arteveldehogeschool.

Wanneer je, tenslotte, je geld belegt op een termijnrekening, is je geld pas beschikbaar na afloop van de afgesproken looptijd. Indien je jouw geld vóór deze termijn opvraagt, moet je vaak bijkomende kosten betalen.

We kunnen dus besluiten dat geld beleggen op een spaarrekening het snelst omzetbaar is in geld en dit zonder bijkomende kosten.

(Vakgroep Economie, 2010-2011)

- 3 Op 1 maart open ik een spaarboekje waarop ik 1000,00 euro stort. De getrouwheidspremie bedraagt 1,50%. Na 5 maanden haal ik 250,00 euro van mijn spaarrekening. Op welk bedrag wordt op 31 december 2011 de getrouwheidspremie berekend?

d ik heb geen recht op de getrouwheidspremie

Uitleg^{15,16}:

Wanneer je een bepaald bedrag belegt op je spaarrekening heb je recht op twee vergoedingen namelijk een basisrente en een getrouwheidspremie.

De basisrente is een vergoeding die je krijgt van je bank voor elke dag dat je geld op je spaarrekening staat. Daarbovenop krijg je ook een getrouwheidspremie van je bank. Deze getrouwheidspremie is een vergoeding die je krijgt voor het geld dat gedurende een langere periode op je spaarrekening blijft staan. Concreet wordt een getrouwheidspremie, uitgekeerd voor elk bedrag dat gedurende twaalf opeenvolgende kalendermaanden op je spaarrekening blijft staan of elf maanden binnen eenzelfde kalenderjaar.

In bovenstaand geval heb je geen recht op een getrouwheidspremie aangezien het geld nog geen elf of twaalf opeenvolgende kalendermaanden op je spaarrekening staat.

Mocht je op 1 januari je spaarboekje geopend hebben met hetzelfde bedrag en na vijf maanden 250,00 euro ervan gehaald hebben dan had je op 31 december wel recht op een getrouwheidspremie.

De getrouwheidspremie zou, in dit geval, berekend worden op 750,00 euro.

(Spaarrekeningen - Wat is de basisrente?)

(Spaarrekeningen - Wat is de getrouwheidspremie?)

---

¹⁵ *Spaarrekeningen - Wat is de basisrente?* (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van Spaargids:

<http://www.spaargids.be/sparen/basisrente.html>

¹⁶ *Spaarrekeningen - Wat is de getrouwheidspremie?* (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van Spaargids:

<http://www.spaargids.be/sparen/getrouwheidspremie.html>

4 Een obligatie is...

- b een effect, uitgegeven door een overheidsinstelling of een bedrijf dat een deel van een lening op middellange of lange termijn vertegenwoordigt

Uitleg^{17,18}:

Wanneer een bedrijf of de overheid financiële middelen nodig heeft, kan men dit verkrijgen door het uitgeven van een obligatielening. Een obligatie is een bewijs van de schuld die men voor de lening is aangegaan. Een persoon die in het bezit is van een obligatie leent geld aan een bedrijf of aan de overheid en krijgt hiervoor in de plaats een jaarlijkse rentevergoeding.

(Obligatie?, 2012)

(Beleggen in obligaties)

5 Toen ik 6 jaar was hebben mijn ouders op mijn naam een spaarrekening geopend waar zij wettelijke vertegenwoordiger van zijn en maandelijks 25,00 euro op storten. Ik ben nu 17 jaar en mijn ouders hebben financiële problemen. Zij kunnen het geld...

- a van mijn spaarrekening halen zonder mijn toestemming

Uitleg¹⁹:

Het geld op de spaarrekening op naam van het kind, behoort het kind toe en niet de ouders. De ouders kunnen dus enkel geld afhalen van de spaarrekening, indien het in het belang van het kind is. Wanneer de ouders financiële problemen hebben, zullen ze het moeilijk hebben om hun kind te voorzien in voeding, kledij... en ook schoolkosten mogen niet vergeten worden. Bovenstaande elementen belangen het kind aan en hiervoor mag er dus wel geld van de spaarrekening gehaald worden.

(Wie mag geld afhalen van een rekening van een minderjarige?, 2008)

---

¹⁷ *Obligatie?* (2012, mei 12). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Wikipedia: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Obligatie>

¹⁸ *Beleggen in obligaties.* (sd). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Beleggerwereld:
<http://www.beleggerswereld.com/beleggen/obligaties>

¹⁹ *Wie mag geld afhalen van een rekening van een minderjarige?* (2008, september 23). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Financiële informatie: <http://www.financieleinformatie.be/2008/09/23/wie-mag-geld-afhalen-van-een-rekening-van-een-minderjarige>

6 Ik heb van mijn ouders voor mijn verjaardag 300,00 euro gekregen. Dit bedrag beleg ik voor exact 1 jaar. Ik kan dit geld op mijn gereguleerde spaarrekening beleggen, waarop 2% intrest geldt of via een kasbon waarop ik 2,10% intrest krijg. Ik wil het hoogste rendement, daarom beleg ik mijn geld...

a op mijn spaarboekje

Uitleg^{20,21}:

Wanneer je deze beleggingsvormen met elkaar vergelijkt, moet je ook rekening houden met de, eventuele, belastingen die op de verworven intresten geheven worden.

Deze belasting noemt men roerende voorheffing.

Sinds 2012 betaal je 21% roerende voorheffing op de verworven intresten van een kasbon. Wanneer we de berekening maken, brengt 300,00 euro (dat belegd is voor exact 1 jaar in de vorm van een kasbon met rendement 2,1%) slechts 4,98 euro op (verworven intrest zonder roerende voorheffing = $300,00 * 2,1\% = 6,30$ euro; verworven intrest na aftrek van roerende voorheffing = $6,30 - 21\% \text{ van } 6,30 = 4,98$ euro).

De verworven intresten op een gereguleerde spaarrekening zijn vrij van roerende voorheffing (in 2012 tot een interest van 1830,00 euro). Wanneer we diezelfde 300,00 euro beleggen voor exact 1 jaar op een spaarrekening met rendement 2%, brengt dit ons 6,00 euro op (verworven intrest = $300,00 * 2\% = 6,00$ euro).

We kunnen dus besluiten dat we, in deze omstandigheden, ons geld beter beleggen op het spaarboekje omdat we daar het hoogste rendement halen.

(Wat is roerende voorheffing?)

---

²⁰ *Wat is roerende voorheffing?* (sd). Opgeroepen op mei 24, 2012, van Spaargids:

<http://www.spaargids.be/sparen/spaarrekeningen-roerende-voorheffing.html>

²¹ *Wat is roerende voorheffing?* (sd). Opgeroepen op mei 24, 2012, van Woutervhb:

http://termijnrekeningen.woutervhb.be/info_roerendevoorheffing.asp

houder. Dit rijksregisternummer is op twee plaatsen terug te vinden nl. op de voorzijde van de SIS-kaart (in de rechter bovenhoek) en op de identiteitskaart (in de linker bovenhoek).

Een zichtrekeningnummer begint steeds met IBAN gevolgd door de landcode (in het geval van België BE), twee controlecijfers en het rekeningnummer.

(Help SIS-kaartnummer)

(Help rijksregisternummer)

(Wat is IBAN?)

8 Hoeveel dagen mag ik als jobstudent van 17 jaar in 2012 werken opdat dit geen financieel nadelige gevolgen zou hebben voor mijn ouders?

c ik mag verspreid over het volledige jaar 50 dagen werken

Uitleg²⁵:

Volgens de vorige reglementering mocht een jobstudent slechts 46 dagen werken per jaar (23 dagen tijdens de zomermaanden en 23 dagen tijdens de rest van het schooljaar). Wanneer deze richtlijn overschreden werd, werden zowel de jobstudent als de werkgever gestraft. Ze moesten beiden, voor de voorgaande en bijkomende gewerkte dagen, sociale zekerheid betalen.

Daar kwam op 1 januari 2012 verandering in. Nu mag een jobstudent, per kalenderjaar, maximum 50 dagen werken. Deze werkdagen mag de jobstudent volledig vrij kiezen doorheen het jaar. Wanneer een jobstudent toch langer dan 50 dagen wil werken, gaat hij vanaf dag 51 over naar een gewoon werknemersstatuut met de daarbij horende sociale bijdragen.

(Hoe lang mag ik als jobstudent werken?)

---

²⁵ *Hoe lang mag ik als jobstudent werken?* (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van Jobat:

<http://www.jobat.be/nl/artikels/hoe-lang-mag-ik-als-jobstudent-werken>

- 9 Duid het juiste antwoord aan.
- a VBO is een vertegenwoordiger van de werkgevers

Uitleg^{26,27,28}:

De afkorting VBO staat voor Verbond van Belgische Ondernemingen. Aangezien dit een werkgeversorganisatie is, is antwoordmogelijkheid a het enige correcte antwoord.

De afkorting ACV staat voor Algemeen Christelijk Vakverbond. Dit is dus geen vertegenwoordiger van de werkgevers maar wel van de werknemers.

De afkorting UNIZO staat voor Unie van Zelfstandige Ondernemers. Dit is dus geen vertegenwoordiger van de werknemers maar wel van de werkgevers.

(Het VBO, woordvoerder van de ondernemingen in België)

(Het ACV - Algemeen Christelijk Vakverband)

(Alles over UNIZO)

- 10 Ik ben 19 jaar en moet in 2012 gaan stemmen voor de gemeenteraadsverkiezingen. In welk geval stem ik geldig?
- c ik kleur twee bolletjes, één bij mijn nonkel en één bij mijn vader die beiden opkomen bij de CD&V

Uitleg^{29,30}:

Je stem uitbrengen kan op verschillende manieren.

Eenzijds kan je kiezen voor een lijststem wanneer je op één lijst stemt, anderzijds voor een naamstem wanneer je op meerdere personen stemt. Je kan ook opteren voor een combinatie van de twee nl. op

---

²⁶ *Het VBO, woordvoerder van de ondernemingen in België.* (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van VBO: http://vbo-feb.be/het_vbo

²⁷ *Het ACV - Algemeen Christelijk Vakverband.* (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van ACV: http://www.acv-online.be/het_acv/default.asp

²⁸ *Alles over UNIZO.* (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van UNIZO: <http://www.unizo.be/allesoverunizo.jsp>

²⁹ *Hoe kan ik geldig stemmen?* (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van Vlaanderen: http://www.vlaanderen.be/servlet/Satellite?pagename=Infolijn%2FView&c=Solution_C&p=1186804409590&cid=1236622920354

³⁰ *Stemmen.* (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van Vlaams Parlement: <http://www.vlaamsparlement.be/vp/informatie/verkiezingen/geldigstemmen.html>

een lijst stemmen en op één of meer personen. Belangrijk is wel dat al deze stemmen binnen dezelfde lijst vallen. Wanneer dit niet het geval is, stem je ongeldig.

Antwoordmogelijkheid a en b zijn fout aangezien je stem ongeldig is van zodra er geschreven wordt op het stembiljet. Antwoordmogelijkheid c is fout aangezien hier stemmen zijn uitgebracht bij verschillende partijen/lijsten.

(Hoe kan ik geldig stemmen?)

(Stemmen)

- 11 Ik word aangeworven als bediende. In de collectieve arbeidsovereenkomst van het bedrijf staat dat ik per gewerkte dag recht heb op één maaltijdcheque op mijn naam, ter waarde van 5,50 euro. Daarvan moet ik wel 1,09 euro zelf betalen, dat rechtstreeks van mijn nettoloon gehouden wordt. Eigenlijk is dit...

c voordelig omdat hiervan geen RSZ en geen bedrijfsvoorheffing afgehouden wordt

Uitleg³¹:

Het meeste verspreide extralegale voordeel dat je bovenop je loont kan krijgen, is een maaltijdcheque. Het nettoloon wordt met een bepaald bedrag verhoogd door de maaltijdcheque. Indien datzelfde bedrag niet in de vorm van een maaltijdcheque aan de werknemer gegeven wordt, maar gewoon bij het bruto-loon wordt toegevoegd, zou dit nadeliger voor de werknemer uitkomen. Van het bruto-loon wordt er namelijk RSZ en bedrijfsvoorheffing afgehouden. Bij een maaltijdcheque is dit dus niet het geval. Eén van de wettelijke voorwaarden is wel dat de werknemer per maaltijdcheque een minimum-bijdrage van 1,09 euro moet betalen.

(Maaltijdcheques)

- 12 Ik loop in een winkel en zie in de etalage een gsm met prijsetiket van 10,00 euro. Ik aarzel niet en koop de gsm. Eénmaal aan de kassa wijst de kassierster mij erop dat het om een drukfout gaat en de gsm in werkelijkheid 100,00 euro kost. Welke prijs moet ik uiteindelijk betalen als ik de wetgeving volg?

c ik heb het recht de gsm te kopen aan 10,00 EUR

---

³¹ *Maaltijdcheques*. (sd). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Jobat: <http://www.jobat.be/nl/tag/maaltijdcheques/?gclid=CJzvqZr7orACFcVJ3godUyG0Xg>

Uitleg³²:

De wetgeving zegt dat er geen andere prijs aan de kassa mag worden aangerekend, dan wat vermeld is bij het product in de rekken. Dit wil zeggen dat wanneer er op het prijsetiket van de gsm €10,00 staat, dat dit de prijs is die aan de kassa betaald moet worden.

Er zijn echter twee uitzonderingen waarbij een verkoper een andere prijs mag vragen dan de prijs die hij/zij vermeldde bij het product:

- Wanneer de verkoper het product zou verkopen met verlies. Het is verboden om producten met verlies te verkopen, uitgezonderd in gevallen van koopjes of uitverkoop.
- Wanneer het een overduidelijke fout betreft. Als een nieuwe auto staat geprijsd tegen €999,00, is het overduidelijk dat een '9' ontbreekt. Geen enkele consument zou kunnen beweren te goeder trouw te zijn wanneer hij/zij eist het nieuwe voertuig tegen €999,00 te kunnen kopen.

(Prijs te betalen in winkel)

- 13 Mijn ouders hebben een woning die zij sinds 2 jaar verhuren aan een gezin. Reeds 3 maanden betaalden zij de huur niet meer. Met dit probleem kunnen mijn ouders terecht bij...
- c het vredegerrecht

Uitleg³³:

Het vredegerrecht is een burgerlijk gerecht, diegene die het dichtst bij de bevolking staat. Voor problemen met uw gezinsleven, met buurtbewoners en met uw woning kan u terecht bij een vrederechter. Deze persoon overlegt met alle partijen (wanneer dit mogelijk is) en probeert vervolgens een oplossing op mensenmaat voor te leggen.

Er zijn een honderdtal specifieke bevoegdheden die het vredegerrecht aanbelangen. Deze zijn terug te vinden in het Gerechtelijk Wetboek. Eén van de belangrijkste bevoegdheden is 'geschillen in verband met huur of verhuur'.

(Vredegerrecht)

---

³² *Prijs te betalen in winkel.* (sd). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Testaankoop: <http://www.testaankoop.be/prijzen/prijs-te-betalen-in-winkel-s475833.htm>

³³ *Vredegerrecht.* (sd). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Federale Overheidsdienst Justitie: <http://www.belgium.be/nl/justitie/Organisatie/rechtbanken/vredegerrecht>

- 14 Sanne is haar definitief rijbewijs verloren. Wat moet ze doen?
- a Sanne gaat eerst langs bij de politie die verantwoordelijk is voor haar gemeente. Hier laat ze een vaststelling doen 'verlies van rijbewijs'. Met dit formulier kan ze naar het gemeentehuis gaan om een nieuw rijbewijs aan te vragen.

Uitleg³⁴:

Wanneer u uw rijbewijs verloren hebt, gaat u eerst langs bij de politie van uw dorp of stad. Hier ontvangt u een bewijs waarmee u, samen met twee recente pasfoto's, zo vlug mogelijk langsgaat naar de dienst rijbewijzen van de dienst bevolking. Hier zal men onmiddellijk een nieuw rijbewijs aanmaken, kostprijs €11,00.

Aandachtspunt: het attest dat door uw politiedienst word afgeleverd, vervangt uw rijbewijs niet. Alvorens u een voertuig bestuurt, moet u een duplicaat van uw rijbewijs afhalen.

(Rijbewijs verloren)

- 15 Ik merk in de folder van de Aldi een uitzonderlijke promotie omtrent een USB-stick van 32 gigabyte voor 30,00 euro. De promotie start op 17 april 2012 en loopt tot 30 april 2012 zolang de voorraad strekt. Op 18 april wil ik de USB-stick in de betreffende winkel kopen, maar de voorraad is reeds uitgeput. Wat moet Aldi doen volgens de wetgeving?
- b Aldi moet een bon uitschrijven voor een gelijkwaardige USB-stick

Uitleg³⁵:

Wanneer een winkel of een keten promotie voert, moet de voorraad van de promotie overeenkomstig zijn met de gevoerde promotie. Dit wil zeggen dat wanneer een winkel een nationale promotie maakt, moeten de goederen (en/of diensten) in heel het land verkrijgbaar zijn.

Wanneer een promotie niet meer te verkrijgen is in de winkel, dient de winkel de consument een waardebon uit te schrijven, elke klant heeft hier recht op. De waardebon omvat het voordeel dat de klant door de promotie zou krijgen. Hierdoor heeft de klant recht op een gelijkaardig product.

(Wel promotie, geen voorraad, 2009)

---

³⁴ *Rijbewijs verloren*. (sd). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Federale Politie:

<http://www.lokalepolitie.be/5375/faqs/verloren-voorwerpen/79-rijbewijs-verloren.html>

³⁵ *Wel promotie, geen voorraad*. (2009, mei 27). Opgeroepen op mei 29, 2012, van De Standaard:

<http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=G6L2AN67L>

16 Naar jaarlijkse gewoonte verkoopt de plaatselijke jeugdbeweging pannenkoeken in het dorp. Op het einde van de dag hebben ze 1000 pakjes ter waarde van 5,00 euro verkocht. De 5000,00 euro die ze opgehaald hebben, is...

a de omzet van die dag

Uitleg³⁶:

Wanneer je het aantal verkochte goederen van een bepaalde periode vermenigvuldigt met hun verkoopprijs, bekom je de omzet van die periode.

De bruto-winst van die periode bekom je door de omzet met de inkoopwaarde te verminderen.

(Financieel beleid)

17 Het loon dat je krijgt na aftrek van de RSZ noemt men...

b het belastbaar loon

Uitleg:

De loonberekening gebeurt volgens onderstaand stappenplan:

Bruto-inkomen

- RSZ (rijksdienst voor sociale zekerheid)

= belastbaar inkomen

- BV (bedrijfsvoorheffing)

- BBSZ (bijzondere bijdrage voor sociale zekerheid)

= netto-inkomen

Het loon dat je dus krijgt na aftrek van de RSZ noemt men het belastbaar loon.

---

³⁶ *Financieel beleid*. (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van Digischool:

<http://www.digischool.nl/ec//Financieel%20beleid%20M&O.htm>

18 Ik heb een huis geërfd van mijn grootvader en besluit dit huis privé te verhuren aan een gezin. Dit is voor mij een vorm van...

b onroerende inkomsten

Uitleg³⁷:

Er zijn verschillende soorten inkomsten. Hieronder vindt u de verschillende categorieën:

- inkomen van roerende goederen (dividenden, intresten, etc.);
- inkomen van onroerende goederen (verhuurde woningen, erfpacht en opstal, etc.);
- beroepsinkomen (winst, bezoldigingen, pensioenen, etc.);
- diverse inkomsten.

Het verhuren van een woning bezorgt je dus een onroerend inkomen.

(Handboek voor fiscaal recht - soorten inkomen)

19 Een knelpuntberoep is een beroep waarbij er...

c te weinig mogelijke werknemers zijn en te veel vacatures

Uitleg^{38,39}:

Een knelpuntberoep is beroep waarbij de wachttijd voor het vinden van voldoende geschikte kandidaten voor een bepaalde vacature veel langer duurt dan normaal.

Voorbeelden van knelpuntberoepen zijn: ziekenhuisverpleegkundige, boekhouder, autobusbestuurder, automechanici, ingenieur scheikunde...

(Wat is een knelpuntberoep?)

(Lijst van knelpuntberoepen in Vlaanderen 2011)

---

³⁷ *Handboek voor fiscaal recht - soorten inkomen.* (sd). Opgeroepen op mei 29, 2012, van

<http://books.google.be/books?id=y0bdl->

[qXzagC&pg=PA40&lpg=PA40&dq=soorten+inkomsten&source=bl&ots=4DC4ZTVQzW&sig=TyLbaMV6UCbpeVrb1XkiJNvilC0&hl=nl&sa=X&ei=SVLDT6XsLYLT-ga2psyaCg&ved=0CFcQ6AEwAw#v=onepage&q=soorten%20inkomsten&f=false](http://books.google.be/books?id=y0bdl-qXzagC&pg=PA40&lpg=PA40&dq=soorten+inkomsten&source=bl&ots=4DC4ZTVQzW&sig=TyLbaMV6UCbpeVrb1XkiJNvilC0&hl=nl&sa=X&ei=SVLDT6XsLYLT-ga2psyaCg&ved=0CFcQ6AEwAw#v=onepage&q=soorten%20inkomsten&f=false)

³⁸ *Wat is een knelpuntberoep?* (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van Jobat: <http://www.jobat.be/nl/artikels/wat-is-een-knelpuntberoep>

³⁹ *Lijst van knelpuntberoepen in Vlaanderen 2011.* (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van VDAB:

<http://vdab.be/trends/vacatureanalyse/lijstknelpuntberoepen2011.pdf>

20 Ik ben 17 jaar en ik wil met mijn spaargeld een nieuwe brommer kopen. Ik kan dit...

c met stilzwijgende of expliciete toestemming van mijn ouders

Uitleg⁴⁰:

Wat mag een minderjarige zelfstandig aankopen? Wanneer het gaat over alledaagse aankopen, kan een minderjarige zonder probleem deze aankopen doen. Maar een brommer behoort niet tot een alledaags product (brood, vlees, groenten...). Een minderjarige is handelingsonbekwaam. Dit wil zeggen dat hij/zij in principe zelf niets mag kopen. De ouders van de minderjarige zouden dus de aankoop in zijn plaats moeten doen.

Indien één van beide ouders erbij zijn op het moment van de aankoop is er een expliciete toestemming. Men gaat uit van een stilzwijgende toestemming zolang de ouders zich niet verzetten tegen de aankoop.

(Een tiener wil een brommer kopen...)

---

⁴⁰ *Een tiener wil een brommer kopen...* (sd). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Tips en Advies Ondernemingsdatabank:
http://ondernemingsdatabank.indicator.be/recht__varia/een_tieners_wil_eeen_nieuwe_brommer_kopen__VLTAMIAR_EU011205/search

9.5 Bijlage 5: Cd-rom verwerking gegevens enquête

10 Literatuurlijst

Alles over UNIZO. (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van UNIZO:

<http://www.unizo.be/allesoverunizo.jsp>

Beleggen in obligaties. (sd). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Beleggerwereld:

<http://www.beleggerswereld.com/beleggen/obligaties>

De Herdt, C. (2011, oktober 11). Economie wordt verplicht schoolvak. *Het Nieuwsblad* .

De Rammelaere, W., D'hont, H., Teurrekens, J., & Van Heule, N. (2011). *Wetenschappelijk onderzoek naar de economische basiskennis*. Gent: Arteveldehogeschool.

Doorlopende opdracht. (sd). Opgeroepen op mei 24, 2012, van ING:

<http://www.ing.be/independent/showdoc.jsp?docid=025692&lang=nl>

Een tiener wil een brommer kopen... (sd). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Tips en Advies

Ondernemingsdatabank: <http://ondernemingsdatabank.indicator.be>

[/recht__varia/een_tieners_wil_een_nieuwe_brommer_kopen__/_/VLTAMIAR_EU011205/search](http://recht__varia/een_tieners_wil_een_nieuwe_brommer_kopen__/_/VLTAMIAR_EU011205/search)

Financieel beleid. (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van Digischool:

<http://www.digischool.nl/ec//Financieel%20beleid%20M&O.htm>

Handboek voor fiscaal recht - soorten inkomen. (sd). Opgeroepen op mei 29, 2012, van

<http://books.google.be/books?id=y0bdl->

[qXzagC&pg=PA40&lpg=PA40&dq=soorten+inkomsten&source=bl&ots=4DC4ZTVQzW&sig=TylbaMV6](http://books.google.be/books?id=y0bdl-qXzagC&pg=PA40&lpg=PA40&dq=soorten+inkomsten&source=bl&ots=4DC4ZTVQzW&sig=TylbaMV6)

[UCbpeVrb1XkiJNvilC0&hl=nl&sa=X&ei=SVLDT6XsLYLT-](http://books.google.be/books?id=y0bdl-qXzagC&pg=PA40&lpg=PA40&dq=soorten+inkomsten&source=bl&ots=4DC4ZTVQzW&sig=TylbaMV6UCbpeVrb1XkiJNvilC0&hl=nl&sa=X&ei=SVLDT6XsLYLT-)

[ga2psyaCg&ved=0CFcQ6AEwAw#v=onepage&q=soorten%20inkomsten&f=false](http://books.google.be/books?id=y0bdl-qXzagC&pg=PA40&lpg=PA40&dq=soorten+inkomsten&source=bl&ots=4DC4ZTVQzW&sig=TylbaMV6UCbpeVrb1XkiJNvilC0&hl=nl&sa=X&ei=SVLDT6XsLYLT-ga2psyaCg&ved=0CFcQ6AEwAw#v=onepage&q=soorten%20inkomsten&f=false)

Helpt ASO-leerlingen zakt op praktijkgerichte economie. (2011, juli 14). *Het Laatste Nieuws* .

Help rijksregisternummer. (sd). Opgeroepen op mei 24, 2012, van Belgium:

http://www.belgium.be/security/nl_BE/application_help/application_help_0159.htm

Help SIS-kaartnummer. (sd). Opgeroepen op mei 24, 2012, van Belgium:

http://www.belgium.be/security/nl_BE/application_help/application_help_0176.htm

Het ACV - Algemeen Christelijk Vakverband. (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van ACV: http://www.acv-online.be/het_acv/default.asp

Het VBO, woordvoerder van de ondernemingen in België. (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van VBO: http://vbo-feb.be/het_vbo

Hoe kan ik geldig stemmen? (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van Vlaanderen: http://www.vlaanderen.be/servlet/Satellite?pagename=Infolijn%2FView&c=Solution_C&p=1186804409590&cid=1236622920354

Hoe lang mag ik als jobstudent werken? (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van Jobat: <http://www.jobat.be/nl/artikels/hoe-lang-mag-ik-als-jobstudent-werken>

Hoeven, J. V. (2012, juni). Structuurhervorming alleen volstaat niet. *Brandpunt*.

Lijst van knelpuntberoepen in Vlaanderen 2011. (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van VDAB: <http://vdab.be/trends/vacatureanalyse/lijstknelpuntberoepen2011.pdf>

Maaltijdcheques. (sd). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Jobat: <http://www.jobat.be/nl/tag/maaltijdcheques/?gclid=CJzvqZr7orACFcVJ3godUyG0Xg>

Obligatie? (2012, mei 12). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Wikipedia: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Obligatie>

Prijs te betalen in winkel. (sd). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Testaankoop: <http://www.testaankoop.be/prijzen/prijs-te-betalen-in-winkel-s475833.htm>

Rijbewijs verloren. (sd). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Federale Politie: <http://www.lokalepolitie.be/5375/faqs/verloren-voorwerpen/79-rijbewijs-verloren.html>

Schoolbevolking voltijds gewoon secundair onderwijs. (2009-2010). Opgeroepen op mei 28, 2012, van Onderwijs Vlaanderen: http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2009-2010/statistisch%20jaarboek%202009-2010/Statistisch_Jaarboek_2009-2010_Pagina_099-119.pdf

Spaarrekeningen - Wat is de basisrente? (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van Spaargids: <http://www.spaargids.be/sparen/basisrente.html>

Spaarrekeningen - Wat is de getrouwheidspremie? (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van Spaargids:
<http://www.spaargids.be/sparen/getrouwheidspremie.html>

Stemmen. (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van Vlaams Parlement:
<http://www.vlaamsparlement.be/vp/informatie/verkiezingen/geldigstemmen.html>

Toekomst SO - in kleuren. (2012, mei 8). Opgeroepen op mei 31, 2012, van VVKSO: <http://ond.vvkso-ict.com/toekomstso/Toekomst%20SO%20Inkleuren.pdf>

Vakgroep Economie. (2010-2011). *Economie vakstudie 3: Thema 6: Beleggen en kredieten.* Gent: Arteveldehogeschool.

Vrederecht. (sd). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Federale Overheidsdienst Justitie:
<http://www.belgium.be/nl/justitie/Organisatie/rechtbanken/vrederecht>

Wat is een knelpuntberoep? (sd). Opgeroepen op mei 18, 2012, van Jobat:
<http://www.jobat.be/nl/artikels/wat-is-een-knelpuntberoep>

Wat is IBAN? (sd). Opgeroepen op mei 24, 2012, van ING:
http://www.ing.be/business/showdoc.jsp?docid=025667_NL&menopt=sme%7Cecb%7Ciba

Wat is roerende voorheffing? (sd). Opgeroepen op mei 24, 2012, van Spaargids:
<http://www.spaargids.be/sparen/spaarrekeningen-roerende-voorheffing.html>

Wat is roerende voorheffing? (sd). Opgeroepen op mei 24, 2012, van Woutervhb:
http://termijnrekeningen.woutervhb.be/info_roerendevoorheffing.asp

Wel promotie, geen voorraad. (2009, mei 27). Opgeroepen op mei 29, 2012, van De Standaard:
<http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=G6L2AN67L>

Wie mag geld afhalen van een rekening van een minderjarige? (2008, september 23). Opgeroepen op mei 29, 2012, van Financiële informatie: <http://www.financieleinformatie.be/2008/09/23/wie-mag-geld-afhalen-van-een-rekening-van-een-minderjarige>